

Universum

revue ČESKÉ KŘESŤANSKÉ AKADEMIE

4/2020

Anketa: Čína a Vatikán: hledání
neexistující rovnováhy

Magdaléna Rychetská, Václav Malý, Rudolf Fürst,
Jan Jandourek, Olga Lomová

Co vlastně Starý zákon líčí?

S Filipem Čapkem hovořil Josef Beránek

Proměny papežství v dějinách
a v současnosti

Tomáš Halík

Svatý stolec za pontifikátu papeže
Františka

Pavel Vošalík

František a sůl země

Jiří Hanuš

Politický rozměr Františkovy mise

Jaroslav Šebek

Dva módy křesťanského života

Jan Bednář

Jak mění uprchlická krize Evropu

S Fatimou Rahímí hovořil Jan Haken

Ekonomie lákavá na pohled

Lubomír Mlčoch

Ignác z Loyoly

Petr Kolář SJ

O zemětřeseních a zemských hlubinách

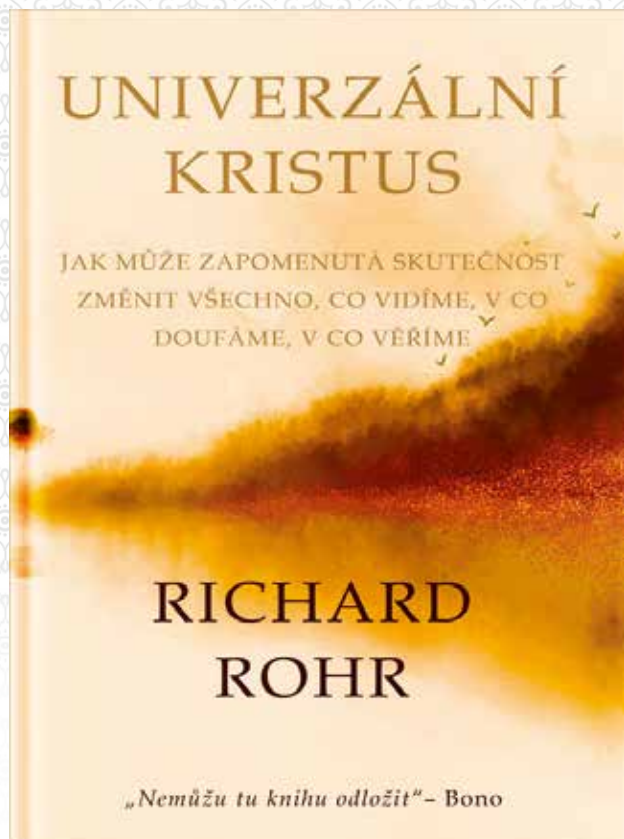
Josef Havíř

Mariánský sloup. Příběh kamene
a lidských srdcí

Zdeněk A. Eminger

ROČNÍK XXX, CENA 50 Kč

vázaná, 14×20,8 cm, 256 stran, 299 Kč

Kdo byl Ježíš, ví většina z nás. Ale kdo byl Kristus? Jedná se jen o Ježíšovo příjmení? Naše chápání, píše Rohr, bylo až příliš často omezeno kulturou, náboženským hašteřením a sklonem lidí stavět se do centra.

Rohr čerpá z Písma, historie a duchovní praxe a předkládá transformativní pohled na Ježíše Krista jako na zpodobnění Božího trvalého, stále se odvíjejícího konání ve světě. „Bůh miluje věci skrze to, že se jimi stává,“ píše. Ježíšův život byl míněn jako vyhlášení, že člověk není od Boha nikdy oddělen – pokud si sám oddělení od něho nezvolí. Když znovu objevíme tuto základní pravdu, ve víře už nepůjde tolik o dokazování, že Ježíš byl Bůh, jako spíše o to, učit se rozpoznávat Stvořitelovu přítomnost ve všem kolem nás a v každém člověku, s nímž se setkáme.

V naší kultuře je třeba velké změny a to, jak Richard Rohr podává Univerzálního Krista, je zásadním krokem správným směrem. Když nebudeme zapomínat na své spojení s „každou věcí“, odrazí se to v našich náboženských tradicích, ve společnosti a – troufám si říct – také v politice.

– KIRSTEN POWERSOVÁ
politická analytička CNN a sloupkařka USA Today

www.barrister.cz

ČESKÁ KŘEŠŤANSKÁ AKADEMIE je občanské sdružení, jehož posláním je přispívat k rozvoji vědy, umění a vzdělání v České republice. Je nezávislým sdružením občanů otevřeným pro křesťany všech církví a pro každého, kdo cítí odpovědnost za uplatňování křesťanských kulturních a morálních hodnot ve společnosti. ČKA má v současné době 1110 individuálních členů a kolektivními členy jsou Svatojosefská jednota Polička, Společnost pro církevní právo, Křesťanské občanské sdružení ve Vsetíně, Asociace kolegii katolických lékařů a Vysokoškolské katolické hnutí Praha. Její sídlo je v Praze, ale působí i v řadě dalších měst: Benešově u Prahy, Blatnici pod Sv. Antonínkem, Bošíně (Křinci), Brandýse nad Labem, Čáslavi, Českém Krumlově, České Třebové, Českých Budějovicích, Domažlicích, Dvoře Králové nad Labem, Havlíčkově Brodě, Heřmanově Městci, Hodoníně, Humpolci, Chodově u Karlových Varů, Chrudimí, Jaroměři, Jednově, Jihlavě, Jilemnici, Jindřichově Hradci, Klatovech, Kostelci nad Černými lesy, Kostelci nad Orlicí, Kroměříži, Kyjově, Letohradě, Liberci, Litomyšli, Milevsku, Milíně, Mladé Boleslavi, Moravské Třebové, na ostrově Nelson, v Nové Pace, Novém Jičíně-Hodslavicích, Novém Městě nad Metují, Opavě, Pečkách, Pelhřimově, Písku, Plzni, Prachaticích, Praze 3, Praze 5, Praze 6, Přerově, Příbrami, Rožmitále pod Třemšínem, Rožnově pod Radhoštěm, Říčanech, Strážnici, Sušici, Světlé nad Sázavou, Šternberku, Táboře, Trutnově, Třebouchovicích pod Orebem, Třebíči, Třeboni, Týnu nad Vltavou, Ústí nad Labem, Valašském Meziříčí, Vizovicích, Vodňanech, Vrchlabí, Vysokém Mýtě, Zábřehu a Železném Brodě. ČKA žije z příspěvků svých členů a z darů domácích i zahraničních sponzorů. Nejdůležitějšími zahraničními partnery ČKA jsou: Ackermann-Gemeinde, Renovabis a Konrad-Adenauer-Stiftung. Zájemci o členství mohou napsat na adresu: Česká křesťanská akademie, Vyšehradská 49, 128 00 Praha 2. Číslo konta ČKA je 1816056343/0300.

UNIVERSUM REVUE ČKA, číslo 4, vychází 10. 12. 2020, vydává čtvrtletně Česká křesťanská akademie s přispěním Ackermann-Gemeinde: Vyšehradská 49, 128 00 Praha 2, tel.: 224 917 210, fax: 224 916 237, e-mail: cka@omadeg.cz, www.krestanskaakademie.cz. Reg. č. MK ČR E17764. Redakční rada: Jan Bednář, Josef Beránek, Petr Kolář SJ, Alois Křišťan SDB, Vladimír Petkevič, Vladimír Roskovec, Ilona Trnková, Přemysl Rut, Vladimír Smékal, Jan Stříbrný, Jan Fischer, Jiří Grygar, Karel Šprunk. Výkonný redaktor Lukáš Jirsa. Jazyková úprava Vladimír Petkevič a Eva Jelínková. Foto na obálce (Kostel Navštívení Panny Marie, zvaný kaple V Lipkách v Rýmařově) Eva Hradiláková. Grafická úprava a sazba Eva Hradiláková. ISSN: 0862-8238. Za text jednotlivých článků odpovídají autoři a jejich pohled nemusí vyjadřovat stanovisko ČKA. Redakce si vyhrazuje právo dodané rukopisy krátit. Cena je 50 Kč, roční předplatné 200 Kč, sponzorské předplatné 250 Kč a více. Tisk Květoslav Zaplatílek, Vesec. Předplatné zajišťuje SEND Předplatné, s. r. o., P. O. Box 141, 141 21 Praha 4, tel.: 225 985 225, fax: 225 341 425, send@send.cz.

Milí čtenáři,

mnoho příspěvků v tomto čísle spojuje jméno papeže Františka. Hlava katolické církve je bezesporu jedna z nejvýraznějších osobností současnosti. Jak jeho pontifikát vnímají jeho příznivci, jak se k němu staví kritici a které motivy tyto proudy pohánějí? To je obsáhle popsáno ve čtyřech příspěvcích tohoto čísla. Jejich autoři byli hlavními aktéry emauzské online konference s tématem „Reformní snahy papeže Františka“.

Další text Universa popisuje setkání papeže s mladými ekonomy a podnikateli v Assisi. Jeho hlavní myšlenkou byla výzva ke změně myšlení, životního stylu a ekonomických systémů. Papež právem kritizoval neudržitelnost ekonomiky postavené na maximalizaci zisku a trvalém ekonomickém růstu. Velmi dobře se to doplňuje s myšlenkou sympaticky sebekritického článku Lubomíra Mlčocha o tom, jak snadno se ekonomika změní z neúplatné empirické vědy ve služebnou součást systému maximalizace zisku. Přesto existují jasnozřiví ekonomové jako Kenneth Boulding, který o mantře stálého ekonomického růstu řekl, že jí může zastávat jen „blázen nebo ekonom“.

Závěrem si kladu otázku, jak se nejlépe rozloučit s odcházejícím rokem. Hlavně rychle, chtělo by se mi odpovědět. Ovšem tak jednoduché to nebude a nebylo by to ani správné. Je určitě snadné vyjmenovat vše, oč nás současná krize připravila, ale dlužno připomenout i to, co nás naučila. Například to, jak špatný rádce je strach a jak svůdné i snadné je manipulovat ustrašené. Hlavně však nám ta těžká doba připomněla, že víra dává důvěru. Obojí mnohým současníkům chybí. Ale tak tomu bylo již před koronou. Moderní člověk je v těžkých okamžicích živoucím dokladem toho, jak snadno ztratí důvěru ten, kdo nemá víru.

Až příliš často jsme letos zažili, jak snadno dnešní racionální člověk propadne panice. Včera ještě suverénní, sebejistý a najednou se ho zmocní beznaděj a strach, což dokazuje, že moderní svět není schopen nabídnout opravdové útočiště a útěchu. Velmi duchaplně a poučeně ironizuje pochybnou převahu rozumu nad vírou Blažej Juřena v krátké, ale myšlenkově velmi vydatné skice „Neuróza“.

Tento rok nám hodně vzal a mnohým připravil velkou bolest. Ale v těch, kteří vidí, potvrdil a posílil přesvědčení o samozřejmé blahodárnosti víry.

Přeji všem inspirativní čtení a pevné zdraví do nového roku 2021.

Ilona Trnková

LETEM SVĚTEM

Chceme vládu práva? / 4

Josef Beránek

461 stránek o klerikalismu / 5

Josef Beránek

The Economy of Francesco: Podaří se vdechnout duši ekonomii? / 6

Josef Beránek

Červená středa připomíná krev i lásku / 7

Josef Beránek

ANKETA

Čína a Vatikán: hledání neexistující rovnováhy / 8

Magdaléna Rychetská, Václav Malý, Rudolf Fürst, Jan Jandourek, Olga Lomová

ROZHOVOR

Co vlastně Starý zákon líčí? / 10

S Filipem Čapkem hovořil Josef Beránek

TÉMA

Proměny papežství v dějinách a v současnosti / 15

Tomáš Halík

Svatý stolec za pontifikátu papeže Františka / 18

Pavel Vošalík

František a sůl země / 22

Jiří Hanuš

Politický rozměr Františkovy mise / 24

Jaroslav Šebek

ČLOVĚK A SPOLEČNOST

Dva módy křesťanského života / 26

Jan Bednář

Jak mění uprchlická krize Evropu / 30

S Fatimou Rahímí hovořil Jan Haken

Neuróza / 32

Blažej Juřena

TRENDY

Ekonomie láková na pohled / 34

Lubomír Mlčoch

HISTORIE

Ignác z Loyoly / 37

Petr Kolář SJ

O zemětřeseních a zemských hlubinách / 40

Josef Havíř

KULTURA

Příběh kamene a lidských srdcí / 44

Zdeněk A. Eminger

RECENZE / 46

KOMENTÁŘE / 50

Chceme vládu práva?

V minulých týdnech vyjednávali Evropského parlamentu a zástupci vlád členských zemí dosáhli dohody v tom, že napříště bude čerpání evropských fondů podmíněno dodržováním „vlády práva“ a respektem k základním evropským hodnotám.

Jak celá debata dopadne, není ještě jasné. Polsko a Maďarsko se již ozvalo, že s dohodou nesouhlasí. Obávají se, jak by evropské instituce, v tomto případě Evropský soud, posoudili nezávislost soudního systému v Polsku a nezávislost médií a veřejných vědeckých institucí v Maďarsku. Česká vláda se přímo k dohodě nevyjádřila, byl to byl střet zájmů Andreje Babiše a sporné dotace pro jeho firmy, které byly jednou z příčin této dohody. Víc než polské soudnictví, které se stále potýká s postkomunistickými stíny (podobně jako v jiných východoevropských zemích), voličům a daňovým poplatníkům na Západě vadí nejasné nakládání s dotacemi. Zvláště když je dlouhodobě a bezostyšně jako v Bulharsku, Rumunsku či České republice. Nekalostmi v administraci dotací se napříště bude zabývat evropský prokurátor.

Diskutovaná dohoda nečerpá svoji váhu jen z jednání na nejvyšší úrovni. Podmínit čerpání dotací „vládou práva a respektem k demokratickým hodnotám“ chtějí v průměru více než tři čtvrtiny respondentů celoevropského výzkumu veřejného mínění Eurobarometr. Mezi nimi téměř 90 % Kypřanů, Lotyšů, Rakušanů, Řeků, Italů a dalších, naopak nejmenší podporu má dodržování práva v České republice. Podmíněné vyplácení dotací podporuje nějakých 59 %.

Co je právní stát?

Důvody, proč Češi váhají s podporou čerpání dotací v souladu s právním rámcem, jsou minimálně dva. První vystihl jeden respektovaný komentátor, když se zmínil o tom, že se premiér Andrej Babiš kdesi ptal, co že je to ten právní stát. Pojem právní stát je definován českou právní teorií především jako ústavní stát, který považuje ústavu za zdroj veškerého práva. Zákony i další právní předpisy musí vycházet z ústavy, z ústavních norem a být s nimi v souladu. Demokratický právní stát uznává povinnost svého ústavního

sebeomezení, uznává autonomii člověka a občanské společnosti a respektuje mezinárodní smlouvy. Tolik teorie. V zemi, kde si prezident vykládá ústavní zvyklosti po svém a kde exprezident ostentativně překračuje nařízení, za jejichž nedodržování hrozí jiným peněžité sankce, ovšem lidé nedůvěřují, že soudy měří všem stejně.

Druhým důvodem jsou obavy z levičáky či liberály ovládaného Bruselu, který nám bude svévolně vnucovat svůj výklad základních hodnot (podobně jako nám jej vnucuje náš prezident či premiér a jeho nohsledi). Tento argument předkládají všichni obránci pravých hodnot. Zní to přesvědčivě a navíc se dá poukázat „na nelegitimní procesy rozhodování v evropských institucích“. Takoví kritikové většinou zároveň volají po revizi Lisabonské smlouvy, právě ta však posílila roli demokraticky voleného Evropského parlamentu a také vytvořila právní rámec pro tzv. evropské občanské iniciativy.

Občanská participace

Občanské iniciativy jsou vlastně panevropské petice, pro jejichž přípravu a sběr podpisů sama EU připravila nástroj. A jednou z takových aktuálních iniciativ je třeba sběr signatářů „petice“ požadující podmínění evropských dotací dodržování právních norem v členských zemích. Důvodem je, jak to koneckonců známe i v případě mediálně propíraných dotací u nás, že pouze na úrovni členských zemí lze řešit všechny čtyři kroky – prevenci, odhalování, vyšetřování a stanovení sankcí. Tato iniciativa se soustředí především na Rumunsko a Bulharsko, které obviňuje přímo z mafianských postupů. A když získá dostatečný počet podpisů, budou se dokumentem muset zabývat evropské instituce, minimálně Evropská komise a Evropský parlament.

Tento nástroj díky Smlouvě o Evropské unii funguje už deset let. Nedávno Komise přišla s vylepšeným podpůrným nástrojem, který zjednodušuje vyhlásování „petic“.

Zároveň Komise vyhodnotila dosavadní fungování a upozorňuje, že zorganizování úspěšné iniciativy, tedy takové, která získá víc než milion podpisů občanů z minimálně čtvrtiny evropských zemí, ještě neznamená nárok na splnění požadavků signatářů. Bez ohledu na to však tento nástroj může pomoci zformulovat postoje týkající se společných záležitostí včetně výkladu a chápání evropských hodnot. Je to nástroj občanského angažmá těch, kdo chtějí dát vědět druhým, co je z jejich pohledu třeba na evropské legislativě změnit.

Na každém hlasu záleží

V současné době se o hlasy podporovatelů uchází dvanáct iniciativ. Jedna z nich například prosazuje tzv. základní příjem pro všechny občany EU. Jiná hájí společný systém volebních stran napříč celou Evropou. Další se zasazuje o zákaz používání postřiků škodících včelám nebo o lépe formulovanou kontrolu šlechtění obilnin. A jedna z nich se týká právě snahy omezit korupci od kořenů – neposkytovat dotace zemím, kde není viditelná snaha zlepšovat kvalitu právního prostředí.

V minulých dnech probíhal týden pro evropské iniciativy. Zájemci se seznámili s aplikací na registraci a vedení iniciativ, především si ale mohli ověřit, co Evropská komise dělá pro to, aby se dobré podněty dostaly z regionů až do bruselských kanceláří. Platí to i o podnětech z českých luhů a hájů, koneckonců Evropskou občanskou iniciativu má v portfoliu česká komisařka Věra Jourová. Evropská komise odpovídá za to, že domluvené procesy budou řádně fungovat, kdo ale dostane slovo v Evropském parlamentu, kdo nás bude zastupovat v Evropské radě a kdo se ujme iniciativy v rámci rodící se evropské občanské společnosti, záleží na každém z nás – voličů.

Josef Beránek

461 stránek o klerikalismu

Tak zvaná McCarrickova zpráva potvrzuje, že motorem krize ohledně sexuálního zneužívání byl klerikalismus.

Čtenáři prohledávali McCarrickovu zprávu a hledali kouřící hlaveň, která by definitivně vysvětlila, co se stalo a kdo by měl nést v katolické církvi odpovědnost za dlouhodobé přehlížení a podceňování obvinění ze zneužívání bývalého kardinála Theodora McCarricka. Ale neexistuje žádná zbraň se zbytky střelného prachu. Zpráva namísto toho dokumentuje kouř, který byl patrný desetiletí, aniž někdo šel hledat plameny, oheň, který ho produkoval. McCarrickova zpráva poskytuje detailní pohled na celé vrstvy věrohodného popírání a zaviněné nevědomosti, poháněné klerikalismem, jež umožňovaly McCarrickovi vyhnout se odhalení a odpovědnosti. Těmito slovy začíná analýza Sama Sawyera SJ, editora amerického jezuitského časopisu *America*.

Ve zprávě jsou uvedeny konkrétní události, které jsou obzvláště šokující, zejména nezodpovědné rozhodnutí papeže Jana Pavla II., který uvěřil McCarrickově obhajobě vlastní nevinny navzdory radám několika poradců a jmenoval ho arcibiskupem ve Washingtonu. Ale i kdyby ho Jan Pavel II. odmítl povýšit, McCarrick by zůstal arcibiskupem v Newarku s nadějí – výslovně vyjádřenou jedním z aktérů –, že pověsti, které se kolem něj točí, jednoduše zmizí v pozadí a nikdy nebudou dále vyšetřovány.

Tato temná a klamná naděje, zaměřená na zabránění skandálu, je možná nejběžnějším tématem zprávy, konstatuje Sam Sawyer SJ. Ukazuje se to, když je McCarrick pověřován službou v Chicagu a New Yorku, když je vybrán do Washingtonu a když pak Vatikán tráví roky neúspěšnými pokusy omezit jeho veřejnou činnost a cestování. Pastýři církve znovu a znovu čelili vytrvalým a množícím se pověstem a nakonec dokonce konkrétním obviněním, že jeden z jejich bratří zneužíval a týral ty, kteří mu byli svěřeni. Znovu a znovu si však kladli otázku, jak je pravděpodobné, že si toho média všimnou a zveřejní to, místo aby se ptali, zda členové stáda nebyli zraněni a nepotřebují péči. „Abych to řekl na rovinu, naděje těch, kdo za to nesli odpovědnost, nebyla v tom, že snad McCarrick neudělal věci, z nichž byl obviněn – naděje, která by mohla vést k vyšetřování a dohledu –, ale jejich naděje spočívala spíše v tom, že

”

SAM SAWYER

Krise zneužívání je příběhem komplexního selhání církevní správy. Horší je, že tato selhání nejsou jen tragickými nehodami, ale předvídatelným výsledkem pobídek a postojů, které formovaly hierarchii katolické církve.

“

bude možné vyhnout se jakémukoli definitivnímu provalení těchto obvinění na veřejnost.“

Když pohár přetekl

V roce 2017 jedna z obětí, kterou McCarrick jako nezletilou zneužíval, našla odvahu formálně kardinála obvinít. Tento čin nakonec spustil kanonický proces a civilní šetření církve nemohla ignorovat – kardinál se mu už nemohl vyhnout. I tento rozsáhlý report, nebyvale transparentní oproti dosavadní praxi za vatikánskými zdmi, byl zadán jako reakce na obvinění arcibiskupa Carla Maria Viganò, který se pokoušel svrhnout vinu za McCarrickův případ především na papeže Františka.

„Ale bez ohledu na genezi zprávy, bohatství detailů dokládá, jak hluboce klerikalismus a ambice poháněly krizi sexuálního zneužívání církve. Tato zpráva by měla více než příběh jednotlivých špatných aktérů odstranit jakékoli pochybnosti, že krize zneužívání je příběhem komplexního selhání církevní správy. Horší je, že tato selhání nejsou jen tragickými nehodami, ale předvídatelným výsledkem pobídek a postojů, které formovaly hierarchii katolické církve.“

soudí přední redaktor jezuitského periodika. „Kardinál Hickey a kardinál O'Connor a nuncius a několik dalších biskupů, kteří obdrželi zprávy o sexuálnímu zneužívání, si nedokázali představit, že McCarrick by mohl být oddaným, talentovaným, pastoračně zapáleným duchovním a zároveň vinen ze zneužívání zranitelných lidí, o které měl pečovat jako pastýř. Jeho úspěch v systému administrativních pobídek a hodnot ho izoloval od vážných obav, že jeho oběti mluví pravdu o tom, jak jim ublížil.

Zároveň tyto poznatky, vyplývající z téměř pětisetstránkové zprávy, posilují obezřetnost vůči omezeným a částečným „vyšetřováním“, která uvnitř kruhu duchovních vytvářejí dojem, že se vypořádali s obviněním, i když se o něm nic podstatného nedozvěděli. A tomu všemu nahrává uhlazený slovník hovořící o „tendencích“ a „morální slabosti“ spíše než o zločinech, napadání a zneužívání, který brání uznat škody způsobené obětím.

McCarrickovu zprávu uzavírá citace z dopisu papeže Františka „Božím lidu“ z roku 2018, v němž autor říká: „Musí být vynaloženo maximální úsilí na vytvoření kultury schopné zabránit vzniku takových situací, ale také zabránit možnostem je zakrývat či udržovat.“ Kultura klerikalismu, postavená na privilegii a ambicích církevních kněží a biskupů, je přesně to, co umožnilo zakrýt a udržovat McCarrickovo zneužívání a lži o něm. A pokud jsme jako církve skutečně odhodláni něčemu podobnému v budoucnu zabránit, budeme potřebovat všechny zdroje, které lze shromáždit: lepší a transparentnější procesy s jasnou odpovědností, zejména co se týče biskupů; opravdové duchovní obrácení ze strany celé církve, duchovních i laiků, odmítající klerikalismus; a možná nejdůležitější bude skutečné zapojení laiků do rozhodování o těchto případech a procesech.

„Tyto *situace* – tyto zločiny a zneužívání – byly zakrývány a udržovány nikoli primárně zlobou, ale administrativní lhostejností, chráněním sebe sama. Nebudou odstraněny, dokud nebudou v prostředí duchovní moci v církvi lépe zastoupeny potřeby celého Božího lidu,“ uzavírá svůj komentář Sam Sawyer SJ.

Josef Beránek

The Economy of Francesco: Podaří se vdechnout duši ekonomii?

Především mladí ekonomové a podnikatelé do 35 let z více než stovky zemí světa se zúčastnili setkání s názvem The Economy of Francesco v Assisi. Oproti původním plánům ale setkání proběhlo virtuálně.

Celosvětové setkání se mělo uskutečnit již letos na jaře, papež František ho ohlásil již před rokem výzvou k mladým lidem, kteří pracují v hospodářském sektoru, aby uplatňovali „odlišnou ekonomii“. Vzhledem k protipandemickým opatřením bylo setkání odloženo a nakonec se uskutečnilo na konci listopadu virtuálně. Výhodou bylo, že se jej mohlo účastnit mnohem více zájemců – registrovaných účastníků byly původně dva tisíce, ale přednášky a promluvy, přenášené přes youtube, sledovalo přes osm tisíc lidí.

„Vaše univerzity, podniky a organizace jsou workshopy naděje pro vytváření nových způsobů porozumění ekonomice a pokroku, pro boj s kulturou odpadků, pro docenění těch, kdo jsou přehlíženi, pro formování nového životního stylu. Až když náš ekonomický a sociální systém nevyprodukuje ani jedinou obět, ani jedinou marginalizovanou osobu, budeme moci slavit svátek univerzálního bratrství (...) Vyzývám každého z vás, abyste se zavázali jednotlivě i ve skupinách kultivovat společně sen o novém humanismu, který bude odpovídat na očekávání mužů a žen a také na Boží plán. (...) Svatý František nám nabízí ideál a v určitém smyslu program. Pro mě, který si vzal jeho jméno, je neustálým zdrojem inspirace,“ popsal záměr setkání papež František.

Za Českou republiku se původně měli zúčastnit tři mladí lidé: Vojtěch Kubiš, delegovaný pracovní skupinou pro sociální otázky (působící v posledních letech v COMECE), Ludmila Barborková, ekonomka nominovaná hnutím Fokoláre, a Hana Lipovská, ekonomka nominovaná Dominikem Dukou. Nakonec se setkání účastnila minimálně šestice mladých lidí a také skupina odborníků z pracovní skupiny ČBK pro sociální etiku. Přednáškový a diskusní program, který koncipoval italský ekonom Luigino Bruni, zahrnoval mj. příspěvky teologa Leonarda Boffa, ekonomka a tvůrce konceptu mikroúvěrů Muhamada Júnuse, ekonomka Jeffreyho Sachse

”

LUIGINO BRUNI

V posledních čtyřiceti letech jsme rostli na úkor ničení planety, protože jsme nezapočítávali důsledky růstu. Byli jsme všichni nadšeni, že HDP roste o 3–4 % ročně. Bohužel však rostlo za cenu ničení životního prostředí kolem nás. Je samozřejmě důležité růst, ale mít přitom před sebou rozvoj a mnoho dalších věcí, které nejsou pouze kvantitativního rázu.

“

a mnoha dalších respektovaných ekonomů, specialistů na společenskou odpovědnost a udržitelný rozvoj a též lidí, kteří se snaží pomoci lidem vybědnout z chudoby.

Organizátoři také vyzvali zástupce z jednotlivých zemí, aby v závěru každého dne sdíleli svoje postřehy a dojmy, český „EoF

Hub“ koordinovala Ludmila Barborková. „Papež František oslovil mladé ekonomy, podnikatele a changemakers k účasti na setkání v Assisi s cílem, abychom ‚odševnili‘ ekonomii a přispěli k vytváření nových a lidštějších ekonomických vzorců odpovídajících vizi integrální ekologie.

Hlavní myšlenkou setkání byla výzva ke změně myšlení, změně životního stylu, který povede k proměně ekonomických vzorců a systémů tak, že budou sloužit člověku, lidstvu, planetě – a ne naopak. Vizi setkání je ekonomie, která je spravedlivá, udržitelná a zahrnuje chudé. Papež apeluje na to, že současný systém postavený na maximalizaci zisku je neudržitelný a ničí naši Zemi,“ shrnula cíle setkání Ludmila Barborková.

Na otázku, jaké podněty si z konference odváží, Ludmila odpověděla: „Zaujalo mě několik zcela konkrétních myšlenek. Na první pohled se závěry ze setkání mohou zdát utopií. Já jsem však přesvědčena, že změna je možná a každý může začít sám u sebe, ve svém bezprostředním okolí, v rodině, ve společenství, v práci. Více jsem si uvědomila, jak velký vliv mám jako spotřebitel a investor. Při každém nákupu volíme, jakého výrobce podpoříme – jablka od lokálního farmáře či banány z druhé strany planety, které k nám letěly letadlem? Jak poznám, který produkt/společnost je udržitelný/á, uhlíkově neutrální? Víím, v jakých podmínkách bylo vyrobeno oblečení, které kupuji, či elektronika? Zajímám se, do jakých firem investují podílové fondy – zda svými financemi podporují výrobu zbraní či produkci fosilních paliv? Toto jsou zcela konkrétní otázky, na které chceme hledat odpovědi.“

I díky Ludmile Barborkové vznikla v průběhu setkání Františkova ekonomie pracovní skupina, která je složena jak z mladých účastníků, tak i ze zkušených ekonomů a odborníků. Skupina by měla nadále společně rozpracovávat aktuální sociálně-ekonomická témata z křesťanského pohledu.

Josef Beránek

Červená středa připomíná krev i lásku

Po celém světě si 25. listopadu lidé připomínali stamiliony křesťanů, kteří žijí v zemích, kde jsou terčem diskriminace a pronásledování.

Farnost sv. Jiří v New Yorku nasvítí-la fasádu svého kostela do červena. I zdejší katolíci se zapojili do kampaně, která je součástí Červené středy; chtěli tak symbolicky nasvítit osudy mnoha věřících, kteří jsou obětí násilí pro svoji víru. Z doprovodného programu na sociálních sítích je patrné, že kampaň navrhli tak, aby povzbudila soucit s utrpením věřících všech vyznání – křesťanů, židů, muslimů, buddhistů i hinduistů. Chtěli připomenout jejich situaci a poukázat na nutnost změny přístupu vlád a delegací OSN, které jsou k perzekuci věřících neteční.

Na Filipínách byla letošní „Červená středa“ věnována pronásledovaným křesťanům, ale též modlitbám za tuto zemi, v níž si pandemie koronaviru stále vybírá krutou daň. „Nepochybně žijeme v obtížné době, kdy se naděje zdá být tak daleko ... víra může slábnout a lásku je těžké nalézt,“ řekl arcibiskup Socrates Villegas, předseda sdružení Církve v nouzi (Aid to the Church in Need) na Filipínách.

Právě mezinárodní sdružení Církve v nouzi s projektem Červené středy před několika lety přišla. S myšlenkou, že se nelze trpně smířit s tím, že křesťané jsou nejpronásledovanější náboženskou skupinou na světě, přišla britská odnož sdružení. Letos připravili mimo jiné (on-line) setkání středoškolačů, diskutovali o lidských právech, zejména o právu na svobodu vyznání a diskutovali o konkrétních vrstevnících, kteří jsou týráni a znásilňováni pro své křesťanské přesvědčení. Iniciativa Církve v nouzi skupiny studentů a školní kaplany propojila napříč celou Anglií.

Podobně zve irská Církev v nouzi každý rok od 25. listopadu do 1. prosince farnosti po celé zemi, aby se připojily k Týdnu svědků utrpení a pronásledovaných křesťanů. Na celém irském ostrově se konají přednášky a výstavy na téma křesťanského pronásledování. Na Červenou středu Církve v nouzi pořádala modlitební vigílii ve farnostech po celé zemi. Pro věřící je to příležitost, aby veřejně projevili svoji víru a duchovní souznělost s pronásledovanými křesťany.

Také v Kanadě si křesťané připomínali kritické životní podmínky křesťanů v jiných zemích. Virtuálního programu

foto clovek a vira

Červená středa připomněla, že více než 60 % lidí žije v zemích, kde není dodržováno jedno ze základních lidských práv – svoboda vyznání.

se zúčastnili nigerijský arcibiskup a libanonská řeholnice, kteří hovořili o náročné situaci ve svých zemích, jejich svědectví naslouchali mezi jinými i tři čelní představitelé největších kanadských diecézí.

Na celém světě se podle sdružení Církve v tísní zapojilo na pět tisíc dílčích iniciativ. Připomínají, že na celém světě je podle odhadů pronásledováno pro víru 327 milionů křesťanů. „Je zřejmé, že perzekuce křesťanů je v současnosti horší než kdykoliv dřív, ať už jde o počet pronásledovaných či závažnost násilných činů,“ připomíná Církev v nouzi.

Česko se přidalo potřetí

Program Červené středy v Praze zahájila konference v Karolinu o pronásledování pro víru ve světě, po ní následovala společná křesťansko-židovská modlitba a průvod kolem tří červeně nasvícených budov – kostela sv. Havla, kostela sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí a Staronové synagogy. „Na konferenci se připojil Falah Hasan, zástupce náboženské komunity jezídů, promluvila Yohanna Petros Mouche, arcibiskup z Mosulu,“ představil mimořádné hosty hlavní organizátor a předseda správní rady IKDP Pavel Svoboda, který myšlenku

Červené středy přinesl do České republiky. V současnosti akci organizuje společně Česká biskupská konference s Ekumenickou radou církví v ČR, Federací židovských obcí v ČR a Institutem pro křesťanskodemokratickou politiku.

Barva krve se poslední předadventní středu rozlila také po věžích baziliky v Milevsku a po kostelech v Jedovnici, v Klokotech a na mnoha dalších místech. Červená zalila i Stojanovo gymnázium na Velehradě, synagogu v Liberci a vodárenskou věž v Týništi nad Orlicí. Symbolicky si připomnělo utrpení pronásledovaných pro víru mnoho dalších lidí, a to nejen navícením kostela, synagogy či jiné dominantní budovy v obci. Mnozí si připomněli pronásledované během společné liturgie, při soukromé modlitbě, nebo třeba zapálením svíčky v okně. Jiní zorganizovali setkání na symbolickém místě v obci nebo si našli chvíli na přečtení článků o pronásledování a smyslu náboženské svobody.

Podle sdružení Církve v nouzi na Filipínách a tamního arcibiskupa Villegase má oslava 25. listopadu za cíl oživit naději uprostřed temnoty, neboť červená nesymbolizuje jen krev, ale i lásku. A nadějí také je, že i tolik nekřesťanů soucítí s pronásledovanými křesťany.

Josef Beránek

Čína a Vatikán: hledání neexistující rovnováhy

V minulých měsících Čína a Vatikán prodloužili prozatímní dohodu o jmenování biskupů mezi Svatým stolcem a Čínskou lidovou republikou. Tento krok vyvolal řadu negativních reakcí. Jak rozumět současné politice papeže Františka ve vztahu k Číně?

Magdaléna Rychetská

sinoložka a religionistka

I když obsah čínsko-vatikánské dohody zůstává nezveřejněn, jeho důležitou částí je otázka jmenování čínských biskupů. Vatikán ustupuje a povoluje čínské straně jmenovat

biskupy s tím, že si ponechává právo veta. Pár dní po podepsání dohody v roce 2018 vydal papež František pastorační list katolíkům v Číně. V něm kromě vysvětlení dohody a uznání dříve čínskou stranou (bez svolení Vatikánu) jmenovaných biskupů vyzval také čínské katolíky, aby se zaregistrovali pod oficiální čínské katolické struktury a byli „dobrymi občany milujícími svou vlast a sloužícími své zemi“. Právě za tuto politiku ústupků vůči Číně a Komunistické straně Číny je papež František často kritizován – a to jak zahraničními pozorovateli, tak členy církve. Nejvíce protestních hlasů je slyšet z řad tzv. podzemní/skryté církve, která byla a stále je perzekuována čínskou státní mocí kvůli zachování loajality vůči Vatikánu.

Papež František tvrdí, že dohoda s ČLR je výlučně jeho vlastní iniciativou, avšak mnoho kritiků věří, že je za ni spíš zodpovědný kardinál státní sekretář Pietro Parolin. Toho například hongkongský emeritní biskup, kardinál Joseph Zen Ze-kiun, obviňuje z kolaborace s komunistickým režimem na úkor obrany čínských katolíků, kteří jsou často pronásledováni. Kardinál Parolin naopak úplně odmítá, že by v Číně docházelo k perzekuci křesťanů. Jestli je,

”

MAGDALÉNA RYCHETSKÁ

Nesmíme zavírat oči před faktem, že Vatikán skutečně nereflektuje současnou situaci katolíků v Číně, ale jenom opakuje čínskou vládní rétoriku. “

nebo není papež sám iniciátorem, nebo je jenom „špatně informován a zaváděn“ poradci, není podle mě důležité. Papež je hlavou církve, a proto je zodpovědný za politiku Vatikánu. Avšak nemůžeme vnímat jenom papeže Františka jako toho, kdo ustupuje komunistické Číně. Jeho politika je totiž vyvrcholením snažení i jeho předchůdců. Dokonce papež Jan Pavel II. jako silný kritik komunismu se snažil navázat oficiální vztahy s Čínou. Upozorňoval totiž na to, že na základě své vlastní zkušenosti je sice silně protikomunistický, ale jako papež musí hájit také zájmy Vatikánu.

Jedním z pozitivních momentů politiky Vatikánu vůči Číně je nepochybně to, že všichni čínští katolíci jsou spojeni s Vatikánem. Dnes jsou již všichni biskupové v Číně v jednotě s papežem a Vatikánem. Na druhou stranu nesmíme zavírat oči před faktem, že Vatikán skutečně nereflektuje současnou situaci katolíků v Číně, ale jenom opakuje čínskou vládní rétoriku. Například chce věřit, že politika sinizace náboženství,

zavedená za vlády prezidenta Si Ťin-pchinga, je v jednotě s církevní snahou o inkulturaci, tedy počínštění katolické víry. Ve skutečnosti ale sinizace náboženství tak, jak ji prezentuje čínská vláda, vůbec nehovoří o počínštění, ale o tom, aby se náboženství sklonilo před komunistickým vedením země, aby podporovalo socialismus. Tato politika zrcadlí snahu Komunistické strany Číny o to, aby se náboženství stalo soukromou záležitostí a hlavně aby v žádném případě nevytvářelo prostor pro odpor vůči režimu. Vatikán vskutku činí velké ústupky komunistickému režimu v Pekingu a často tak zhoršuje postavení čínských katolíků ze skryté církve. Vatikán jakoby záměrně zavírá oči před každodenní realitou katolíků v Číně kvůli vidině sjednocení církve.

Václav Malý

biskup

Vatikán prodloužil smlouvu s Čínou o další dva roky. Proč je smlouva tajná? To je pro mne nesrozumitelné. Není tedy jasné, k čemu se zavazují ti kněží a biskupové, kteří

podepisují tzv. slib věrnosti, aby mohli veřejně působit. To je obdoba praxe před rokem 1989 u nás. Vatikánu pochopitelně záleží na tom, aby měl vliv na jmenování biskupů, což ta smlouva umožňuje.

Není mi ovšem jasné, zda už přestala a nepokračuje praxe svěcení tzv. podzemních biskupů, tedy těch, kteří odmítají být členy tzv. Vlastenecké katolické asociace

a byli schváleni Vatikánem. Snaha po smíření a sjednocení obou částí jedné katolické církve je zřejmá. Ale dosud nejsou zřetelné hranice, kam až lze v tomto směru zajít. Nehci neuváženě soudit, ale po mno otazníky zůstávají.

Rudolf Fürst

politolog

Za rodící se dohodou mezi Vatikánem a Čínou stojí desetiletí diplomatických vyjednávání, k nimž pootevřel prostor jednak reformní proces post-maoistické ČLR a také enormní

zájem Svatého stolce, počínaje papežem Janem Pavlem II., o hledání kompromisu s Pekingem. Sbližování s ČLR tedy nelze zjednodušeně připisovat jen současnému papeži, je výsledkem systematického a strategického záměru. Narůstající zájem čínského obyvatelstva o náboženství je doprovázen rezervovaným až nevstřícným postojem autoritativního státu se zakořeněnou tendencí k ideologickému chápání sociální role náboženských vyznání, zejména těch s historicky kratší tradicí a spojených (mimo oblast islámu) s vlivem Západu.

Politický mainstream v ČLR rámuje souběh bezpečnostních a identitářných záležitostí jako zásadní téma. Do obsáhlého seznamu novodobých bezpečnostních rizik – včetně informačních technologií a sociálních médií – patří i religiozní komunity s nejasnou loajalitou vůči státu a nejvíce pak nábožensko-etnické skupiny sídlící ve strategických periferních oblastech (viz situaci v Sin-tiangu a Tibetu). Vedle obav z islamismu je pro stát nejprekérnějším problémem existence synkretických hnutí a sekt s možným politizujícím potenciálem (např. Fa-lun-kung), schopným mobilizovat lidovou podporu morální obžalobou zkorumpovaného a hodnotově vyprázdněného systému.

V Číně představují katolíci potenciálně méně „podvratnou“ platformu. Vedle státem uznané katolické církve existuje církev neoficiální, v denním kontaktu nejsou tyto skupiny neprodyšně oddělené, příležitostně se prolínají. V prostředí protestantských církví a komunit existuje velká věroučná různost a sociální mobilita komplikující jejich kontrolu a monitoring státem. Ve srovnání s bujením protestantských církví a sekt se zdá pro čínské poměry pozice státu ve vycházení s katolíky schůdnější.

Možnosti Vatikánu pro pastorační, vzdělávací, kulturní a charitativní činnosti

v Číně jsou impozantní, budou však žádat ústupky a kompromisy. Peking získá úplnější kontrolu nad neoficiální částí katolické církve, která se zlegalizuje, v mezinárodní diplomacii použije mediálně smír s papežem jako důkaz benevolentní náboženské politiky, který bude snadněji legitimizovat sankce vůči méně standardizovaným formám religiozity, islamistickým a synkretickým hnutím. Svatý stolec bude čelit politické a mediální vlně ze Spojených států. Lze se trochu obávat toho, jak bude v Čechách čínská diplomacie papeže Františka (či nejen jeho osobně) doceněna.

Jan Jandourek

publicista

Politika Apoštolského stolce vůči ČLR nijak zásadně nevybočuje z toho, co známe z historie. Řím je – jako ostatně skoro vždy – v situaci, kdy se musí starat o život katolíků

žijících v zemích, kde vládnou autoritativní nebo totalitní režimy. Řídí se tedy tím, jak bylo jeho tradicí, když vyjednává s říšemi, které mohou sice trvat dlouho, ale zatím je církev sama všechny přežila. V současnosti za Si Ťin-pchinga pokračuje drčení různých menšin, a to i po stránce fyzického přežití. Proto je pochopitelná i snaha se nějak dohodnout, než budou snad časy lepší. Vyjednávání o biskupech se dělalo už za Benedikta XVI. Čínskou situaci charakterizuje existence dvou větví církve, státem uznané a „podzemní“. Se státem uznávanými duchovními máme u nás a ve východní Evropě svou vlastní zkušenost a je to smutné. V Číně došly věci už tak daleko, že i buddhističtí mniši musí na kláštery vyvěšovat transparenty velebící komunistickou stranu. Tím spíš musí být takové jevy obtížné pro křesťany.

Za současné situace nelze nalézt žádné dobré a všechny uspokojující řešení. Kritické současného postupu Apoštolského stolce mají pravdu v tom, že komunistickému režimu nelze nikdy věřit, cokoli poruší a jeho největší touhou je, aby žádné jinak myslící skupiny neexistovaly. Stoupenci zase nesou odpovědnost za životy milionů lidí a vycházejí z toho, že lepší něco než nic. Když zvolíme jedno kritérium, dáme odpověď hned. Jenže není jasné, jestli musíme zvolit jen jedno a které by to mělo být. Jako vzdálený pozorovatel, kterého to nic nestojí, bych se pocitově klonil k přístupu nějak trpělivě improvizovat a mít připravený únikový plán, kdyby to selhalo.

Olga Lomová

sinoložka

Myslím, že zde na straně Vatikánu dochází k velkému nedorozumění. Jednak je to ne-pochopení čínské teorie a praxe mezinárodních styků, které nedávají žádnou záruku trvalého rovnoprávného partnerství obecně. Dokládají to například nedávné události v Hongkongu, kde ČLR zjevně porušila mezinárodní úmluvu o předání Hongkongu Čínské lidové republice s příslibem naprosté autonomie bývalé kolonie do r. 2047. Je těžko představitelné, že by výsledkem dohody mezi světskou mocí, která považuje (nejen) katolické náboženství za svého duchovního nepřítele (Komunistická strana Číny), a katolickou církví mohlo být harmonické soužití, v němž katolíci budou požívat nezávislosti ve věcech duchovních. Představitelé ČLR se necítí vázání žádnými dohodami a není autority, která by za jejich porušení vedla nejvyšší představitele strany a státu k zodpovědnosti.

Především je ale naprosto zřejmé, že na rozhodujících místech strany a státu v ČLR není zájem o náboženskou toleranci a svobodu. Od roku 2013 soustavně sílí důraz na ideově výchovnou práci ve společnosti jako takové. Pro státem uznávanou katolickou církev to mimo jiné znamená, že její kněží jsou vychovávaní a nuceni k tomu, aby – zjednodušeně řečeno – se před katechismem katolickým řídili „katechismem“ Si Ťin-pchingova učení socialismu s čínskými rysy pro novou epochu. Projevy generálního tajemníka a na ně navazující praktická opatření jsou zcela jednoznačné.

V tomto roce se završuje „pětiletý plán procesu počínšťování katolicismu“. To navenek může být vydáváno za přirozenou adaptaci na místní zvyklosti, jako to kdysi propagoval jezuitský misionář Matteo Ricci (1552–1610), který považoval za správné, aby čínští katolíci mohli i po přijetí křtu dále uctívat své předky, neboť to jako domácí rituál není v rozporu s dogmaty křesťanské víry. Avšak Si Ťin-pchingovo počínšťování je něco jiného. Program byl vyhlášen s cílem „náboženství aktivně vést k přizpůsobení socialistické společnosti“ a v rámci tohoto cíle „vybudovat ideový systém a institucionální normy náboženství s čínskými rysy“. Církevní autority, pokud vím, zatím nevyšvětlily, jak zabrání tomu, aby v konečném důsledku Vatikán neposvětil něco, co je s naukou i právem katolické církve v rozporu.

Anketu připravil Lukáš Jirsa

Filip Čapek: „Téma, které se snažím uchopit, zní, jak neklid lidské duše souvisí s Bohem, s jeho blízkostí, vzdáleností, nedovolatelností, nepřítomností nebo dokonce neexistencí. Kazatel s tímto tématem pro čtenáře téměř až nesnesitelně bolestivě zápasí.“

Co vlastně Starý zákon líčí?

„Časy letů už znám nazpaměť,“ říká biblista a archeolog Filip Čapek, který posledních deset let navštěvuje Izrael několikrát ročně. „Na noční let před půlnocí z Prahy můžete při dobré a silné kávě s kardamomem ráno rovnou navázat prací v univerzitní knihovně, ať už v Jeruzalémě nebo v Tel Avivu.“

► **Vzpomínáte si na první dojmy ze Svaté země?**

Vzpomínám, všechno bylo trochu jinak, než si člověk představoval, mnoho věcí na malé ploše a všude spousty lidí. Profesor Jan Heller nás učil, že svatý znamená oddělený v konkrétní souvislosti a ke konkrétnímu poslání. Tak vnímám Izrael/Palestinu jako místa klíčových událostí, významných osobností, které jsou inspirací, povzbuzením a podnětem k promýšlení víry, ať již jde o židovství, křesťanství nebo islám. Všechna tato náboženství jsou v Izraeli „doma“.

► **Během prvních návštěv, odhaduji, jste biblická místa vnímal spíše jako biblista. Změnil se pak váš náhled, když jste se naplno začal věnovat archeologii?**

Já to takto oddělené nikdy neměl. Vždy chci mít za konkrétní události a místem nějaké, řekněme, empirické pokrytí včetně toho, že to bylo třeba i trochu jinak, jinde a podobně. Zajímají mě geografické a místopisné souvislosti, logika vývoje osídlení, a to i v té nejširší dějinné perspektivě, protože pak řada věcí a událostí dává daleko větší smysl a lépe do sebe zapadají.

► **V jednom rozhovoru jste naznačil, že pustit se dnes do archeologické práce vyžaduje velmi dobrou znalost lokality a také finanční zajištění. Jak se vám podařilo zapojit se do těchto výzkumů?**

Uspět se nám podařilo díky předchozí dlouhodobé spolupráci v oblasti práce se starozákonními texty, zájmu o téma archeologie a kontaktům v dané oblasti bádání. Jenom podotýkám, že sami výzkum nevedeme, nemáme licenci, ale patříme mezi instituční partnery spolu s dalšími akademickými institucemi, jakými jsou například Univerzita Tübingen, Notre Dame nebo nově kanadská Université Laval. Co se týká hlavních partnerů, nejdříve jsme spolupracovali s Hebrejskou univerzitou, konkrétně při výzkumu v Chirbat Keijafa, a nyní již delší dobu s Telavivskou univerzitou a univerzitou heidelberskou a také pochopitelně s Izraelským památkovým úřadem.

► **Jak vás – původem biblistu – berou archeologové? Jste pro ně vítaný kolega, anebo někdo tak trochu cizí a trpěný?**

Jsou to kolegové s jiným zaměřením, ale pracující na stejném širším poli bádání. Důležitou součástí naší spolupráce je přenesení výsledků práce z terénu do přednáškových sálů, kde se setkáváme jako archeologové, biblisté, historikové a teologové. Kvůli tomu jsme uzavřeli dohodu o spolupráci a pořádáme společné pravidelné konferencce v Tel Avivu a Praze, jejichž výstupy jsou postupně publikovány. Loni vyšla kniha *The Last Century in the History of Judah*, kde se zabýváme 7. stoletím př. Kr., a nyní chystáme další výstup na téma *Cities, Villages and Regions in the Biblical Period*. Ten je nicméně ve skluzu z důvodů pandemie koronaviru a proto, že jsme v roce 2020 nemohli vycestovat do Izraele a naopak.

► **Co se vlastně dá vyčíst z archeologických nalezišť, kde pracujete?**

Za dobu existence spolupráce s už zmíněnými institucemi jsme byli na více místech. Nejdříve v Chirbat Keijafa a pak také v Nachal Refajim, Měste Davidově a od roku 2019 působíme v Tel Moce. Kromě toho každoročně od roku 2013 vyjíždíme do Tel Azeky. Co se týká biblických textů, o některých místech nemůžeme vědět nic, protože byla osídlena výrazně dříve a pak byla opuštěna, takže se časově nestýkají se světem Starého zákona. O jiných víme jak z biblických textů, tak i z jiných písemných zdrojů.

Pro biblickou vědu je archeologie jakousi kotvou, kterou se biblické texty uchycují v dějinách. Tato vazba samozřejmě není tak jednoduchá; nelze říci, že to, co bylo napsáno, odráží, jak to bylo, to opravdu ne. Ale od toho tu jsou biblistika, historie, archeologie i teologie, aby tyto složitosti společně v rámci interdisciplinárního rozhovoru vysvětlovaly.

► **Čerpáte tedy jako biblista z archeologie oporu? Nebo spíše podněty k novému promýšlení zažitých představ? Ptám se, protože mnohé z nás v dětství ovlivnily knížky jako *A Bible má přece pravdu*, a skutečnost je mnohem pestřejší...**

Taky jsem měl a mám tyto knihy rád. Je to žánr sám o sobě. Zvláště *Příběhy Mrtvého moře* od polského autora Zenona Kosidowského byly mou oblíbenou četbou. Dodnes si pamatuji řadu rádo- ➔

Tel Azeka. Letecký snímek starověké izraelské pevnosti, na jejímž odhalování se podílí též Filip Čapek se studenty Univerzity Karlovy.

→ racionálních vysvětlení domněle iracionálních jevů. Skutečně velmi zábavné počtení. Horší je, že se tím navozuje dojem, že tato vysvětlení prostě sedí. Nedávno jsem zrovna ke zmíněné knize četl komentář, že jde o „výborné počtení pro zájemce o historii“.

Tak to samozřejmě není! Křepelky nepřistály v poušti zrovna u Mojžíše a jeho lidu putujícího pouští, protože byly unavené, a stejně tak nebylo utonutí egyptských vojsk v Rákosovém moři způsobeno cunami, která nastala po nenadálé tektonické aktivitě na dně Středozemního moře. To jsou ‚zbožné‘ nápady, jak přijít biblickému sdělení na kloub. Děje se tak ale úplně špatným způsobem. Vlastní sdělení je odvysvětleno a nahrazeno pseudoracionálním vysvětlením, které se zcela mýjí se záměrem autorů a intencí textu.

► **V Bibli, dalo by se říci, jsou mnohé hrdinské příběhy Židů spíše snahou o povzbuzení budoucích generací než odrazem dějin – třeba dobytí Jericha, návrat z egyptského otroctví, životní osudy krále Davida, ústřední role jeruzalémského chrámu...**

Ano, z hlediska prostých dějin to tak je. V biblických textech máme před sebou to, co lze snad nejvýstižněji nazvat *teologií dějin*. Minulost je popisována z určité hodnotové zaujaté perspektivy, sleduje se určitý cíl. Události se nedějí jen tak, ale ‚aby‘... Aby se vědělo, co je to svoboda, a co naopak otroctví. Aby bylo jasné, že zisk země, domova, vlastního místa k životu není samozřejmostí. Aby se vědělo, že lze překonat úskalí, přesilu, nepřízeň. Aby bylo jasné, že existuje odpuštění, i když se zaplete jednotlivec, král nebo celý národ.

Tomuto ‚aby‘ je přizpůsobeno povědomí o uplynulých dějinách a je do nich zanášena *teologická* perspektiva, že nad veškerým děním je ještě jedna ‚skutečnost‘, kterou je sám Bůh. Tato perspektiva je pochopitelně ovlivňována také politickými a nacionálními soudy a preferencemi. Často před sebou máme velmi složité propletenec.

► **Můžete to konkretizovat v souvislosti se svou badatelskou prací?**

Uvedu jeden příklad. Ústřední postava Starého zákona, judský král Chizkijáš, který vládl na přelomu 8. a 7. století př. Kr., je z pohledu autorů knih Královských vnímám jako schopný vladař a budovatel; nechal například snad prorazit známou vodní štolu v Jeruzalémě. Je také líčen jako reformátor kultu. Za toto všechno jsou mu podle knih Královských připisovány i velké územní zisky a jeho předchůdce a nástupce, tedy Achaz a Menaše, jsou líčeni jako jeho pravý opak, jako kontrastní figury, aby vynikla jeho výjimečnost. Za panování Chizkijáše dochází také k povstání proti Novoasyrské říši, součástí čehož jsou, jak mnozí archeologové a historikové usuzují, i královské stavební podniky, zvláště strategického významu. Pokud je jeho vláda rekonstruována s pomocí archeologického materiálu a nebiblických písemných zdrojů, vyvine se před námi jiný obraz. Král je z hlediska profánních dějin spíše tragická postava. Fatálně chybí, bouří se proti dobře fungujícímu nadregionálnímu hospodářskému systému Novoasyrské říše, jehož je Judsko jako vazal součástí a těží z toho. Následky jsou devastující, do Judska se vydává trestná výprava a novoasyrská vojska odbojný potenciál království totálně

DOC. FILIP ČAPEK, PH.D. (*1971)

paralyzují, řadu měst exemplárně vyplení (například už zmíněné Lakíš a Tel Azeku) a království jsou uloženy vyšší daně. Jeho území se navíc podstatně zmenšuje. Judsko ztrácí zvláště své úrodné oblasti, takže se jeho hospodářská situace podstatně zhoršuje.

Ve světle těchto poznatků je podle mě nezbytné přehodnotit i další tvrzení biblických textů, a sice Chizkijášovo budovatelské úsilí nebo jeho náboženskou reformu. O ztrátě území již byla řeč. Mám za to, že úspěšné stavební počiny souvisí již s Achazem, kterému ovšem byly z důvodů smířlivé politiky vůči Asýrii odebrány a „připsány“ biblickými autory jeho nástupci Chizkijášovi. To platí například také pro impozantní tzv. Širokou zeď v dnešní Židovské čtvrti ve starém Jeruzalémě, kterou zná řada současných návštěvníků. Z logiky věci se mi zdá, že nemohla být součástí opevnění města proti Asyřanům, ale byla budována pod jejich dohledem a s jejich pomocí. Jinými slovy, není dokladem o opevňování města proti hegemonovi, ale součástí dlouhodobě vytvářeného zabezpečení měst pod novoasyrskou nadvládou. Opak je jen těžko představitelný, jako by si český odboj za protektorátu postavil hlavní stan hned vedle Husova pomníku na Staroměstském náměstí včetně ampliónu svolávajícího dobrovolníky do boje...

► Když se vrátíme zpět ke zmíněné teologii dějin a onomu „aby“, co z toho v tomto případě vyplývá?

Z Chizkijáše se zpětně stává v konkrétních dějinách zasazený vzor, národní, náboženský vůdce, ztvárněný tak, aby svým příkladem povzbuzoval každou další generaci v jejich nesnázích, zápasech. Je zřejmé, že postava krále je značně literárně stylizována, ale to jí nic neubírá na onom inspirativním „aby“.

► Vidíme to možná i dnes, kdy některé izraelské archeologické školy chtějí dokázat slavnou a mimořádně dlouhou historií židovského národa a nárok na území Palestiny...

Nejsou to školy, spíše jde o naturel jednotlivých badatelů. Ani věk není rozhodující. Někteří mají skutečně lehce romantizující tendence vidět počátky tam, kde hmotná kultura toho mnoho o Izraeli nenapoví, nehledě na to, zda jsou z liberálnější Telavivské univerzity nebo z konzervativnější Hebrejské univerzity v Jeruzalémě. Ale to nejsou všechny důležité instituce, velmi dobří badatelé jsou na Ben-Gurionově univerzitě v Beer Ševě a další v Haifě.

Co se týká výzkumu na politickou zakázku, k tomu se raději nebudu vyjadřovat. To bych se musel ještě předtím dlouze vyjádřit k velmi prapodivnému a zvláště nekritickému jednostrannému pohledu řady českých badatelů, ale i politické reprezentace (ne všech!), exemplárně ovšem prezidenta, k současné situaci v Izraeli. Ale zpět k otázce. Jsem rád, že moji kolegové z Izraele jsou, ostatně jako drtivá většina lidí obecně, rozumní a dávají to najevo. Například v posledním čísle významného archeologického časopisu *Tel Aviv* ve studii k dějinám starověkého Jeruzaléma v části Givatí Parking Lot kolega a přítel Juval Gadot spolu s ostatními autory hned v úvodní poznámce konstatují: „We use City of David as a modern archaeological term only“, tedy že výzkum nesleduje žádnou politickou agendu, která by měla poskytovat komukoli legitimitu, ať už náboženskou, národní či politickou.

► Do Tel Azeky se v posledních letech vracíte každoročně. Vezete si s sebou i nějaké otázky, které se vám, jak doufáte, podaří vyjasnit?

Tel Azeka je skvělým místem pro komplexní interpretaci biblických a mimobiblických textů, a to textů nejen hebrejských a textů hmotné kultury, tedy toho, co přímo v místě nacházíme. S tím souvisí i některé otázky. Jedním z nich je, jak koresponduje asyrský *Azecký nápis* o dobytí města, nalezený v 19. století v Ninive, se skutečností. Text líčí impozantní dobytí, obří dobývací stroj s unikátním názvem, o kterém nikde jinde není zmínky. Oproti jižněji položenému městu Lakíš, které

Vystudoval Evangelickou teologickou fakultu UK a posléze absolvoval studijní pobyty na univerzitě v Heidelbergu, na Oxfordské univerzitě a na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě. V letech 2002 až 2017 působil jako farář Českobratrské církve evangelické v Třebechovicích pod Orebem. Od roku 2006 působí na katedře Starého zákona Evangelické teologické fakulty UK a jako vědecký pracovník Centra biblických studií UK a AV ČR. Zabývá se dějinami a texty souvisejícími se starověkým Izraelem a Judským královstvím. Je autorem knih *Hebrejská Bible, její kánon a možnosti výkladu* (2005), *Kazatel – Zneklidňující kniha pro neklidnou dobu* (2016) a *Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele* (2019). Ve spolupráci s Telavivskou univerzitou se podílí na archeologickém výzkumu v Jeruzalémě a Tel Azece.

bylo prokazatelně v téže době zničeno, máme v Tel Azece zatím méně stop. Doklady destrukce byly nalezeny, ale v omezeném množství. Zcela zatím chybí například rampa nebo výraznější stopy po boji. To všechno v Lakíši máme včetně velkých kamenů určených na odrážení útoků dobývacích strojů nebo hroty šípů. Co to znamená? Jednou z možností je, že nápis je dokladem královské vítězné ideologie, která líčí úspěch Sinacheriba, asyrského krále, impozantněji, než se odehrála vlastní událost. To by nebylo z toho, co víme z jiných starověkých pramenů, úplně překvapivé. Jde ale pouze o hypotézu.

Dalším otázkem je datování jednotlivých fází osídlení místa. Řadu údajů již máme díky radiokarbonovému měření, ale některé fáze, zvláště z přechodu doby železné I a IIA (11. a 10. století př. Kr.), je třeba ještě upřesnit. Tím bude možné jasněji stanovit vztahy mezi jednotlivými sídly v oblasti Šefely, mírně zvlněné krajiny, v níž Pobřežní planina přechází do Judských hor. Tato oblast představuje velmi důležitou křižovatku, a to hodně komplikovanou, na které se setkávaly, mísily, vzájemně ovlivňovaly a také význačně přetvářely různé starověké kultury, náboženství a etnicity. Na velmi malé ploše v řádu i jednotek kilometrů se zde prolínají pozdněkanaanáská, pelištejská a raně judská kultura ve velmi interpretačně složitých konstelacích. Čím víc víme o jedné konkrétní lokalitě, tím dále se dostáváme ve skládání celkového obrazu.

► Dnes působíte na katedře Starého zákona Evangelické teologické fakulty UK a v Izraeli pokračujete se studenty ve vykopávkách. Znít to úžasné dobrodružně a romanticky, ale je v tom něco víc? Je rozdíl v přístupu studentů teologie a třeba antropologie či archeologie?

Já myslím, že zas ani ne tak veliký, i když každý sleduje jinou výseč výzkumu, která se mu zdá podstatná a více spadá do jeho oboru. Měli jsme s sebou různé studenty z různých oborů, různých fakult i zemí (v rámci programu Erasmus) i zaměření. Někoho zajímá širší dějinný kontext, dalšího užší souvislosti. Naši studenti jsou na výjezdy připravováni v přípravných kursech kmenovými učiteli fakulty i kolegy, kteří přijíždějí na semináře z Tel Avivu. Tak si osvojují potřebné dovednosti, které dále rozvíjejí přímo v terénu a pak ještě v paralelně probíhajícím vzdělávání přímo na místě při výzkumu.

► Změnily ty roky bádání v Izraeli vaši víru?

Řekl bych spíš, že snad prohloubily. Především mě naučily číst biblické texty jinak a také jim jinak rozumět. Krajinu nebo pomyslné

kulisy líčených událostí vnímám intenzivněji, čímž dochází, jak věřím, i k zостřenějšímu pohledu na vlastní sdělované skutečnosti.

► **Když vidíte, co všechno je ve Starém zákoně popsáno ahistoricky, řeklo by se účelově, v čem spočívá Boží inspirace v biblických knihách?**

Ano, to je velmi důležitá a také častá otázka, co že to vlastně Starý zákon líčí a jak to brát vážně. Odpovědět nelze jednoduše a odpověď se odvíjí od způsobu kladení otázky. To je patrné například z více než dvou století kritického biblického bádání včetně jeho různých silných i slabších stránek a momentů. Toto bádání bylo tu více, tu méně vnímavé vůči duchovnímu a teologickému rozměru textů a jejich obsahům. Jindy přicházela naopak zkrátka dějinná dimenze, jako by nezáleželo na tom, kdo byli autoři, kdo tradenti a kdo první společenství posluchačů. Velkou roli sehrálo rozpoznání důležitosti žánrů, takže teď nemusíme řešit, alespoň na našem kontinentu, kreacionistické záležitosti a plést se do řemesla geologům.

► **A v čem tedy ta inspirace spočívá?**

To je dotaz spíše pro systematické teology a dogmatiky, ale budiž. Nejbližší je mi osobně představa amerického starozákonníka Waltera Brueggemanna. Ten pěkně říká, že text Bible můžeme chápat jako inspirovaný proto, že je svědectvím nabídky smysluplného života. Nejde však o doslovnou inspiraci, ale o to, že celý proces nejen vznikání, ale i dalšího předávání až do současnosti ustavuje a ztělesňuje neohrazené množství výkladů skutečnosti včetně výkladů našich. Tím se dostáváme k paradoxu, že text je lidským dílem, ale zároveň nejen tím, že je průnikem Božího a lidského působení. Tuto „součinnost“ Brueggemann vysvětluje na příkladu schrány úmluvy. Ta symbolizuje Boží přítomnost, avšak nést ji musí lidé, protože jim záleží na tom, aby se Boží přítomnost „materializovala“, „vizualizovala“ a „zpřítomňovala“. A my jsme součástí tohoto procesu, pokud chceme, aby text dále žil, dále mluvil a oslovoval. Jsme inspirováni a autorizováni pokračovat v tom, co dělaly bezpočty generací před námi.

► **Dalo by se to říci i tak, že Boží věc rozpoznáváme v dějinách teprve zpětně? Zaujal mne váš postřeh, že na židovství je právě zajímavé to, že vlastní průšvih interpretovali jako vlastní průšvih. My jsme mnohdy dodnes nastaveni tak, že za všechno můžou ti druzí. Přijde mi zajímavé při zpětném ohlédnutí takto transformovat historickou skutečnost a uložit největší zodpovědnost mně samému, pokud se považuji za součást příběhu Izraele.**

Ano, takto to, myslím, můžeme zpětně s větší jistotou a s větším náhledem a odstupem vůči uplynulým dějinám tvrdit. Zároveň si uvědomuji, že se to může zdát málo, pokud toužíme po naději, perspektivě a slibné budoucnosti. My ale o budoucích věcech nevíme nic. Jinak to není ani ve starozákonních textech, přestože se řada z nich žánrově vydává za proroctví nebo apokalypsu. Obojí velmi kreativně pracuje s minulým a navrhuje vnímat získanou zkušenost jako možný scénář pro budoucnost včetně toho, co raději snad už ne a čemu se vyhnout. Časový aspekt této věci pěkně vyjadřuje titul knížky Eliana Cuvilliera, který zní *Apokalypsa byla zítřka*. Je to sice o pojetí naděje v Novém zákoně, ale totéž platí i pro první část Bible, že formativní zkušenosti zpracované do příběhů mají potenciál podržet člověka i v krizích, které přicházejí nebo teprve přijdou.

Pokud věříme v Boží přítomnost a vedení, tak jak ji promítl jediným způsobem s užitím biblických textů do dějin starověcí autoři, víme, že se tak dělo na základě zrcadlení minulého v přítomnosti a může to takto pokračovat dále za ni. Naděje přichází s pomocí paradigmatické reflexe a sebereflexe zaznamenaných v biblických textech.

► **Budoucnost tedy, nemá-li být opakováním, umožňuje přijetí odpovědnosti?**

Nabízí se zde možnost vidět „problém“ v člověku, ve mně samotném, v pochybení skupiny a národa, ať již je to Izrael nebo církev. Jinak řečeno, druzí za to nemůžou, je to moje a naše věc. Jsou to tedy naše příběhy o vzestupu i pádu, nevině i provinění, útěk před vyvozením důsledků a ochotou přiznat vinu.

A hlavně, je to tato perspektiva, která stojí na opětovném přijetí: Izraele od Hospodina, církve od Krista, bližních, ať už to jsou vdovy, sirotci nebo cizinci, od nás samotných, protože i my sami jsme přijímáni. Na to je třeba pamatovat a upozorňovat, že toto je středobod, kdyby se někdo, jak se často a rádo zejména mezi politiky stává, odvolával na židovsko-křesťanské základy Evropy nebo obecněji civilizace.

► **Z vaší bibliografie se zdá, že vám je blízká kniha Kazatel?**

Je to tak, měl jsem tuto drobnou biblickou knihu rád vřdycky a události tomu chtěly, že v letech 2012–2016 se Kazatel stal mým téměř každodenním přítelem. Bylo to díky projektu Centra excelence Akademie věd ČR, který vedl kolega doc. Jan Dušek z Evangelické teologické fakulty UK a v jehož rámci vyšla celá řada skvělých monografií a desítky různých studií. Součástí bylo na mé straně i sepsání komentáře a několika studií ke knize Kazatel.

A čím je mi blízká? Mám rád filosofii a Kazatel je jediným skutečným filosofem ve Starém zákoně, a to filosofem velmi kritickým, stojícím na hraně skepticizmu či dokonce nihilizmu a odhalujícím křehkost bytí až na dřevě. Ptá se po tom, co a kdo je to člověk, jaký je smysl jeho existence, jak se vztahuje k Bohu a naopak, jak se Bůh vztahuje k člověku a světu. Spíš než odpovědi zaznívají provokativní disputační otázky, často nezodpovězené nebo zodpovězené tak, že čtenář musí promýšlet věc dál sám. Hlavní linií dotazování je, proč jsou věci a události absurdní (ne marné, protože tento výraz nevystihuje podstatu problému), proč často nevidíme za horizont jednoho dne, proč je zlý člověk na tom stejně, ne-li lépe, než domněle dobrý.

► **V tom je možná hodně blízký modernímu člověku...**

Jsem přesvědčený, že je, a i ohlasy na komentář mě v tom utvrzují včetně toho, že v České biblické společnosti byl celkem rychle pořízen dotisk. Způsob uvažování Kazatele je blízký filosofii existence, kterou považuji za jednu z nejpříměřnějších odpovědí na otázky po smyslu života, otázky po bytí. V některých aspektech se kniha blíží také filosofii dekonstruktivismu, tedy postmodernímu programu radikálního znejistění, kterým člověk prochází, aby se dostal hlouběji či znovu k sobě samému, ke svému já poté, co se mu předchozí domnělé jistoty zhroutí. Nežijeme nakonec v hodně podobném světě, křehkém, krásném, ale zároveň na pokraji zkázy? Nepotřebujeme stejně rozložit dosavadní známé přístupy a pokusit se o novou smysluplnější syntézu?

► **To mi připomnělo téma jednoho z vašich článků: Neklid v duši jako důsledek Boží nepřítomnosti.**

Téma, které se snažím uchopit, zní, jak neklid lidské duše souvisí s Bohem, s jeho blízkostí, vzdáleností, nedovolatelností, nepřítomností nebo dokonce neexistencí. Kazatel s tímto tématem pro čtenáře téměř až nesnesitelně bolestivě zápasí. To je patrné zvláště v 6. kapitole, kde přednáší jóbouvskou tezi, že je lepší se nenarodit a být jako mrtvý plod než žít, ale neužít dobra. Mohlo by se namítnout, že se ten člověk má snažit a úspěch se dostaví, že je to na něho, jeho schopnostech, jeho snaze. Šokující ovšem je, že užití dobra nedopřává sám Bůh! Tím je stanoven i úkol, a to promýšlet, jak je to s Boží přítomností v lidském konfliktu. Je to skutečně Bůh, kdo nedává člověku užít to, co je dobré? A co tím Kazatel míní? Jde o zkoušku, v níž je v sázce Bůh sám, anebo je to Bůh, kdo tuto zkoušku iniciuje?

Josef Beránek, foto archiv Filipa Čapka

foto Finizio, Wikimedia Commons

Proměny papežství v dějinách a v současnosti

Tomáš Halík

Považuji papeže Františka za největší morální autoritu našeho světa, za opravdu prorockou postavu. Bude-li mu dopřáno, aby dál pokračoval v tolik důležité reformě církve, myslím, že se zařadí mezi velké postavy křesťanských dějin.

Začneme velice stručným (proto nutně zjednodušeným) pohledem do dějin církve a papežství. Běžná představa v učebnicích a katechismech je taková, že Ježíš si zvolil apoštola Petra jako „prvního papeže“ a pak více méně kontinuálně prochází papežský úřad až do dnešní doby. To je obraz velice zjednodušený.

Mnohá místa v Novém zákoně ukazují mimořádnou roli apoštola Petra jako jakéhosi mluvčího apoštolského kruhu. Nicméně i evangelia ukazují Petra realisticky, neidealizují ho, neretuší jeho nejrůznější selhání – a popisují také konflikt mezi apoštoly v prvotní církvi. Rozhodující roli v důležité jeruzalémské obci měl na počátku i Jakub, Ježíšův bratr. Petr působil především v Antiochii. Jakub, Petr →

→ i ostatní apoštolové se dostali do konfliktu s Pavlem a Barnabášem. Konflikt se týkal toho, nakolik je pro konvertity z pohanství závazný Mojžíšův zákon, a skončil dohodou: zbývající apoštolové se budou věnovat misií mezi židy, zatímco Pavel s Barnabášem půjdou mezi pohany. Je třeba říci, že judeokřesťanství po určité době vyhaslo – a to, čemu dnes říkáme křesťanství, stojí zejména na misií Pavlově.

Vůdčí role je v církvi vykonávána v různých staletích odlišným způsobem. Něco úplně jiného je papežství v době římského pronásledování, papežství doby starověku, papežství středověké, papežství 19. století a papežství dneška. Málokterá instituce prošla tolika radikálními změnami. Na otázku, co vytváří identitu a kontinuitu, je třeba stále hledat odpověď. Podle mého názoru je to snaha pochopit úkol, který Ježíš světil Petrovi: utvrzuj své bratry. Utvrzování bratří se dělo jiným způsobem v době pronásledování a jiným v dobách poklidných. Většina prvních papežů končí jako mučedníci, avšak i v té problematické době se už setkáváme se vzdoropapežem. Je zajímavé, že tento vzdoropapež také skončil jako mučedník; byl to svatý Hypolit.

Pak nastala etapa, kdy bylo křesťanství legalizováno, poté se stalo oficiálním náboženstvím římské říše. To poskytlo římskému biskupovi úplně nové postavení. Ovšem zdaleka nebyl v té době suverénem nad celou církví; tehdy fungovala řada patriarchátů a velmi významnou roli hrál například patriarchát byzantský.

Po několika staletích pak dochází k velkému schismatu mezi byzantským a římským patriarchátem. To je doba, kdy nad latinskou částí církve získává Řím a římský papež dominantní roli. Do značné míry je pak zeslabena pluralita církve. V prvním tisíciletí tu byla ohromná pestrost – bylo tu křesťanství římské, řecké, keltské, germánské a slovanské s vlastními tradicemi v liturgii, spiritualitě a teologii. Po schismatu s Byzancí se Západ „romanizuje“.

Ve středověku se papež chápe jako suverén, který uděluje moc nejen biskupům, ale také králům. (Ovšem ani ve středověku role papežství není úplně jednoznačná; velkou autoritu měla například pařížská univerzita, dokonce ve sporech papeže s císařem.) Spory císařství a papežství, někdy nazývané první evropskou revolucí (vzdor papežství proti monopolu císařské moci), mají nesmírně důležitou roli v diferenciaci mezi duchovní autoritou a světskou mocí a jsou považovány za kořen plurality západní civilizace.

Pak přišlo papežství renesanční, které bylo velkorysé v podpoře umění, avšak často skandální v oblasti morální – a přispělo také k dalšímu velkému schismatu, ke vzniku reformace a následně k tomu, čemu říkáme katolická reformace.

Doba francouzské revoluce a nástupu modernity, osvícenství, se stává radikálním civilizačním obratem. Tehdy se papežství – zděšené zejména zkušeností jakobínského teroru za Velké revoluce – stává pro mnohé symbolem politického a společenského konzervatismu. Romantismus vytváří mýtus papežství. Toto období vrcholí na prvním vatikánském koncilu dogmatem o papežské neomylnosti (1870). Je to doba katolicismu jako kontrakultury vůči modernitě. Zejména v takzvaném piánském období (v období mezi papeži Piem IX. a Piem XII.) jsou utlumovány potřebné intelektuální impulsy, které představovaly možnost kritického vyrovnání a dialogu se světem moderní kultury, filosofie a vědy. Byla to doba jakéhosi „retrokatolicismu“ – katolicismus ztratil tvůrčí sílu a vytvářel stále něco, co se vztahovalo k minulosti, ať už to byly neogotické, neorománské či neobarokní stavby nebo neoscholastika v teologii.

Nový kurs

Bezvýchodnost tohoto směru církev rozpoznala na druhém vatikánském koncilu, kdy zahájila nový kurs – kurs dialogu s moderním

světem, ekumenického dialogu a dialogu s ostatními náboženstvími. To je epocha moderního papežství. Někteří autoři říkají, že vlastně prvním moderním člověkem na papežském stolci byl Pius XII., který byl ale zároveň také posledním symbolem triumfalistického piánského katolicismu.

K určitému zlomu v dějinách církve a papežství dochází v souvislosti se změnou kulturního paradigmatu koncem šedesátých let 20. století. Vymezení vůči autoritářství otcovské generace zahrnovalo i vymezení vůči restriktivní sexuální morálce. Ústředním bodem střetu byla sexuální revoluce – součást kulturní revoluce šedesátých let. Církev zareagovala encyklikou *Humanae Vitae* Pavla VI., jejímž spoluautorem byl také tehdejší krakovský biskup, pozdější papež Jan Pavel II. V řadě zemí tehdy de facto odumřela svátost smíření, protože mnoho manželů si říkalo: jsme dospělí, nechceme, aby nám církev mluvila do intimních záležitostí.

Po smrti Pavla VI. se papežem stal nakrátko Jan Pavel I., který měl pravděpodobně v úmyslu provést určité reformy v duchu druhého vatikánského koncilu; k nim pak přistoupil až papež František. Po Janu Pavlu I. přicházejí dva papežové ze střední Evropy, Jan Pavel II. a Benedikt XVI. Oba jsou velkými postavami, dnes si ale uvědomujeme i určité stíny jejich pontifikátů. Měl jsem možnost oba osobně poznat: s papežem Janem Pavlem II. jsem strávil řadu hodin během asi deseti dlouhých setkání, s papežem Benediktem jsem se setkal také vícekrát, i když jen jedno setkání bylo hlubokým rozhovorem o situaci v církvi a v teologii v Evropě. Obou jsem si nesmírně vážil. Dnes vidím, že tak jako každý papež, i tyto papežové byli do značné míry limitováni svým prostředím. Oba pocházeli z velmi specifického prostředí *střední* Evropy. Je to výstižnější než o nich mluvit jako o „evropských“ papežích. Dnes můžeme rozlišit přinejmenším dvě Evropy. Ta jedna je pásmo, kde se stále udržuje lidový katolicismus: to je Polsko, Slovensko, Morava, Bavorsko, možná některé země Balkánu jako Chorvatsko či Slovinsko. Úplně jiný typ katolicismu pak pozorujeme ve zbytku Německa, v severním Německu, Francii, Belgii, Holandsku, v severovýchodních zemích. My s mentalitou našeho českého křesťanství, na rozdíl od moravského, se více blížíme západní části katolicismu.

Jan Pavel II. i Benedikt XVI. měli ducha střední Evropy, vyrůstali v prostředí, kde byl zakořeněn lidový katolicismus. Ovšem to je ten typ katolicismu, který v dnešní době do značné míry vymírá, ztrácí svou sociokulturní biosféru. Proto je důležité, že současný papež přichází z míst, kam se dnes přesouvá hlavní akcent života katolické církve – tím je Latinská Amerika. Pro oba předcházející papeže bylo velkým tématem vyrovnat se se sekulárním humanismem, s „druhým osvícenstvím“ šedesátých let. Toto téma je dnes u konce. Sekulární humanismus dnes není tím dominantním partnerem katolické církve, jak tomu bylo ještě za druhého vatikánského koncilu.

Nejviditelnější postava 20. století

Díky svému osobnímu charismatu a díky planetárním cestám se Jan Pavel II. stal nejviditelnější postavou 20. století. Žádný člověk nenavštívil ve 20. století tolik míst. Nikoho jiného nevidělo bezprostředně tolik lidí jako Jana Pavla II. Byť neměl politickou moc, měl velký morální vliv – a to i na politickou sféru. Větší než kterýkoliv papež v minulosti. Papež Jan Pavel II. mluvil o Evropě, která má dýchat oběma plícemi, podporoval evropskou integraci i vstup postkomunistických států do EU. Jeho vliv sehnal velkou roli v porážce komunismu. Svou první návštěvou v rodném Polsku, rok po své volbě, probudil v této zemi vášnivě vlastenecké katolictví. Z této atmosféry, z oživení vlasteneckého katolicismu, vzniklo hnutí Solidarność, které narušilo monopol

komunistické moci v celé středovýchodní Evropě. To byl počátek konce komunismu.

Papežské cesty měly také jiný efekt: papež nemohl dost dobře kontrolovat domácí situaci, když byl neustále na cestách. V té době zbytněla římská kurie a děly se tam mnohé nepravosti, ať už se to týkalo Vatikánské banky nebo podcenění fenoménu sexuálního zneužívání. Postoj papeže byl jistě ovlivněn tím, že totalitní režimy, ať už nacistický nebo komunistický, se často snažily morálně likvidovat nepohodlné kněze tím, že je obviňovali z pedofilie. On se zřejmě domníval, že i mnohá současná obvinění jsou fiktivní. Ale ona fiktivní nebyla, byla to hrozivá pandemie. Teprve papež František měl odvahu se této pandemii naplno postavit. Papež Benedikt se o to pokusil, ale neměl k tomu dost sil. Jeden z největších počinů, které papež Benedikt učinil, bylo svobodné rozhodnutí odstoupit z úřadu; tehdy si i jeho kritické uvědomili jeho velikost.

V některých aspektech oba, Jan Pavel II. i Benedikt XVI., pokračovali v duchu druhého vatikánského koncilu dál. Mám na mysli zejména kroky Jana Pavla II. v oblasti mezináboženského dialogu, ve vztahu k Židům a pak také ve vztahu k ostatním náboženstvím. Výrazným symbolickým aktem je dodnes pokračující tradice setkání s představiteli světových náboženství v Assisi. Katoličtí tradicionalisté tento čin nedokážou Janu Pavlu II. odpustit. To byl velmi důležitý signál, nesmírně potřebný pro dnešní svět. Ovšem podobné reformní kroky nepodnikl uvnitř církve. Když se církve polekala následků sexuální revoluce, přeexponovala témata sexuální etiky. Byla to doba, kdy byli jmenováni biskupové především konzervativní, ti, kteří byli zcela loajální k těmto rysům církevní nauky.

Jan Pavel II. také zmrazil otázku svěcení žen. Dnes se pomalu otevírá alespoň možnost diakonátu pro ženy. V 19. století církve ztratila dělníky, protože nedovedla včas reagovat na následky průmyslové revoluce. V „protimodernistickém boji“ ztratila velkou část inteligence. Dnes by ztratila velkou část žen, pokud by neporozuměla volání po důstojnosti ženy a využití ženského charismatu v církvi. Tady vidím některé limity těch dvou pontifikátů.

Ke kořenům problémů

Papež František měl odvahu jít na kořen problému sexuálního zneužívání. Ukázal, že nejde jen o sexuální a psychologické zneužívání, jde o zneužívání moci a autority – o klerikalismus.

Papež František přinesl do dějin papežství zdravou diskontinuitu tím, že příliš zúženou perspektivu dvou svých předchůdců vyvažuje pohledem, který čerpá z daleko vitálnějšího katolicismu jiného kontinentu. Přízně si, že tradiční parochiální katolicismus, čerpající z „lidového náboženství“ (Volkskirche), slábně, protože není schopen reagovat na moderní liberální demokratickou společnost jinak než jakýmsi „zapouzdřením“. Musí přijít nějaký nový výrazný impuls.

Papež Jan Pavel II. přišel s výzvou k nové evangelizaci Evropy a reevangelizaci světa. Obávám se, že nějaké evangelijní probuzení, apoštolská horlivost v církvi v evropském a severoamerickém světě není příliš patrná. Papež František přichází s celou řadou nových akcentů, zároveň si ale uvědomuje, že není možné čekat, že velké

problémy vyřeší pouze římské centrum. Proto povzbuzuje *synodalitu* – pluralitu uvnitř církve. Podporuje upřímný dialog mezi biskupy, kněžími a laiky v místních církvích. Zde je třeba odpovědně hledat cestu, která odpovídá místním podmínkám.

Vnímám tento pontifikát jako nové pochopení, nové čtení evan-

gelia. Papež František zdůrazňuje to, co je v evangeliu opravdu podstatné – solidarita s chudými lidmi, s lidmi na okraji společnosti a dnes také odpovědnost za životní prostředí. Zdá se mi, že papež František podobně jako svatý František z Assisi uslyšel Boží výzvu: Jdi a oprav můj dům!

Františkov dŕraz na ohled vŕči chudŕm, marginalizovanŕm, na pomoc uprchlŕkŕm, na sociální ekologii atd. je patrnŕ zejména v encyklice Fratelli tutti. Ta vychází z františkánské spirituality a hluboce rezonuje s tužbami mladé generace. Má-li nejmladší generace „svoji etiku“, pak v ní vŕdŕcí roli hraje citlivost k životnímu prostředí. Papež František klade dŕraz na osobní odpovědnost a osobní svědomí v oblasti morálky. Všichni zpovědnŕci s tím mají určitou

zkušenost: pokud bychom chtěli být jen v roli soudcŕ, striktně vyžadujŕcích plnění formálních pŕkazŕ, narazíme tvrdě na realitu života. Zejména tváří v tvář lidem, k nimž se pro bezvŕchodnost jejich situace církve v poslední době obracela zády, ať už šlo o sexuální menšiny či o lidi, kteří byli často bez své viny opuštěni partnery a znovu sezdáni. Oběma těmto skupinám církve opravdu neukazovala mateřskou tvář.

Papež František není „progresistou“, je relativně konzervativní v zásadách, ale je velice lidský a milosrdný v pastorační praxi. Je především pastýřem. Nemění nauku, mění pastorační styl. Vnáší do něj lásku, porozumění, milosrdenství – a tím oslovuje lidi. Mnozí moji evangeličtí přátelé říkají: my už asi nejsme protestanti, protože vŕči tomuto papeži nemáme proč protestovat. Velká část světa ho skutečně vnímá jako jednoznačnou morální autoritu. Zároveň se na něm naplňují také slova, která byla řečena o Kristu – že přijde k pádu a povstání mnohých a zjeví se tajemství ukrytá v lidských srdcích. Do značné míry platí: řekni mi, co soudíš o papeži Františkovi, a já ti řeknu, jaký jsi. Tady se ukazují zásadní morální a kulturní postoje lidí, diferencují se postoje uvnitř církve. Vŕči málokterému papeži byla taková opozice uvnitř církve. Přitom jsme v situaci, kdy je skutečně třeba hluboké reformy. Papež František zdůrazňuje, že ta reforma nemŕže být jen reforma struktur, musí to být především prohloubení spirituality a pastorační praxe v duchu evangelia.

Papež František je hluboce zakořeněný v jezuitské spiritualitě: vyzývá ke kultuře duchovního rozlišování a zkoumání znamení času. Nepředkládá ideologii, nŕbrž vyzývá nás, abychom byli citliví srdcem a rozumem vŕči tomu, co nám říká Bůh v událostech, s nimiž jsme konfrontováni.

Je to důležité zejména v prostředí, kde hrozí nebezpečí nástupu extrémně pravice, identitárního katolicismu, který se spojuje s nacionalismem, který je jakýmsi „katolicismem bez křesťanství“. Toto nebezpečí vidím i u nás. Proto se domnívám, že naslouchat výzvám papeže Františka je velmi důležité.

Text je zkrácenou verzí přednášky pronesené na VI. Fóru dialogu, nazvaného Reformní impulsy papeže Františka, které proběhlo v Emauzích 17. října 2020.

”

TOMÁŠ HALÍK

Františkův dŕraz na ohled vŕči chudŕm, marginalizovanŕm, na pomoc uprchlŕkŕm, na sociální ekologii atd. je patrnŕ zejména v encyklice Fratelli tutti. Ta vychází z františkánské spirituality a hluboce rezonuje s tužbami mladé generace.

“

Svatý stolec za pontifikátu papeže Františka

Pavel Vošalík

Svatý stolec je subjektem mezinárodních vztahů sui generis. Udržuje diplomatické styky s většinou států světa. A samozřejmě změna na papežově stolci se musí nutně odrazit a odráží se v reakcích a v komunikaci Svatého stolce s jednotlivými členskými zeměmi mezinárodního společenství.

Naprosto souhlasím s profesorem Halíkem, když definoval papeže Benedikta XVI. jako papeže střední Evropy. Benedikt XVI. se nikdy netajil svou náklonností k České republice. Vnímá nás jako zemi, která je mu blízká. Dokonce bych si troufl tvrdit, že měl daleko větší pochopení pro naše vnímání víry než Jan Pavel II. Byl nám prostě blíž. Na druhé straně byl kardinál Ratzinger blízký Janu Pavlu II. V posledních letech pontifikátu Jana Pavla II. byl Svátý stolec veden, v tom dobrém slova smyslu, dvěma klíčovými figurami, které stály po boku papeže. Jedním z nich byl kardinál Ratzinger, který byl tehdy prefektem Kongregace pro nauku víry, tedy vlastně jakýmsi strážcem teologie Svatého stolce, a po té mocenské, politické či diplomatické stránce stál po boku Jana Pavla II. kardinál Sodano jako státní sekretář, jeden z nejzkušenějších diplomatů Svatého stolce té doby.

Ve světle tohoto rozdělení papež Benedikt dobře věděl, jak probíhaly poslední roky pontifikátu Jana Pavla II., a uvědomoval si obrovské riziko, které je spojeno se zdravotními a věkovými limity hlavy katolické církve. Jak snadno to může být zneužito v okamžiku, kdy papež má už velmi omezené možnosti vystupovat a přímo osobně ovlivňovat chod Svatého stolce jako politického subjektu. Je otázkou, do jaké míry bylo rozhodnutí papeže Benedikta abdikovat a opustit funkci hlavy katolické církve rozhodnutím, ke kterému dospěl pod vlivem konkrétních okolností, a do jaké míry to byl jeho úmysl od samého začátku. Právě s vědomím toho, že se doba změnila a je třeba založit novou tradici vnímání papežství jako role, která nemusí nutně trvat až do hrobu.

Benedikt si byl vědom toho, že Jan Pavel II. podcenil některé negativní či temné jevy katolické církve nebo je možná nevnímal a nebyl o nich úplně přesně informován. A řekl bych, že pokud se podařilo nastartovat jakýsi proces uvnitř katolické církve samotné s tím, že se otevřely některé temné kapitoly nedávných dějin, je to zásluha papeže Benedikta, který měl odvahu to učinit, ač si byl vědom

toho, že mu to popularitu nezíská. Že se nestane miláčkem davů, jakým byl Jan Pavel II., ale věděl, že není možné dál toto břemeno nést a skrývat.

Pravdou je, že už bylo nad jeho síly, a nutně to věděl od samého začátku, tyto problémy vyřešit. Jednak hrál roli jeho věk a zdravotní stav, ale také při jeho inteligenci, a já se netajím velkým obdivem k němu, ho nepochybně brzdilo i vědomí, že do jisté míry nese spoluodpovědnost za to, co se dělo za pontifikátu Jana Pavla II. Vyplývalo to později z debaty, když se začaly vyťahovat dopisy, které chodily na Kongregaci pro nauku víry. Jeho loajalita k Janu Pavlu II. byla obrovská. On by nikdy nepřipustil, aby na Jana Pavla II. padl nějaký stín. Vzal to na sebe.

Jak řekl profesor Halík, i papež je člověk, který nepřekročí svůj stín. Není možné, aby vystoupil ze své osobní zkušenosti. Ať už politické v prostoru kde žil, tak i osobní. Jak Jan Pavel II., tak Benedikt XVI. měli velmi silnou osobní zkušenost s nejrůznějšími totalitami, které postihly náš kontinent. Právě to do značné míry formovalo jejich pozici a jejich politické názory vůči regionu střední Evropy. Už tady byla řeč o vlivu Jana Pavla II. na vývoj v Polsku a ve střední Evropě. (Tady mi dovozte osobní poznámku. Když jsem nastoupil ke Svatému stolci, bývala ještě tradice výměny projevů při předávání pověřovacích listin. Tak jsem připravil svůj projev, ve kterém byla zmínka o roli Jana Pavla II. na změnách v Evropě a tím pádem jeho vliv na příchod svobody do naší země. K mému upřímnému překvapení se mi ozval Svátý stolec s žádostí, abych tuto část ze svého projevu vypustil. Ptal jsem se proč? Jestli mají pocit, že to není pravda. A ta odpověď byla vlastně logická: Pravda to je, řekli, ale právě proto, že je to pravda, nechceme, aby to v projevu zaznělo, protože by to mohlo mít nežádoucí vliv na některá jednání, která Svátý stolec právě vede.)

Diplomacie Svatého stolce je velmi kontinuální, co se týče sledovaných cílů. Smyslem je primárně prosazování a ochrana zájmů

Pavel Vošalík: „Papež František klade možná daleko menší důraz na bilaterální dialog s jednotlivými zeměmi o konkrétních bilaterálních tématech typických pro situaci té dané země, ale začal daleko víc přinášet univerzálně platná témata.“

foto Annett Klingner, Pixabay

→ katolické církve a katolíků v tom nejširším slova smyslu. V druhém sledu je potom ochrana křesťanské komunity. Na třetím místě je pak ochrana věřících. I v dialogu s ateistickými a sekulárními režimy musí diplomacie Svatého stolce hájit především svobodu vyznání, svobodu víry. A tato kontinuita je dodržována, tyto akcenty jsme mohli pozorovat i za pontifikátu papeže Benedikta, kdy roli hrála právě jeho zkušenost s totalitními režimy. V tom byl pontifikát papeže Benedikta logickým a přirozeným pokračováním pontifikátu Jana Pavla II. Z tohoto pohledu, podle mne, pontifikát Jana Pavla II. skončil abdikací Benedikta XVI. Probíhala jednání s režimy v některých asijských zemích, upřímně řečeno s ne příliš viditelnými výsledky. Projevovalo se to i třeba v papežově úsilí o navázání dialogu s pravoslavnou církví, přesněji s moskevským patriarchátem. Ale opět tam byla ona zkušenost se Sovětským svazem a s postsovětským prostorem, takže tato jednání byla vedena opět velmi diplomaticky a velmi opatrně. A nutno říct bez viditelného výsledku.

Papež František klade možná daleko menší důraz na bilaterální dialog s jednotlivými zeměmi o konkrétních bilaterálních tématech typických pro situaci té které země, ale začal daleko víc přinášet univerzálně platná témata. Kdybychom ilustrovali jeho tematické akcenty na komunikaci se světem, tak nám patrně zůstane stranou jeho úplně první encyklika, ještě společná s Benediktem XVI., *Lumen fidei*, ale celý svět určitě zaznamenal encykliku *Laudato si'*, kdy vlastně poprvé nastala situace, kdy encyklika papeže sehrála roli významného dokumentu pro jednání mezinárodního společenství, protože vyšla krátce před klimatickou konferencí v Paříži.

Encyklika *Laudato si'* silně rezonovala s tehdejší debatou uvnitř mezinárodního společenství. Tento příklad ilustruje, že papež jako politická figura není postavený na politické moci, ale na politickém vlivu. Na tom, že papež formuluje texty, formuluje myšlenky, s nimiž je možné se ztotožnit napříč náboženským spektrem, včetně ateistů a agnostiků, protože on formuluje ta nejzásadnější témata, která oslovují širokou společnost.

Papežové a mezináboženský dialog

V říjnu 1986 se v Assisi odehrálo slavné ekumenické setkání. Vyvolalo, jak to má, myslím, být, jak frenetické nadšení, tak pohoršené výkřiky. Emoce jsou důležitým prvkem šíření poselství Jana Pavla II. pramenícího z těchto setkání. S podstatně menším efektem se pak konalo po pětadvaceti letech stejné setkání v Assisi organizované Benediktem XVI. Image a PR Jana Pavla II. byly velmi propracované. U Benedikta by se téměř dalo hovořit o jakési mediální kampani proti jeho osobě. Setkání tak proběhlo s menší publicitou. A přitom tam došlo k jistému posunu, který není úplně nepodstatný. Papež Benedikt se pokusil překročit rámec mezináboženského dialogu a vstoupit i do prostoru hledajících, agnostiků. Jako by se církev ještě víc chtěla otevřít a přizvat k dialogu i ty, kteří v daném okamžiku nemají dar víry, a přesto, či právě proto by se měli podílet na společném dialogu.

Po návštěvě ČR papež Benedikt vystoupil v římské kurii a hovořil o své návštěvě v ČR. Mám stále uchovaný text jeho vystoupení. První, co mě zaujalo, je zmínka, že ho všichni od té cesty zrazovali. Že mu rozmlouvali, aby jel do nejateističtější země Evropy. A pak

následují papežova slova: „Já jsem tam nic takového neviděl.“ Tehdy se před námi poprvé zjevila Benediktova idea „nádvoří pohanů“, otevření dialogu, diskusního fóra církve se světem venku, s nádvořím před chrámem. Mrzí mne, že se to na rozdíl od jiných zemí, kde byl zájem o takovýto typ dialogu velký, v Česku nepovedlo. Vlastně jediným naplněním té původní myšlenky

byla debata kardinála Ravasiho s předsedou Pirátů Ivanem Bartošem v pořadu Václava Moravce. To bylo jedinkrát, kdy se kardinál Ravasi při své návštěvě Čech dostal mimo okruh katolické církve a také jediné téma, o kterém se mnou po svém návratu z Prahy hovořil.

Kardinál Ratzinger nastupuje na papežský stolec z pozice prefekta Kongregace pro nauku víry, z pozice profesora teologie, jednoho z největších a nejvýznamnějších teologů nejen Evropy, ale celého světa. Samozřejmě je to jiný papež než ten, který měl na starosti jako farář slumy na předměstí v Buenos Aires,

kteřý je detailně osobně obeznámen s obrovskými sociálními problémy, s kterými se potýká Latinská Amerika. Papež František, neevropský papež, nastupuje s naprosto jinou zkušeností, osobní i sociální. Troufnu si tvrdit, že být arcibiskupem v Latinské Americe, ve velké aglomeraci s enormními sociálními rozdíly a s neuvěřitelně vážnými sociálními výzvami, formuje člověka úplně jinak, než když se stanete papežem z pozice kuriálního kardinála.

Italové byli zpočátku rozpačití z toho, že mají římským biskupem Němce, kterému nerozuměli, ne kvůli jeho italštině nebo přízvuku, ale protože mluvil jazykem a používal italská slova, kde i mí italská přátelé říkali: my nevíme, co ta slova znamenají. A najednou nový papež, o němž nikdo nic neví, vystoupí na lodžii baziliky svatého Petra a místo toho, co všichni čekali, namísto pozhánání fěkne: „Buona sera.“ V tu chvíli byl jejich.

Vatikánská politika

Papežská diplomacie je velmi strukturovaná. Je to vztah Svatého stolce vůči dané zemi. Je to ale také vztah Svatého stolce vůči katolické církvi v té zemi. A je to také vztah Svatého stolce vůči ostatním křesťanským církvím působícím na území té země. A teď nastává situace, kdy papež začne činit kroky, které nevyvolávají úplně nadšení u představitelů národních katolických církví. A tehdy se diplomacie začíná komplikovat.

Když jsme všichni čekali, až promluví k Evropě a budeme mít příležitost pochopit, jaká je politika papeže Františka vůči Evropě, tak on během svého vystoupení v Evropském parlamentu, v Radě Evropy označí Evropu „za starou, neplodnou ženu“, evropskou společnost za konzumní a ztrácející potenciál pozitivního vývoje. Upozorní na absenci mezigenerační solidarity v naší společnosti. A teď tam sedíte jako velvyslanec a říkáte si: co z toho pošlu domů? Co je tou zprávou? A pak si říkáte: tak dobře, pomůžeme si reakcí katolické církve. Ale ani představitelé katolických církví neaplaudují, nepovstanou za svým papežem. Mezitím papež František přichází s tématem environmentální politiky, jenomže ta vyžaduje velké oběti v oblasti ekonomické, vyžaduje enormní míru solidarity a empatie. A navzdory tomu najednou zjistíte, že nadšení z encykliky *Laudato si'* je obrovské, ale pak přijde druhý krok: implementace. A zase slyšíte: no víte, on je papež trochu odtržen od reality... A do toho vpadne migrační krize.

V době migrační krize, když se blížil první humanitární summit OSN, jsme se rozhodli, že uspořádáme v Římě akci, kterou bychom upozornili nejen na migrační krizi. Chtěli jsme upozornit nejen na vážnost situace v oblastech, odkud migranti přicházejí do Evropy, ale i na důvody, proč přicházejí. Na ozbrojené konflikty, na dramatické změny životního prostředí. A tak jsme využili výstavy a knihy fotografa Jana Šibíka, nazvané *Ďábel v nás*. Dohodli jsme se s Řádem Maltézských rytířů a se Svatým stolicem, že uspořádáme výstavu těchto fotografií, a nastala velká debata o tom, jak se výstava bude jmenovat. Někdo říkal: bylo by dobré, aby se jmenovala *Příběhy*. A mně se znovu vybavila diskuse kolem „nádvorí pohanů“, ze kterého jsme pak udělali „nádvorí národů“ ve snaze sémanticky ten problém nějak zjemnit a zakrýt. Výstava se jmenovala *Ďábel v nás*. Konala se v době, kdy padlo rozhodnutí papeže Františka odjet do Řecka na ostrov Lesbos, do epicentra ilegální migrace. Bylo to neuvěřitelně silné. Najednou nebylo důležité, že papež jel právě do Řecka. On nasvítl problém migrace a hlavně migrantů, pojmenoval téma, vyzýval k solidaritě, empatii, na konkrétních příbežích migrantů toto téma jaksi personifikoval. A najednou se opět stal z toho obdivovaného a milovaného Františka ve světle partikulárních politických zájmů někým jiným, naivním snilkem, v naší české terminologii „vítacem“, už to nebyl někdo, koho chceme následovat.

Toto činí politiku papeže Františka velice silnou. Papež František ignoruje politickou korektnost. Oprostil se od diplomatických frází, od diplomatických schémat a prezentuje věci tak, jak podle něj jsou. Až na dřev. Když jsem byl při nějaké příležitosti požádán o příklad, který by definoval jeho vztah k diplomacii a k politice, vybavila se mi jeho cesta z návštěvy Středoafričské republiky. Na palubě letadla se ho zeptali, jaký je názor Svatého stolce na otázku jakéhosi válečného konfliktu. Odpověděl: „Nevím, co si myslí Svatý stolec, ale můj názor je...“ To je typické pro jeho politický styl, pokud vůbec můžeme o něčem takovém v souvislosti s papežem Františkem hovořit. Prostě ignoruje politickou zdvořilost, otevřeně sděluje svůj názor. Pokud cítí potřebu říct, že jde o téma, které je ignorováno nebo mu není věnována potřebná pozornost, ozve se.

Papež František se příliš netají tím, že diplomatické oficiality nepatří k jeho nejoblíbenějšímu žánru. V roce 2015 jsem měl příležitost v relativně krátké době zažít Jeho Svatost ve dvou naprosto odlišných situacích. Vedle tradičních diplomatických setkání v první polovině toho roku se nám podařilo v rámci připomínky výročí smrti Jana Husa zorganizovat návštěvu představitelů Církve československé husitské u Svatého stolce. Odpověď na žádost o toto přijetí přišla nečekaně rychle. Tak rychlou odpověď jsem na žádný jiný dopis poslaný do Vatikánu nedostal. Ukázalo se, že téma papeže zaujalo. Nejenže souhlasil s přijetím delegace, ale chvíli před tím během setkání s kněžími z celého světa v promluvě hovořil o tom, jak se připravuje na toto setkání. Během samotné návštěvy pak hovořil o tom, že mu není cizí téma historických krivd, které napáchala katolická církev. A jak je třeba se z toho poučit. Najednou jsem viděl úplně jiného papeže Františka. Vítal nás jako lidi, které si opravdu pozval domů. Nepřístupovali jsme k trůnu, vítal nás u dveří, každého osobně usazoval, každému sám vybíral dárek a s každým se pak na konci setkání u dveří loučil.

Nesrovnávejme pontifikáty

Osobně obdivuji papeže Benedikta XVI. Byli jsme mnohokrát v kontaktu během jeho pontifikátu i po jeho abdikaci. Velmi spontánně projevoval svou náklonnost k ČR. Dodneška si pamatuji jeho návštěvu

Česka. Na cestě zpět do Říma jsem byl pozván k němu do kabiny v letadle. Dva-cet minut držel mé ruce ve svých a líčil mi své nadšení z návštěvy. Při každém našem dalším setkání se Jeho Svatost ke své návštěvě naší země vracela. Když jsem se s ním byl na konci své vatikánské mise rozloučit, neodpustil jsem si poznámku, která se vázala k jeho setkání se studenty Karlovy univerzity ve Vladislavském sále. Rektor Karlovy univerzity promluvil od řečnického pultíku a papež měl odpovědět. Benedikt vstal a chtěl zamířit k místu, odkud pan rektor hovořil. Protokol přispěchal s tím, že Jeho Svatost má zůstat u trůnu a začali mu snižovat také mi-

krofon tak, aby mohl mluvit vsedě. A to už papež odmítl a svůj projev, či možná lépe přednášku, pronesl ve stoje. A najednou tu byl úplně někdo jiný. Po celou dobu návštěvy jsem doprovázel papeže Benedikta XVI., ve Vladislavském sále ale pak stál profesor Ratzinger. “Papež se po této mé poznámce, začal smát: „Víte, já opravdu velmi postrádal kontakt se studenty, s akademickou obcí.“

Média ho líčila jako velmi nepřístupného člověka, soustředěného na určité formální rysy papežství, ale v osobním kontaktu je to velmi křehký, introvertní intelektuál. Rozhovory s ním byly vždycky neuvěřitelně zajímavé, podnětné a krásné.

V médiích se opakovalo, kolik nadělal chyb. Že otevřel pedofilní kauzy. Že zrušil exkomunikaci jednoho z biskupů lefebviánů. Že svou slavnou přednáškou v Řezně naboural vztahy k islámu. Na jeho obhajobu je třeba říct, že vždy činil to, co považoval za správné a nutné, i s vědomím toho, jaké negativní reakce může jeho krok vyvolat. Jeho ambicí bylo vlastně něco velmi podobného papeži Františkovi. Bez ohledu na osobní popularitu prostě formuloval témata, která bylo třeba formulovat. Otvíral rány, které bylo potřeba otevřít, aby se vyčistily a aby církev mohla pokračovat dál.

Kdybychom hledali slovo, které by mohlo definovat pontifikát Benedikta XVI., slovo nebo sousloví, které stálo úplně ve středobodu jeho snažení, byl by to boj s relativismem. On prostě jenom chtěl ukázat, že přes veškerou šíři a možnosti, které se nabízejí, je pořád potřeba mít na mysli, že existují nezpochybnitelné hodnoty.

Je nespravedlivé srovnávat různé pontifikáty z hlediska politického vlivu jednotlivých papežů. Už proto, a v diplomacii je to velmi důležité, že se proměňuje dostupnost informací. Za Jana Pavla II. byla důležitá televize a rozhlas. To byly nástroje pro šíření jeho myšlenek, nástroje bořící hranice. V éře Benedikta XVI. a papeže Františka je pontifikát on-line. V okamžiku, kdy papež něco vyslovuje, už je to v éteru. Už není prostor pro dlouhé interpretace jeho myšlenek. V počátcích pontifikátu papeže Františka se to ukázalo být téměř kritické v jeho vztahu ke Svatému stolci a k tradičnímu fungování administrativy Svatého stolce. Papež něco řekl a nikdo nevěděl, co tím měl na mysli. Papež už to dále neinterpretovat a Vatikán to interpretovat nemohl nebo nechtěl.

Tyto dva pontifikáty v zásadě mohou být vnímány jako silná a výrazná diskontinuita, ale v důrazu na témata, ve snaze pojmenovávat to, co papež považuje za důležité, aby bylo vysloveno, v tom jsou si oba pontifikáty blízké.

Text je zkrácenou verzí přednášky pronesené na VI. Fóru dialogu 17. 10. 2020 v Emauzích.

František a sůl země

Jiří Hanuš

Nemohl bych se přidat k těm, kteří současného papeže viní z herezí v náboženském slova smyslu. Na druhé straně si nemohu nevšimnout určitých jiných tónů současného pontifikátu, které na mne už tak harmonicky a povzbudivě nepůsobí.

Snad by bylo možné začít Kristovým podobenstvím o soli. Je to známá pasáž z Matoušova evangelia: „Vy jste sůl země; jestliže však sůl pozbuje chuti, čím bude osolena? K ničemu již není, než aby se vyhodila ven a lidé po ní šlapali.“

Na mne toto přirovnání působí hodně drsně. Je to opravdu velký nárok, velká zodpovědnost. Respektive je to současně zaslíbení i nárok, jako ostatně celé evangelium. Nedá se to brát na lehkou váhu, i když výrok lze interpretovat různým způsobem. To „vyhození ven“ a „pošlapání od lidí“ myslel evidentně Ježíš vážně. Pokud bychom přirovnání chápali nejen osobně, ale ve společenské dimenzi, je to možná věta o postavení církve, o jejím poslání ve světě.

Ten potřebuje svědectví evangelia s jeho paradoxy i nároky. Pokud se církev jakožto společenství světa jen přizpůsobí a přestane mu dávat jistou příchut, třeba i ve formě nesouhlasu, špatně to s ní dopadne. V minulých dobách se církvi mohlo stávat, že se přizpůsobovala vládcům tohoto světa, že ztrácela svou prorockou funkci, že se až příliš snažila být tmelícím, zklidňujícím prvkem společnosti. V moderní době spíše hrozí druhý extrém, totiž že nerozpozná nebezpečí radikálního sekularismu, který je schopen rozložit jakékoli principy, na nichž společnost stojí. Přitom už by její členové, alespoň v našich geografických souřadnicích, měli být vybaveni jistou ostrážitostí, pokud takové přizpůsobení hrozí – zkušenost s různými typy totalitarismu 20. století by přece měla přinést určitou duchovní imunitu.

Znepokojující tóny

Cílem mého příspěvku není kritika všech intencí a kroků současného papeže Františka. Sám ho občas poslouchám, zvláště když vykládá biblické oddíly, a přijde mi to velice zajímavé a povzbuzující. Co víc, jeho důrazy na Boží milosrdenství a soucit působí občas jako balzám na duši. Je to velmi vstřícné, přívětivé, motivující. Nemohl bych se přidat k těm, kteří současného papeže viní z herezí v náboženském slova smyslu. Na druhé straně si nemohu nevšimnout určitých jiných tónů současného pontifikátu, které na mne už tak harmonicky a povzbudivě nepůsobí.

Tyto tóny bych rozdělil do dvou bodů, jednak pro přehlednost a jednak proto, že podle mého vystihují určité slabiny Františkova působení. Použiji přitom podněty amerického politologa Daniela J. Mahoneyho.

První bod se týká jistě Františkovy sympatie k levicovým autoritativním režimům a jejich představitelům. Sympatie je možná silné slovo. Jsem dalek toho, abych jakékoli setkání a jakýkoli čin v rámci vatikánské diplomacie přeceňoval, přesto se může zdát, že například kontakty se sesazeným bolivijským diktátorem Evo Moralem se poněkud překročily míru nutnou v rámci korektních diplomatických vztahů. Představte si, jak by vás asi pobouřilo, kdyby papež opakovaně navštěvoval třeba takového maďarského Viktora Orbána nebo třeba i našeho stárnoucího pana prezidenta. A to jde přitom ještě o nesrovnatelné osoby. Pro našince také působí divně některá papežova vyjádření, například ta, kdy viděl ve Fidelu Castrovi přesvědčeného ochránce životního prostředí. Uvědomuji si dobře, že diplomacie je umění možného, ale přece jen nemohu nesrovnávat – například s papežem Janem Pavlem II., který sice také nechával své diplomaty vést rozhovory i s podivnými režimy, například těmi komunistickými, sám ale vystupoval osobně otevřeněji a kritičtěji. U současného pontifika jako by to bylo naopak.

Jistě je také namístě zmínit v této souvislosti Čínu, zemi, o níž se oprávněně hodně mluví. Nemyslím si, že by to bylo zcela totožné, ale historik si přece nemůže v této souvislosti odpustit srovnání s pověstnou vatikánskou Ostpolitik, tak významnou i pro bývalé Československo a další země tehdejšího východního bloku. Myslím, že je přinejmenším zvláštní, když se dnes uctívá osobnost kardinála Josefa Mindszentyho, který mimochodem vzdoroval i tehdejší papežské politice, a na druhé straně se málo připomíná trpící katolická církev v čínském podzemí, věrná Svatému stolci už sedm dekad.

Přílišná kritika Západu

Přečetl jsem si rozhovor papeže s Dominiquem Woltonem *O společnosti a politice*. Jsou tam pasáže, které mne velice oslovují. Na druhé straně mne ale zarazilo, jak mnoho tam papež mluví o devastaci prostřednictvím dědictví kolonialismu a hříchů Západu, včetně trhu a kapitalismu. Neplěduji zde pro kapitalismus, ale pro vidění obou stran mince. Proč máme tolik kritizovat (a třeba oprávněně) Západ, jeho minulost i současnost, a na druhé straně být tolerantní k nezápadním náboženstvím a politickým systémům? Leccos je vysvětlitelné, jak mi před nedávnem opakoval profesor Karel Skalický, papežovým původem, jeho latinskoamerickou zkušeností. Nemá ale katolík

právo požadovat po papeži, aby byl univerzální a nenechal se tolik svázat zkušeností jednoho kontinentu? Ale vlastně to není přesné: papež je na druhé straně až příliš paušální, když kritizuje války, peníze a ty, kteří ničí ekosystém. Není zde naopak té generalizace příliš? Války jsou různého druhu, penězi lze zachraňovat životy a dalo by se možná říci, že někteří ekologisté ničí svobodu a nakonec životní prostředí v širším slova smyslu víc než my všichni dohromady. Jako by u papeže scházelo nějaké sensorium k rozlišení západních hodnot a nebezpečí jejich aktuální destrukce.

Rozhovory s D. Woltonem jsou ale zajímavé nejen proto, co v nich je, ale co v nich není. Zarazilo mne, kolik je v nich například oceňování moderního chápání rovnosti a jak absentuje hlubší promyšlení západního chápání demokracie a jejích kvalit. Papež samozřejmě není a nemusí být politolog. Vychýlení na stranu jakéhosi „emotivního“ chápání náboženství a politiky mi však přijde nabíledni.

”

JIŘÍ HANUŠ

Iritují mne některé papežovy úvahy o míru, který staví nade všechno. Jako bychom už nevěděli či nechtěli vědět, jak je pojem míru zneužitelný. “

Nebezpečný sekulární humanismus

Čímž se dostávám ke druhému bodu, na který se podle mého soudu též hodí citát z Matoušova evangelia. Je mi velice sympatické, jak je současný papež velice otevřený k různým církevním nařízením, jak se snaží změnit kuriální atmosféru, jak klade důraz na osobní příklad. Ale jak se mi líbí jeho církevní politika dovnitř církve a myslím, že je velmi zapotřebí, tak se mi méně líbí politika „navenek“, k něčemu, co by se dalo nazvat opět s Mahoneyem sekulární modernou. Zdá se mi, že František podcenil nebezpečí ze strany sekulárního humanismu, který už dávno není – pokud vůbec kdy byl – jakýmsi klidnějším proudem, který často oprávněně tepe církve za určitě nedokonalosti, ba hříchy. Ten bychom mohli jistě uvítat.

Dnešní sekulární humanismus má však mnoho nebezpečných rysů a bylo by naivní, kdybychom si to nepřiznali, a co více, kdybychom na tato nebezpečí neupozorňovali a neanalyzovali je. Není možné se jednoznačně otevírat světu, který křesťanskou tradici a moudrost odvrhne. Není možné jednoznačně hodnotit dnešní trendy včetně ekologického aktivismu, různých genderistických novinek a zeslabování obhajoby každého lidského života. Když poslouchám občas nějaký papežův projev věnovaný společenským a politickým problémům, tak zcela souzním s názorem, že připomíná proklamace nějakého vysokého komisaře OSN (papež si ostatně této podivné organizace velmi cení).

Vím, že to zní tvrdě, naštěstí to není ani můj postřeh, ale na mne to tak opravdu někdy působí. Dělá to na mne dojem, jako by papež neviděl úplně ostře, že čelíme poměrně silnému ideologickému tlaku. Že už dávno nejde o ochranu životního prostředí, která je samozřejmě správná, ale o ideologický tlak mediálně silných skupin, které nemají demokratické pozadí. Že už dávno nejde o napravení

postavení žen ve společnosti, ale atak na starou křesťanskou tradici, která staví více na tom, co odpovídá lidské přirozenosti a Božímu záměru s člověkem. Že už dávno nejde o pluralitu názorů, ale o politickou korektnost, která nás ujařmuje.

Co mne ale opravdu irituje, jsou některé papežovy úvahy o míru, který staví nade všechno. Jako bychom už nevěděli či nechtěli vědět, jak je pojem míru zneužitelný. Jak se na mír odvolávali v nedávné minulosti ti, kterým šlo o útlak a nespravedlnost. V této záležitosti nemůže být žádný křes-

ťan, tím méně papež, naivní. Jsme poučení Solovjovem, Dostojevským a Solženicynem, že existuje i „nebezpečný mír“, a někdy dokonce i spravedlivý boj se zlem či legitimní válka. Zdá se mi, že papež František toto jemnější uchopení problémů odmítá.

Při této příležitosti se mi zdá vhodné, abych připomněl jednoho křesťana z českého prostředí, který měl v tomto ohledu jasno – katolíka, disidenta, chartistu Václava Bendu a jeho pronikavé postřehy tohoto druhu. Neměli bychom si je znovu přečíst v čase, kdy je mír znovu využíván v politické agitaci, ačkoli sofistikovaněji než za komunistické éry?

Františkov paradox

Na závěr bych rád konstatoval, že mne vůbec netěší, že takto musím mluvit i psát. Pro mne osobně je to velký problém. Ne v tom smyslu, že bych nemohl či nechtěl kritizovat nejvyššího představitele církve. Těžko si ale v hlavě srovnávám paradox, který jsem zmiňoval na začátku svého příspěvku. Jak to, že v náboženských oblastech, v oblastech křesťanského prožívání víry s tímto papežem souzním, ale v politických záležitostech mi jeho prohlášení přijdou tak vágní a místy nedostatečná? Jsou samozřejmě dvě možnosti: problém je možná ve mně a úplně se nedokážu sladit s tím, čemu se říká po staru „hledání třetích cest“. Anebo je problém v tom, že je tento rozpor objektivním faktem a že v určitém rozporu tohoto druhu žije určitá část dnešního katolického křesťanství, což jí nemusí být k dobrému?

Na závěr bych chtěl položit otázku, nad kterou bychom mohli zapřemýšlet. Jedná se o kontinuitu papežství v moderních dějinách, o kontinuitu mnohdy pracně budovanou a takřka „chtěnou“. Každý papež se takřka povinně odvolává na své předchůdce, a to nejen v dogmatice – tam je to jasné –, ale například v sociálních otázkách a v chápání politických záležitostí. Jedná se o však o kontinuitu, či určitý typ diskontinuity? Není v této oblasti opravdu veliký ideový rozdíl například v posledních dvou, třech pontifikátech?

Text vychází z přednášky pronesené na VI. Fóru dialogu, nazvaného Reformní impulsy papeže Františka, které proběhlo v Emauzích 17. října 2020.

Politický rozměr Františkovy mise

Jaroslav Šebek

Chceme-li hovořit o politickém rozměru sedmiletého pontifikátu papeže Františka, je třeba zmínit určité historické souvislosti jeho života, které formovaly jeho náhled na veřejné záležitosti.

Všichni tři papežové posledních čtyřiceti let byli výrazně ovlivněni svým historickým zázemím a historickou zkušeností a tento fenomén se zrcadlil v postojích, které během svého působení na Petrových stolcích zastávali. Pro papeže Jana Pavla II. byl takovou iniciační zkušeností zápas o svobodu církve v komunistickém Polsku, pro papeže Benedikta XVI. konflikt s liberálními výklady světa, jak je prezentovalo studentské hnutí v roce 1968. Zásadní životní zkušeností papeže Františka je zážitek argentinské vojenské vlády v letech 1976–1983.

Ostatně, problém zapomínání na historické souvislosti a kontexty zmiňuje jako jeden z problémů dnešní doby i ve své nové encyklice *Fratelli tutti*, když hovoří o tom, že se vytrácí smysl pro dějiny, což považuje za signifikantní a negativní charakteristiku současné doby. Svůj postoj vysvětluje následovně: „Účinný způsob rozkladu dějinného vnímání, kritického myšlení, snahy o spravedlnost a integraci spočívá ve vyprazdňování nebo překrucování smyslu velkých slov. Co dnes znamenají výrazy jako demokracie, svoboda, spravedlnost, jednota? – ptá se Svatý otec a hned odpovídá: „Byly zmanipulovány a deformovány, aby se staly nástrojem nadvlády jako bezobsažná hesla, která mohou ospravedlnit jakýkoli skutek.“

Ve službě chudým

Léta argentinské vojenské junty patřila k těm nejtemnějším létům moderní argentinské historie. Mnoho odpůrců vojenského režimu skončilo ve vězení, bylo umučeno, nebo beze stopy zmizelo. A Jorge Mario Bergoglio nepatřil rozhodně k hrdinům veřejně deklarovaného odporu vůči vojenské diktatuře, dokonce se stýkal s některými prominenty režimu. Někteří autoři, například Nicolo Scavo v knize Bergogliův seznam, připomínají, že se snažil vytvořit síť, díky níž mohl pomáhat pronásledovaným. Během osmdesátých let se však zajímal o myšlenky teologie osvobození, ovšem v argentinském specifickém provedení, jak je formuloval jeho mentor Lucio Gera, jenž zemřel rok před Bergogliovou volbou papežem; tyto myšlenky se nevázaly na marxistické teoretické interpretace. Jejich zájem se

soustředil na to, že lidé, kteří mají sociální problémy, čerpají svou sílu z víry, z udržování kulturních zvyků, z lidové zbožnosti a síly evangelia, ale nikoli z utužování třídních rozporů a násilností.

Tato teologie se dokonce nenazývá ani teologií osvobození, ale teologií lidu. Proto bych si zde dovolil polemizovat s tím, že se v případě papeže Františka jedná o stoupence marxismu či přímo neomarxismu, což je v současných debatách často jen prázdný pojem, který slouží pouze ke kategorizaci názorového odpůrce. Již jako biskup argentinské metropole navíc bere vážně výsledky jednání latinskoamerických biskupských konferencí CELAM, které se ve svých dokumentech zavázaly službě chudým. V širší známost vešla slova, která vůči právě zvolenému papeži Františkovi pronesl honduraský kardinál Maradiaga: „A nezapomeň na chudé.“

František se stal hybnou silou nedávného blahověření arcibiskupa Oscara Romera, který je pro papeže vzorem biskupa, „který voní svými ovce, který do středu své práce umístil volbu věnovat se chudým a následoval Ježíšovu cestu, tedy včetně mučednictví“. A právě tento sociální akcent vychází do velké míry z jihoamerického vnímání společenských problémů, které se mohou zase celkem pochopitelně jevit lidem z euroamerického civilizačního okruhu jako příliš jednostranné.

Stavitel mostů

Jeho politická angažovanost se odvíjí od základní propozice jeho pontifikátu, a to podpory dialogu s různými konfesními, náboženskými i názorovými prostředními. Velmi často se stylizuje do role stavitele mostů, což odkazuje na etymologický charakter slova pontifex, kterým je papež od starověku označován. Dokáže formulovat problémy a otázky, které jsou skutečně globálního charakteru a míří k podstatě věci, nikoli tedy okrajové otázky, které se pohybují v tradičních církevních diskursích. Zdá se, že velký význam pro něj mají témata, kde se propojuje se sekulárním světem, a to přes apel na potřebu větší sociální solidarity, směřující k řešení problémů nezaměstnanosti mladých lidí a vyloučenosti starých lidí či k seriózní a otevřené debatě na téma silícího přílivu migrantů, jež se nyní stává jedním z neuralgických bodů. S ohledem na

tento vývoj je každý vyzván, aby se postavil za úctu k ostatním, uvádí se v textu. Papež František také kritizuje ty, kteří mají zisk z účelového vyvolávání strachu z cizinců, nebo je zneužívají ke kriminální činnosti: obchodu s lidmi, zneužívání otročké práce apod. A papež dodává, že každý, kdo jedná tímto způsobem, musí vědět, že jednoho dne se bude muset zodpovídat před Bohem.

Papež velmi aktivně vstupuje především do ekologické problematiky, která se stává jednou z hlavních politických agend a – je potřeba dodat – i zdrojem konfliktů mezi názorovými skupinami v církvi i ve společnosti. V případě ekologických témat hovoří dokonce o „ekocidě“, kde má na mysli „masivní znečištění ovzduší, půdy a vodních zdrojů, rozsáhlou destrukcí flóry a fauny a všechny aktivity, schopné způsobit ekologickou katastrofu nebo zničit ekosystém“. Hlava katolické církve také z tohoto důvodu vyzvala bohatší země, aby pomohly chudým státům financovat bezuhlíkové zdroje energie, které jsou méně škodlivé pro životní prostředí. Firmám pak vzkázal, aby investovaly do čisté obnovitelné energie dostupné pro všechny.

Poměrně často se vyjadřuje také k tématu evropské integrace. Zakládající ideály Evropské unie by se neměly omezovat na ekonomické a finanční požadavky. Potřeba nesoustředit se jen na ekonomickou rovinu zaznívá z různých míst v poslední době poměrně často. Ekonomizace rozhodování se totiž promítá do celé řady oblastí, včetně pohledu na význam vzdělání a vědy. Vyzvanou mantrou se teď stává konkurenceschopnost, která je však zaměřena jen na technologické a ekonomické otázky. Podle papeže se zapomíná na to, že Evropa by se měla zaměřit i na otázky související s rolí a důstojností člověka ve společnosti či na význam kultury a dalších oblastí, kterým se teď poněkud odtažitě říká nadstavba. Podceňování a nedoceňování těchto úrovní života se totiž může nakonec promítnout i do zhoršení hospodářských ukazatelů.

Proti populismu a xenofobii

Jedním z ústředních témat politizující dimenze Františkova pontifikátu je i boj proti populismu, nacionalismu a xenofobii. Živné prameny populistických idejí se napájí také z křesťanských pramenů. Uvedu příklad. Obava z vlivu islámu, z úpadku západní křesťanské civilizace či z ohrožení tradiční rodiny jsou bez veškeré pochyby naprosto přirozeným a více než legitimním tématem pro diskusi v církevních kruzích. Tříbení a ujasňování myšlenek a odpovědi na nastolené otázky se však může stát i spojnicí křesťanské linky diskuse s populistickými politiky, kteří si z reflexe takových témat pochopitelně selektivně vybírají jen určitý výsek, který odpovídá jejich pohledu na svět a zkušené manipulaci s jejich příznivci. Tématu populismu se papež věnoval mnohokrát a o jeho zájmu svědčí i pasáže, které fenoménu populismu věnoval i ve své encyklice *Fratelli tutti*. „Existují vůdci blízcí lidem, kteří jsou schopni interpretovat velké tendence společnosti a odpovídat tak na oprávněné požadavky občanů. To však zahrnuje ochotu vzdát se svého příspěvku při hledání společného dobra ve prospěch ostatních. Tato služba veřejnosti se může zvrhnout v nezdravý populismus, když se promění ve schopnost získat souhlas, pouze politicky instrumentalizovat požadavky lidu – pod jakýmkoli ideologickým znamením –, tak aby sloužila osobním plánům a uchování moci. Církev si navíc podle něj

musí vždy udržovat „kritický smysl“ vůči „úzkoprsým a násilným nacionalismům“.

To jsou podle mě některá ideová vlákna, z nichž se odvíjí papežův postoj k politickým problémům současného světa. Papež a jeho diplomaté ovšem současně aktivně vstupují do konfliktních situací

jako mediátoři, samozřejmě za předpokladu, že s tím všechny strany sporu souhlasí, a k tomu pak povzbuzuje i některé církevní představitele v zemích, kde by taková iniciativa měla smysl. Již dlouhodobě probíhá taková mediace v rámci Venezuely, kde však iniciativy zatím neměly úspěch. Asi nejsilněji se mediální role papeže ukázala při navazování vztahů mezi Kubou a Spojenými státy v době Obamovy administrativy. Trumpova politika nenacházela naproti tomu úplně souzvuk s vystupováním papeže, byť ten určitě respektoval fakt, že Trumpovi pomohli do úřadu v roce 2016 také hlasy amerických katolických voličů (to se ostatně ukázalo i letos). Dá se však předpokládat, že může v této

spolupráci pokračovat i s nově zvoleným obyvatelem Bílého domu, katolíkem Joem Bidenem. Politický rozměr nesou i jeho pokusy o navázání kontaktů s ruským pravoslávím.

Riskantní hledání cest

Podobně jako papež Jan Pavel II. si je rovněž vědom toho, že současný klipovitý svět potřebuje lehce zapamatovatelná gesta, proto třeba v dubnu 2019 poklekl, aby políbil nohy představitelům znepráteleňných stran v Jižním Súdánu a dal tak najevo, že mu velmi záleží na jejich vzájemné vstřícnosti.

Podle škály, kterou vytvořil teolog Paul Zulehner, tedy fanoušek, sympatizant, protivník, bych se řadil spíše ke střední pozici, byť s fanouškovskými rysy. Kritičtější pohled mám zejména na jeho vystupování vůči Číně, které mi jako historikovi připomíná vatikánskou východní politiku let šedesátých a sedmdesátých. Ohledy na komunistickou velmoc vedou k tomu, že podpořil onu část církve, která si svůj obraz vybudovala na spolupráci s režimem. To je z mého pohledu historika podobný problém, jako kdyby Vatikán uznal činnost kněžského sdružení Pacem in terris a jmenoval jen ty biskupy, které schválil komunistický režim. Jak jsem již výše naznačil, problém přináší i zprostředkování dohody na Kubě. Podle mého názoru má tedy papežovo angažmá v politice i svá určitá rizika a úskalí a nelze ho vidět jen jednoznačně pozitivně.

V závěru bych chtěl i slovy samotného papeže Františka ukázat, že zde jsou rozdíly mezi chápáním politiky z hlediska profesionálního politika a z hlediska papeže. Nepopulistický zájem o člověka. „Politika není pouhé umění zvládat technologii moci, management hledání zdrojů nebo zvládání krizí. Politika není jen hledání efektivity, strategie a organizovaného jednání. Politika je povoláním ke službě, které podporuje sociální přátelství pro vytváření společného dobra.“ Domnívám se, že tato papežova slova jsou ještě důležitější, pokud sledujeme současnou situaci, kdy se křesťanskými zájmy mnohdy ohánějí populisté či zastánci autoritářství, kteří však často hovoří v křesťanských frázích a podstata Ježíšova příběhu i křesťanské nauky jim naprosto uniká.

Text je zkrácenou verzí přednášky pronesené na VI. Fóru dialogu 17. 10. 2020 v Emauzích.

Dva módy křesťanského života

Jan Bednář

Nedávná jarní plošná karanténa související s pandemií koronaviru a projevující se mj. praktickou absencí fyzického prožívání veřejných bohoslužeb nás pregnantním způsobem upozornila na dva módy praktického života křesťana. Nezformovala je, vytvořila však podmínky, aby na jejím pozadí výrazněji vstoupily do naší pozornosti.

Tyto módy mají univerzální povahu, projevují se v celých dějinách křesťanství a hluboce se dotýkají života jednotlivých křesťanů i kolektivně celých křesťanských společenství. Na první pohled jsou protichůdné a ve svém souhrnu rozporné, při hlubším zamýšlení však pochopíme, že jsou dvěma póly jednoho celku, mají komplementární charakter; filosof určitého zaměření by snadno mohl konstatovat, že ilustrují dialektickou jednotu protikladů.

Jen víra a modlitba

První z nich jsme mohli hluboce vnímat, když jsme byli dočasně zbaveni fyzického prostřednictví církve, kněze a liturgického kontaktu s Kristem. Mnozí z nás vnitřně zažili redukci duchovního života až na dřev, kdy ve své mysli stáli přímo naproti Ježíši, možno též říci Bohu jako takovému, a nemohli se naprosto nijak spoléhat na jakéhokoli pozemského prostředníka, společenství církve, ani na působení svátostí. Zůstala jim jen víra a vnitřní modlitba, vědomí toho, že právě zde stojím já sám, naproti mně Ježíš (Bůh) a mezi námi již nic. Je to mód křesťanského života, jenž má hluboký vnitřní obsah a historickou tradici. Můžeme zde připomenout jednu dějinnou skutečnost, totiž spiritualitu a duchovní inspiraci tzv. otců pouště až z doby křesťanského starověku. Křesťan snad takto může jakoby v náznaku předem prožívat něco, s čím se jednou každý sám plně setká tvář tvář Ježíši, až se bude definitivně rozhodovat o jeho věčnosti. Takovou zkušenost nyní zřejmě mohli mnozí z nás reálně prožít.

Bohužel po jistém letním oddechu nás počínající podzim tvrdě vrátil do reality a ukázal nám, že s daným koronavirem zřejmě máme to hlavní stále před sebou. Ten s námi zůstává a v populaci se energicky šíří. Karanténa možná v mírnější, nelze však vyloučit že i v tvrdší podobě s dopady na církevní a obecně duchovní praxi se zřejmě stane trvalejší realitou našeho života. V dějinách i běžném životě se však prakticky stále v určitých inovujících se modifikacích

opakují i mnohé další ohrožující skutečnosti. Získanou zkušenost si proto pečlivě uchovíme pro budoucnost jako zajišťující depozitum. Nelze přece spoléhat na to, že vnější podmínky pro veřejný život křesťanů ve společnosti budou v budoucnu přátelské nebo alespoň blahosklonně neutrální.

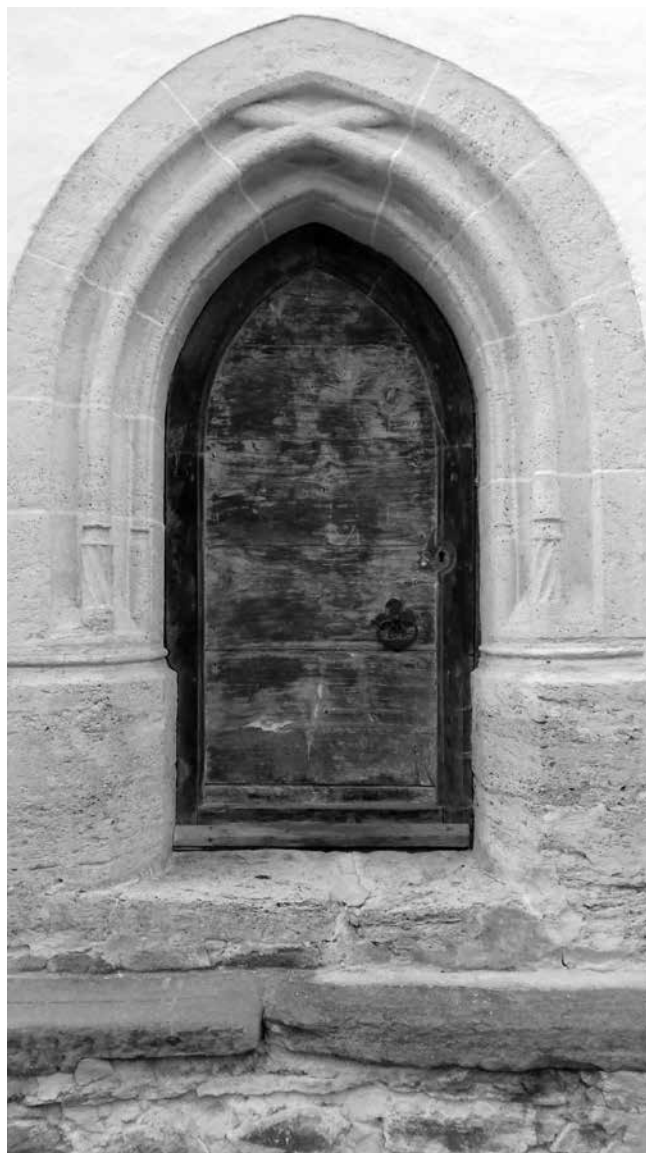
Jako určitou aktuální ilustraci z poněkud komplementárního úhlu pohledu zde nyní zmiňme případ letošního laureáta Templetonovy ceny, amerického lékaře Francise Collinse, o němž zajímavě referuje M. O. Vácha v letošním Katolickém týdeníku č. 32. Ve svých 27 letech konvertoval ke křesťanství. Postupně se vypracoval na prvořadou lékařskou celebritu světového významu, například roku 1989 jeho výzkumný tým objevil gen pro cystickou fibrózu, dnes zaujímá čelné postavení ve snahách o nalezení vakcíny právě proti koronaviru SARS-CoV-2, způsobujícímu onemocnění covid-19. V celé jeho činnosti i osobním životě ho však lze především považovat za přesvědčeného a velice aktivního hlasatele Ježíšova poselství. Významné svědectví o svém nalezení víry podává jako autor knihy *The Language of God* (Řeč Boží). Všestranně a prakticky s celosvětovým ohlasem se projevuje jako hluboce věřící křesťan se soustavnou misijní aktivitou realizující se v publikacích, přednáškách a dalších formách osobního svědectví. Charakteristickým je citát ze zdůvodnění Templetonovy ceny: „Podařilo se mu ukázat mnohým skupinám věřících, že mohou důvěřovat vědě včetně posledních objevů genetiky a evoluční biologie. Stejně dobře se mu podařilo představit mnoha vědcům, že víra je cosi velmi racionálního a logicky zapadajícího do plánu vesmíru.“ Jak to však souvisí s naším tématem? F. Collins je křesťanem, dnes světově známým svědkem a popularizátorem Ježíšova poselství, možno říci pozoruhodným misionářem. Je křesťanem zřejmě doslova osobně stojícím tvář v tvář Kristu, nehlasí se však formálně k žádné oficiální křesťanské církvi jako její exkluzivní příslušník. Nechceme právě toto doporučovat jako nějaký individualistický ideál, je však evidentní, že právě zde se vynořuje žhavé téma k zamýšlení a hledání kritické sebereflexe pro oficiální instituce křesťanských církví. Zejména pro příslušníky katolické církve to zřejmě může představovat až dramatický myšlenkový podnět.

Intimní společenství

Druhý mód má naopak povahu prožívání intimního duchovního společenství křesťanů. Nutno ocenit snahu sdělovacích prostředků, jejichž působením se hlásání radostné zvěsti evangelia právě v době praktické absence přítomnosti na veřejných bohoslužbách dostávalo do celé společnosti. Zejména katolický křesťan však nepochybně bolestně prožíval odtržení od fyzického prožívání eucharistie, prostě od onoho pověstného lámání chleba. Použijme zde tento pěkný, jednoduchý a srozumitelný výraz, i když víme, že je zde rovnocenně zahrnuto i nalévání vína. Televizní a rozhlasové přenosy v době ostré karantény kvalitně zprostředkovaly hlásání Božího slova, svědectví církve i lidsky přirozenou roli křesťanských společenství. Fyzickou skutečnost eucharistického lámání chleba však mohly prostředkovat jen obrazem nebo zvukem, nikoli reálně ve svátostné podstatě. O tom, jak je tato záležitost zásadní a citlivá, svědčí např. článek J. Pavlíka „Církev v karanténě“ v předcházejícím čísle našeho časopisu.

Již jsme si realisticky přiznali, že situace obdobné prožité plošné karanténě se mohou, popř. i v jiných souvislostech, a to třeba i brzy, opakovat. Mohlo by to být i v ještě tvrdší, možná až drastické podobě. Situace v řadě zemí i nejistoty života v naší vlasti tomu bohužel napovídají. Ve skutečnosti ani při psaní tohoto článku nevíme, jaká situace bude po pouhých několika týdnech, kdy se dostane ke čtenářům. Ale nejde jen o toto. Problém velkého ztížení praktické dostupnosti eucharistie dnes zejména pro katolické věřící nabývá obecně na aktuálnosti. Je i u nás vcelku běžnou skutečností, že kněz dnes obsluhuje fakticky širokou a rozlehlou oblast, která prostorově zahrnuje několik našich dřívějších farností. Věřící pak namnoze nemohou mít ve svém kostele mši sv. ani každý týden. V misijních oblastech je to často ještě mnohem výraznější, zde již jde o nepřítomnost na mši sv. po řadu týdnů nebo ještě hůře. Zřetelně to bylo prezentováno např. na nedávné biskupské synodě o Amazonii.

Musíme prostě vzít na vědomí, že jako křesťané, eventuálně přímo katolíci, netvoříme většinovou složku společnosti, ale stále více zijeme někdy i v řídké diaspoře, kdy se stává běžnou situací, že kněz z objektivních příčin může určitě skupině věřících posloužit mši sv., prostě oním lámáním chleba, jenom jednou za třeba i relativně dlouhou dobu. Podstata zmíněného druhého módu křesťanského života však spočívá v tom, že toto svátostné lámání chleba by nemělo být exkluzivní, řídké prožívanou záležitostí, ale obecně standardní skutečností běžného křesťanského života. V katolické církvi speciálně

Zavřené dveře kostelů. K čemu nás dovedou?

je pak nutno alespoň pravidelnou nedělní účast na mši sv. považovat za normativní součást účasti na církevním společenství. Těžko proto přijmout jako pozitivum názor vyskytující se i u některých církevních autorit, že řídký přístup ke mši sv. jí alespoň učiní věřícím vzácnější.

V katolické církvi se již po nějakou dobu diskutuje o otázce dvojího technického výkonu kněžské služby při jednotné podstatě svátostného kněžství. Mluví se přitom např. o misijních kněžích, kteří by nesli odpovědnost za hlásání evangelia v křesťanské diaspoře i ve vztahu k celé společnosti, přičemž by celým svým životem a působením byli veřejnými svědky Kristova spasitelského poslání. Jejich kompetence by se vztahovala k většímu územnímu celku, rozsahem orientačně odpovídajícímu současnému vikariátu. Na druhé straně se potenciálně uvažuje o tzv. udržujících kněžích, kteří by pod svého druhu supervizí územně příslušného misijního kněze zajišťovali, a to především prostřednictvím eucharistie, svátostný život menších místních společenství křesťanů (katolíků). Byli by vybíráni právě ze svých společenství jako životem všestranně osvědčení, v zásadě necelibátní mužové (teologický pojem *vir probatus*), namnoze relativně starší otcové křesťanských osvědčených rodin, kteří by takto dostávali po řádném vychování vlastních potomků nový

úkol symbolického otcovství společenství. V případech obdobných prožité karanténě by snadno mohli poskytovat službu eucharistie intimním a flexibilním způsobem v malých, třeba úzce lokálních skupinách věřících, a to i za velmi ztížených vnějších podmínek.

Snad by se nám zde mohl před symbolickými zraky objevit biblický obraz prvotních křesťanských společenství. Apoštol, nebo jeho legitimní zástupce či nástupce, zakládá určitou místní obec křesťanů a posléze ji jednou za delší čas vizitálně navštěvuje. Pro relativně dlouhé doby mezi těmito návštěvami pak dané obci ustanovuje (ordinuje vzkládáním rukou) z jejího středu vybraného představeného, staršího, aby obec v běžných záležitostech řídil a především sloužil svátostnou službou onoho lámání chleba. V případě potřeby pak nositel apoštolské autority posílá dopisy, z nichž některé nadčasově zásadní můžeme nalézt v podobě epištol v bibli Nového zákona. Zde se lze zamyslet nad tím, jaké možnosti dnes v analogickém směru nabízí elektronická komunikace, mj. internet.

I k tomuto módu můžeme uvést určitou aktualizující poznámku. Jde o letošní vatikánský dokument v podobě instrukce s názvem „Pastorální konverze farního společenství ve službách evangelizačního poslání církve“. Bližší informaci o této instrukci lze nalézt →

→ mj. v letošním Katolickém týdeníku č. 31. Jako její cíl se uvádí: „...aby farnosti znovu objevily samy sebe jako základní místa bratrství, dobroty, ze kterých září do světa křesťanské svědectví“. Celkově je evidentně akcentováno misijní působení farností, vybízí se k opuštění výhradně územního modelu farnosti a naopak povzbuzuje k větší adaptaci na dnešní životní styl. Konstatuje se, že současný stav již neodpovídá očekávání věřících, zvláště uvážíme-li rozmanitost komunit. Uvádí se, že je třeba „přejít od konverze lidí ke konverzi struktur“. Je zřejmé, že těžiště vnitřního života farnosti se předpokládá v relativně menších duchovně aktivních komunitách, nikoli ve vytváření velkých územních farních celků. Evidentně to lépe odpovídá diaspornímu způsobu křesťanského života a generuje větší odolnost při mimořádných krizových situacích. Vše toto je jistě důležité a velmi potřebné z hlediska praktického aplikování.

Podstata kněžství

Je však nutno si uvědomit, že zejména katoličtí věřící spatřují těžiště farnosti především tam, kde se mohou společně zúčastňovat mše sv. či biblickým jazykem onoho svátostného lámání chleba. Pokud bychom

toto pomjeli, podobala by se farní situace, jinak formálně třeba i uspořádaná dle dané instrukce, pomyslnému koláči, upečenému z velmi kvalitního těsta, jemuž však chybí středová náplň. Zřejmě zde stojíme před otázkou osobní kompetence k realizování svátostné eucharistické služby, tzn. kompetence ordinovaného kněze. Bohužel však dnes vše nasvědčuje tomu, že zajištění této služby v duchu žádoucího uspořádání života farnosti, a to v tradičním duchu při současném modelu církevní produkce kněžských sil, je v matematické analogii něco jako neřešitelný úkol kvadratury kruhu. Situace si zde nepochybně bude vyžadovat netradiční řešení. Je třeba otevřeně přiznat, že zmiňovaná instrukce není v katolickém prostředí přijímána jednoznačně a setkává se i se značnou kritikou. Doufejme, že i náš časopis se tomu bude přiměřeně věnovat v nějakém speciálním příspěvku. Z hlediska našeho tématu je však zajímavé především to, že kritická stanoviska se v širším kontextu ponejvíce dotýkají právě ordinace a kompetence kněze ve vztahu k farnosti. Spatřují instrukci v tomto směru jako v zásadě neúčelně konzervativní a neaktuální. Je pak možno položit otázku, zda, obrazně řečeno, instrukce takto fakticky nepomíjí zmíněný problém středové výplně pomyslného koláče farního společenství.

Nalézáme se dnes v době, kdy po dvou tisíciletích křesťanských dějin máme, alespoň v katolické církvi, ekleziologický model, kdy

NEČEKANÁ LEKCE PRO CÍRKEV VE FRANCII – VYKÁZÁNÍ Z VEŘEJNÉHO PROSTORU

Státem omezené konání veřejných církevních shromáždění ve Francii vyvolalo řadu výzev církevních představených ke způsobu jejich dodržování, k ochraně dovoleného počtu zúčastněných a k volbě užitečných postojů a ochranných prostředků. Otázkou zůstává, zda se přitom projevilo i něco ze specifického postoje křesťanů k takto nastalému stavu?

V anonymním listu ze 2. století čteme o křesťanech v jejich tehdejší společnosti: „Křesťané jsou rozptýleni v obci podle vlastního uvážení a podřizují se místním zvykům v oblečení, potravě a způsobu života, ale zachovávají přitom *mimořádné* a opravdu zvláštní, paradoxní zákony své duchovní republiky.“ Co by napsal tento autor dnes?

Ponecháme-li stranou úvahy o Božím jednání ve vztahu k osobám postiženým epidemií nebo jejími následky, musíme konstatovat, že opravdové teologické úvahy k tématu nebyly ve Francii zrovna početné. Je to důsledek naší neschopnosti říci něco do tak nenadále komplexní a bolestné situace? Nebo je to důsledek nezájmu médií a sociálních sítí o hlas teologie, který nepokládají za důležitý při hledání průchodu současnou krizí?

Krizi covid-19 je zrcadlem pro katolickou církev – jinými náboženstvími se zde nebudeme zabývat –, katoličtí teologové jsou ale vyzváni k zaujetí riskantního stanoviska bez „pytlačení“ v prostoru sociologickém a psychologickém; tam ať se namáhají jejich vlastní strážci; různá prohlášení církevních představených si zaslouží zvláštní posouzení.

Mnozí katolíci při pohledu na to, co se dělo, mluvili o *nedostacích* ve vystoupeních církevních představitelů týkajících se právě oné v úvodu naší úvahy zmíněné „duchovní republiky“. Konkrétně šlo o liturgii, vztah k bližním a o vedení církevní obce. Pokusíme se rozpoznat, jak zmíněná krize osvětluje zmíněné nedostatky a jak nám může pomoci při hledání nápravy tam, kde se její potřeba projevila.

Aktivní spolupráce v liturgii

Při pohledu na média a sociální sítě může vzniknout dojem, že naše křesťanství se omezuje na společné liturgické oslavy; na počátku krize covid-19 se jednalo skoro jen o to, co bude dovoleno slavit na veřejnosti podle rozhodnutí veřejných činitelů společnosti. Ti nejdříve rozhodli o přípustném počtu účastníků. Následoval zákaz veřejných bohoslužeb pro běžná shromáždění, omezení pro slavení sňatků a křtin, účast na pohřebních obřadech byla na různých místech povolena různě, mezi pěti a dvaceti účastníky. Následovalo období osamocenených kněží před kamerami, případně na kostelní zvonici, zpověď na dálku ve stylu *drive-in* či dokonce *Skype*... až po „enormně osamoceneného“ papeže-celebranta Františka uprostřed prázdného Svatopetrského náměstí 27. března.

Nikdy předtím nevynikla tak výrazně liturgie jako *kněžská* záležitost: prostí věřící zmizeli z kostelů i z obrazovek, nebyli přizváni ani ke komentáři nebo k nabídce meditace, o promluvě po evangeliu ani nemluvě. Taková a podobná situace navazovala často na situaci před pandemií a tím i středověkou teologií, která (až do druhého vatikánského koncilu) stanovila, že „svátosti jsou to, co konají biskupové a kněží“ (Isidor ze Seville, začátek 7. století).

Zásadní přístup otců druhého vatikánského sněmu k liturgické reformě je jiný, je jím aktivní spoluúčast. Připomeňme si, že původní řecký výraz „*leiturgia*“ označoval veřejnou činnost v obci za přítomnosti lidu a k jeho prospěchu. Spoluúčast přítomných věřících při liturgii je podobně stěžejní ve všech oblastech církevního života včetně správy a misijní činnosti; má být „vědomá, úplná, plodná, niterná i viditelná, přiměřená věku a zralosti účastníků...“ (*Sacrosanctum concilium* č. 11, 14, 19... 79). Máme-li toto vše před očima, pak teprve pochopíme hloubku proměny praxe liturgií, slavených v době jejich vykázání z veřejného prostoru.

Zákaz obvyklých veřejných bohoslužeb se ale netýká „soukromých bohoslužeb“, a tak se k nim mnozí věřící mohli vrátit nebo je také teprve objevit. O rodině se v tomto případě mluví jako o „domácím“

kněz je do farnosti poslán zvnějšku výlučným rozhodnutím vyšší církevní, zpravidla biskupské autority. Farníkům je pak přisouzena jediná role: takto delegovaného kněze přijmout a být za jeho delegování vděční. Autentický model prvotní církve z apoštolských a blíže postapoštolských dob je sice rovněž založen na ordinaci roli vyšší apoštolské autority, ale výběr ordinované osoby probíhá z nitra daného společenství a plně v souladu s jeho vůlí. Oba způsoby tedy mají společný hierarchický způsob odvíjení shora od církevní autority. V prvním zde zmiňovaném modelu to tím končí, druhý však předpokládá vstřícný protipohyb zdola, z nitra společenství, kde se již nejméně dva nebo tři setkávají v Kristu, jenž podle vlastních slov stojí mezi nimi.

Zavedení služby tzv. udržovacích, v zásadě necelibátních kněží by tedy bylo možno provést v souladu s původní apoštolskou tradicí, ale v katolické církvi by to v jisté míře předpokládalo alespoň dílčí, i když velmi podstatnou změnu ekleziologického modelu historicky se vyvíjejícího v postapoštolské době, ale postupně již nejméně od raného středověku. Nelze proto předpokládat snadnou a rychlou realizaci. Jak jsme již uvedli, probíralo se to a většinou (nikoli jednoduše) to bylo podpořeno na nedávné biskupské synodě o Amazonii. Papež František to však nezahrnul do svých závazných závěrů,

ale ani principiálně neodmítl. Jako by to ponechal mlčky uloženo v pomyslné kapse. Snad se můžeme domnívat, že tak učinil v duchu své zásady, že čas je nadřazen prostoru. To znamená, že není vhodné násilně a uspěchaně obsazovat pomyslný prostor, ale spíše je třeba nechat rozběhnout procesy v čase, které posléze přirozeně povedou k dosažení daného cíle.

Bude takto probíhat následující vývoj, k čemuž nezanedbatelný impuls mj. poskytuje stále prožívaná koronavirová pandemie? Nebo nám Boží prozřetelnost a jí formovaná budoucnost nabídne pro realizaci života s eucharistií něco jiného, třeba i mnohem převratnějšího? V každém případě však budeme prožívané epidemiologické krizi vděční za to, že nás s až drsnou naléhavostí mj. upozornila na dva zcela zásadní módy křesťanského života, které jsme si asi již zvykli vnímat se zastírajícím a otupujícím stereotypem, či možná poskytla i důrazný impuls k potenciálnímu rozběhnutí Františkem zmiňovaných časových procesů. Můžeme velmi zřetelně pozorovat, jak prožívaná epidemiologická krize dramaticky urychluje změny v celé soudobé společnosti. Stěží proto předpokládat, že nebude vyžadovat reformní přístup i v duchovní oblasti a konkrétně v církevní praxi. Prosme proto o milost, aby s tím spojené historické procesy proběhly tentokrát bez církevního štěpení.

nebo „malém“ kostelu“ (*ecclesiola*). Tyto výrazy lze nalézt u řeckých otců už ve 4. století, pokoncilní církve se k nim jen (částečně) vrátila.

Při současném zákazu velkých veřejných shromáždění reagují věřící laici dvojnásobným způsobem: převážně se rozhodli pro „slavení“ bohoslužeb díky televizi, rozhlasu a internetu. Ve snaze o co největší objektivitu tohoto přístupu k domácí liturgii a ve snaze vyhnout se příliš rychlým úsudkům jsem provedl mezi 15. červnem a 12. červencem průzkum u 1200 osob v Belgii a ve Francii. Zde se budu zabývat jen „velkými čísly“: 74,4 % dotázaných pokračovalo v pravidelném slavení nedělní bohoslužby, 16,6 % se účastnilo nepravidelně a 9 % se jich nezúčastnilo vůbec. Velká většina dotázaných sledovala bohoslužbu v televizi (51 %). Mnozí ocenili technickou kvalitu přenosu a úroveň promluvy. Na druhém místě figuroval internet (skoro 40 %), dále rozhlas (6,2 %). Ze zjištěných informací vyplývá jen nevýrazná hranice mezi účastníky a diváky. Mnoho záleží na pastoračním doprovodu k prostému přenosu velkých veřejných shromáždění.

Zajímavá informace přichází z druhého konce západoevropského kontinentu: v Rakousku podle prvních informací sledovalo přenosy nedělní bohoslužby prostřednictvím televize a ostatních elektronických nosičů více lidí, než jsou plátcí (dobrovolně) církevní daně, a tím také účastníci pravidelných nedělních bohoslužeb! Autor úvodníku v časopisu *Quart* nastoluje otázku, zda jsou za věřící v Rakousku pokládáni jen ti, kdo platí církevní daň (uloženou za nacismu), a jak by se mohla/měla chovat církev k těm, kdo tuto daň z různých důvodů platit nechťejí, přitom ale k církvi nemají negativní vztah.

V očekávání „covidu-23“ pěstujeme blízkost

Církev zmeškala setkání s „covidem-19“. Takto bez servítků označil situaci Nicolas Buttet, mezi prvními osobnostmi (Dominique Collin, François Cassingena-Trévedy atd.). Co ale bylo třeba dělat v okamžiku prvního překvapení? Claude Lichtert, teolog a bruselský farář, navrhol, aby všichni, kdo jsou činní v pastorační (kněží, jáhni, laici), zaznamenávali dění, které zažívali. Následně by tak vznikl materiál pro úvahy o tom, co by bylo dobré opustit, nebo naopak prosazovat

po krizi, aby se v další podobné krizi neopakovaly staré chyby.

Digitální přenos liturgie on-line nestačí na dlouhou dobu. „Mše po internetu je lepší než nic“, ale bohoslužba v malém (rodinném nebo přátelském) kruhu není vůbec nicotná, právě naopak! Jejich odezva ve Společenstvích křesťanského života (CVX) a komunitě Emmanuel naznačují, že by se mohly stát trvalou součástí života křesťanských společenství v krizové době covidu i po ní. Početní katolíci francouzských diecézí se například vyslovili explicitně pro tuto formu blízkosti a fraternitu jako pastorační prioritu (diecéze Amiens, Créteil, Tulle, Besançon, Beauvais a Remeš). Krize koronaviru poukázala na důležitost pohostinnosti a služby postiženým. Západní křesťanství se tu může naučit mnohému od základních jihoamerických společenství (CEB) nebo afrických živých společenství (CEV). Cesta k podobné formě bratrství bude dlouhá, ale mohla by významně posílit naši schopnost evangelijního bratrství.

Mnozí křesťané v nesnadném uplynulém krizovém období projeví svou vysokou odbornost v nejrůznějších oblastech lidské činnosti. Jen vzácně se ale „odvážili“ vstoupit na pole liturgie, křesťanské solidarity či dokonce církevních struktur a vedení církve. Přitom je podle *Kanonického práva* taková součinnost povinností každého pokřtěného křesťana (par. 210–212); daleko od této litery zákona se ale vzdálila jeho skutečná účinnost...

Tento typ synodality je možné aktualizovat například vztahem ke katolíkům, kteří v katolické církvi nenalézají své místo, podobně jako další křesťané s bohatstvím odlišné konfese, ale přispívají do dialogu kultury, nasloucháním slovu a společným rozlišováním. Tyto tři oblasti prokázaly svou smysluplnost v době vykazání církve z veřejnosti i přes nedokonalou připravenost jedněch i druhých na tento typ výzvy. Teologické základy jsou položeny, bude nutné se k nim vrátit a dopřát jim místa v našich úvahách a rozhodnutích. Bude tím umožněno každému místo a také možnost vlastního projevu vedle ostatních.

Autorem je profesor Arnaud Join-Lambert působící na Teologické fakultě Université catholique de Louvain. Z revue Etudes (10/2020) přeložil Petr Kolář SJ.

Jak mění uprchlická krize Evropu

Mám pocit, že tady v České republice si všichni myslí, že k uprchlické krizi existují jen názory pro, nebo proti, že neexistuje nic uprostřed, říká Fatima Rahímí, afghánská novinářka a bývalá uprchlice.

► **Jak jsi jako bývalá uprchlice vnímala stav české společnosti v době největší uprchlické krize?**

Jako bývalá uprchlice... Občas mám pocit, že to je moje přezdívka, možná i jméno: Fatima Bývalá uprchlice Rahímí. Během tzv. uprchlické krize se k ní mnoho lidí s uprchlickou minulostí veřejně nevyjadřovalo. Já tu možnost dostala, možná jsem ji i chtěla, nevím, ale každopádně mám od té doby pocit, jako bych neuměla nic jiného než být „bývalá uprchlice“.

Často mě štve, když mne osloví média, že je to jenom o mně, a ne o tom, co vím, čemu se věnuji. Jsem novinářka, ráda píšu o fotbale, o migraci, o dění v Afghánistánu a Íránu, studuji evropské kulturní a duchovní dějiny, iránistiku, psychoterapii. Zároveň ale cítím v tomto ohledu určitou odpovědnost – je potřeba nabourávat převažující mediální diskurs. A tak občas na nějaký rozhovor kývnu, ale už mě unavuje být tou „bývalou uprchlicí“.

► **Tomu rozumím, proto mě zajímá tvůj pohled na celou problematiku. Víš, že ses angažovala v demonstraci za přijetí padesáti syrských uprchlíků, kterou organizovala europoslankyně Šojdrová. Jak jsi vlastně vnímala to odmítavé stanovisko veřejnosti kvůli takovému marginálnímu číslu?**

Snažím se to nebrat osobně, ale moc mi to nejde. Vždycky si představuji sebe v pozici těch lidí. Já vím, že dvacet let zpět, kdy jsem byla v uprchlických zařízeních, byla jiná doba. Tenkrát byla ta zařízení plná uprchlíků z Arménie, Gruzie, Běloruska, Ukrajiny, Rumunska, Kazachstánu a z Afghánistánu. Za celou dobu za námi přišla jedinkrát Česká televize v rámci pořadu Pomozte dětem. A když byly záplavy, noviny psaly o mém tátovi, který šel dobrovolně pomáhat. To byl veškerý mediální zájem o uprchlíky či migranty v Česku. To se změnilo až s uprchlickou krizí, přestože počty cizinců v Česku byly stále malé.

► **Když jsem byl v uprchlických táborech, děti na mě působily asi nejhůře. Žily bez nějakého strukturovaného vzdělávání, pouze dobrovolníci se je pokoušeli učit anglicky či německy. Jak vzpomínáš na své dětství strávené v uprchlických táborech?**

Doteď mám vůči uprchlickým táborům jakousi averzi a strach. Protože jsem tam sama vyrůstala, dlouho jsem se bála si o tamějších poměrech cokoli zjišťovat. Připomínají mi naši cestu z Afghánistánu. Během ní mi asi nejvíc chyběla škola. Já školu zbožňuji. Měli jsme

hlad a trpěli jsme zimou, ale mně stejně nejvíce chyběly sešity, učebnice a propisky. Chtěla jsem chodit do školy a učit se.

Uprchlická krize neskončila. Trvá dlouho, a nejen v Evropě, ale také v Libanonu či Jordánsku, kde je uprchlíků na počet obyvatel mnohem více než třeba v Řecku či Turecku. Když si představím, že děti nemají a ani nebudou mít možnost se vzdělávat, trhá mi to srdce, protože tím zároveň přicházejí o budoucnost.

► **Mám kamaráda Afghánce, kterého překvapilo, když se v uprchlických táborech setkal s „bájnými Evropany“. Viděl, jakým způsobem Evropané uvažují, a byl překvapen tím, že jeho poměrně liberální názory, kvůli kterým částečně utekl, jsou normou. Mě by zajímalo, kdyby ses vrátila do Afghánistánu, byla bys schopná tam zapadnout?**

Já pocházím z Herátu, je to větší město, takže bych to samozřejmě měla jednodušší než na vesnici nebo v nějakých menších městech. Herát je univerzitní město a kdysi bylo kulturním centrem Perské říše. Místní jsou na to hrdí a dávají to najevo někdy až nepříjemným způsobem, vytahují se. Třeba moje mamka je velkou patriotkou. V Afghánistánu nemáš jako Afghánec možnost procestovat celou zem. V místě narození lidé většinou vyrůstají a umírají. Mají proto k místu silný vztah, což je asi logické. Když moje mamka vidí v televizi záběry z Herátu, rozbrečí se. Zbytek Afghánistánu jí zas tak z míry nevyvede.

Ale abych se vrátila k tvé otázce: hraje velkou roli, v jakém okruhu se pohybuješ a do jaké třídy patříš. Už jenom proto, že máš možnost dosáhnout vzdělání. Vzdělání je velice drahá záležitost. Když jsi finančně zaopatřený, můžeš kupovat knihy, cestovat, poznávat okolní svět. Moje rodina na tom nebyla finančně špatně.

► **Mám ještě druhé srovnání, i když vím, že to je jiné etnikum. Kamarád Syřan, který je teď shodou okolností v Německu, mi říká, že Evropané jsou hrozní zbabělci, protože nejsme ochotni podstoupit takové nebezpečí jako on. Jak ty vnímáš tu odlišnou mentalitu?**

Žiji tady dvacet let, už moc neřeším „oni“ a „my“. Kdybych řekla o Evropanech, že jsou zbabělci, řekla bych to i o sobě. A já si nemyslím, že bych byla zbabělá. Mám pocit, že tady v Česku si spousta lidí myslí, že na uprchlickou krizi existují názory buď pro, anebo proti, že neexistuje nic uprostřed. Uvědomuji si, že to vůbec není jednoduché.

foto Pěto Tkáč

Zároveň v sobě cítím morální povinnost pomáhat těm, kdo jsou na tom hůře než já. Sama jsem v té pozici byla a vím, jak je to složité. To je můj postoj a respektuji názor těch, kteří to mají jinak.

Když jsem se účastnila různých veřejných diskusí o migraci, ptali se mě, proč ti lidé nezůstali v Turecku. V Turecku nemůžete pořádně pracovat, nemáte možnost získat kvalitní bydlení, a pokud máte děti, nemohou chodit do školy, protože nemáte peníze. Kousíček odtud přitom máte Německo – když už jste v Turecku, tak je to jen kousek –, kde můžete důstojně žít a máte nějakou budoucnost. Co byste v takové situaci dělali vy? Není nic nepochopitelného na tom, že když na konci tunelu vidíte světlo, snažíte se mu přiblížit. Není to o Syranech a Evropanech, ale o lidech.

► **Jak si myslíš, že stále trvající uprchlická krize změní Evropu?** Nejde jenom o migranty jako takové, je to mnohem složitější. Jedním z největších problémů, které máme před sebou, je klimatická změna. Ta samozřejmě s migrací úzce souvisí a netýká se jen Evropy, ale celého světa. V této souvislosti pozorujeme jakýsi návrat k národním státům, k vytyčování hranic a myšlení „my proti nim“. Během současné koronavirové pandemie se to ukazuje zřetelně. Přitom je to nic ve srovnání s tím, co nás v důsledku klimatické změny čeká.

► **Vraťte se ještě k migraci. Když jsem se v jednom uprchlickém squatu setkal s německým antropologem, byl pro něho šok, že tam potkal Čechy z východní Evropy. Jak jsi vnímala pomoc uprchlíkům, která přicházela z české strany, pokud ses s ní setkala?**

Jakmile se člověk ocitne v cizí zemi obklopen úplně jinou společností, ve které se nevyzná, neumí jazyk a nemá nikoho, kdo by mu pomohl se zorientovat, je ztracen. A kdyby nám ze začátku nepomohli Češi, sami bychom to stěží zvládli. Sotva bychom se vzbchopili, osamostatnili a něčeho dosáhli.

Vyrůstala jsem v Šumperku. Nežila jsem v žádné „pražské bublině“. Moji šumperští kamarádi mi říkali, že by zavřeli hranice a uprchlíky by stříleli. Já jsem pro ně byla výjimka, která na jejich postoji k uprchlíkům nic nezměnila. O to víc jsem pak vnímala dobrovolníky pomáhající uprchlíkům jako důležitou občanskou aktivitu, jež mi pomáhala překonat beznaděj, kterou jsem zažívala při sledování médií nebo poslouchání některých lidí kolem sebe. Ale aby nedošlo

k nějakému omylu: lidé ze Šumperka nám hodně pomáhali. Sousedé, kteří na tom nebyli o moc lépe než my.

► **Já bych se zeptal ohledně té klimatické změny, o které tvrdíš, že s tou uprchlickou krizí do velké míry souvisí. Jak si myslíš, že se změní střední Evropa vlivem uprchlické krize?**

Nevidím do budoucnosti, ale logicky: jestliže nebudeme řešit klimatickou krizi, migrační krize nejenže potrvá, ale ještě se prohloubí. Lidé se budou stěhovat z oblastí, kde bude sucho a nebude pitná voda, a těch bude stále více. V Afghánistánu je osmdesát procent vody znečištěné. Pokud nebudeme řešit klimatickou krizi, budeme řešit celou řadu problémů, včetně silící migrace.

► **Mám provokativní otázku: Matěj Stropnický říká, že současná levice řeší hrozné prkotiny, jako je feminismus atd., zjednodušil jsem to, ale neupozaduje současná levice zásadní problémy, jako je klimatická krize, anebo není schopna tento problém zformulovat?**

Vím, kam míříš. Sleduji debatu mezi starou levicí a novou levicí, naposledy kolem překladu knihy Tajnosti levice Jeana-Clauda Michéy. Také si myslím, že jsou zde důležitá témata, kterých bychom se měli chopit a dostat je více do povědomí veřejnosti. Jedním z nich je právě klimatická změna. Zároveň si nemyslím, že feminismus lze opomenout. Jsou to věci, které by měly fungovat vedle sebe, ne proti sobě.

► **Je problém v tom, jak to někteří politici pojmají?**

Asi ano, podívej se, jak skončila současná levice. Je ovšem otázka, jak si opět získat důvěru lidí. Ve střední Evropě je zřejmá tendence návratu k národním státům, ať už je to Maďarsko, Polsko, Slovensko, ale i Česko, a je to reakce vůči čím dál větší ekonomické globalizaci. Politici často nevědí, jak důsledky globalizace zvládat, a tak to zkoušejí. Někdo by rád řídil stát jako firmu, jiný by rád zavřel hranice nebo opět diktoval ženám, co mají dělat.

► **Pro mne je etnicita sice konstrukt, ale důležitý kulturní konstrukt. Do jisté míry rozumím lidem, kteří jsou hrdí na svou etnicitu, a rozumím i tomu, že lehce naletí na lep nějaké dezinformaci.**

Na Twitteru jsem měla takový malý střet s pánem, který mi říkal, že nějaké evropské hodnoty jsou mu fuk, že je hrdý na to, že je Čech. Když jsem se ho ptala, co to znamená být Čechem, odpověděl, že má rád baby, guláš a pivo. Chápu, že tohle může lidi spojovat. Stejně tak nás ale může spojit filosofie, myšlenka základních práv a svobod, demokracie. Tohle je pro mě základ Evropy, něco, co nás spojuje, bez ohledu na to, jestli jsme ze střední Evropy nebo Skandinávie.

Jan Haken

FATIMA RAHIMI (*1992)

Na přelomu tisíciletí musela se svou rodinou utéct z Afghánistánu kvůli Tálibánu. Usadili se v Šumperku, kde vyrůstala a naučila se česky. V současnosti působí jako reportérka Deníku Referendum, kde se zabývá migrací, sportem a menšinami v Čechách a ve světě. Podílela se mj. na projektu „Normalizace nenávisti: proč se tu stalo normálním projevat nenávisť k odlišným lidem“. Zároveň působí jako moderátorka náboženského pořadu Hergot na Radiu Wave, který se zaměřuje na současnou podobu religiozity a spirituality. Studuje evropské kulturní a duchovní dějiny, blízkovýchodní studia – íránistiku a psychoterapii.

Neuróza

Blažej Juřena

Uprostřed myšlenkového a duchovního chaosu současnosti nemůže být na škodu se zastavit a zamyslet nad jedním ze zdrojů tohoto stavu.

Když jeden z nejúspěšnějších deformátorů v historii lidstva označil přirozené tušení smyslu existence čili náboženství jako „kolektivní neurózu“, chtěl ho tímto zařazením pod psychiatrii zbavit legitimacy zdravé normalnosti, aby tím víc vynikla nutnost „léčby“. A protože nelenil, hbitě nabídl „terapii“: pohled, který upíráme nad horizont pouhé animality, máme zaměřit jinak; sumárně řečeno – k praxi svých genitálií. Tak prý vznikne základna, na níž jedině se pak dají stavět ty správné „zářící katedrály“.[1]

Tento nejpodbízivější „stydský skluz“, torpédující už i tak dost vratkou lidskou rovnováhu,[2] nebude ale cílem této poznámky. Tím méně představa zářících katedrál, vybudovaných na doporučeném gruntu. A ani odhadování skutečných motivů, skrytých pod humanitářskou fasádou a pudících citovaného génia k tak soustředěnému útoku na člověka skrze jednu z jeho slabín. – To už je v kompetenci někoho Jiného. My si zvolíme následující aspekt.

Poněvadž každé zásadní tvrzení má metafyzickou dimenzi, zkusme jít po její linii i u této zlovlné sugesce.

Už její nesmlouvavost ukazuje, že se zrodila z ateistického předpokladu, že Vesmír je autonomní, neodvislé jsoucní, které – jako takové – by ovšem nemělo mít samo se sebou v žádné vrstvě svého bytí jakékoli zásadní problémy. Kupodivu je však z hlediska citovaného autora má: je to ta „neuróza“.

Považme – jakási neuróza, nutkavě naznačující vztah k nadřazenému Jsoucnu, je zde v absurdní symbióze s předpokládanou neodvislostí. Čili – problém v „hlavě“ svěbytného jsoucní. Jako by si samo jaksi „nestačilo“ a hledalo „doplnění“ mimo sebe. – Proč to „dělá“, když je skutečně neodvozené, neodvislé, nevztažené k něčemu „nad“ sebou? To je velmi málo absolutní Absolutno, ba dá se říct – velmi „relativní absolutno“. Je to otázka v místě, kde má být už jenom odpověď, čili v místě, kde by se něco takového vůbec nemělo „řešit“. Nečekaný otazník místo definitivní tečky. Neklid místo spočinutí. Nejistota místo suverenity... Atd.

Takže když vezmeme takového „neurotického sirotka“ v moři mlčící ateistické „věčnosti“ na chvíli vážně, umožní nám – s ateistickým

předpokladem, že všechno je pouhý projev hmoty – následnou bláznovskou pitoreskní „logiku“:

Jestliže **metafyzický neklid** (náboženství) máme vnímat pouze jako chorobnou neurózu lidstva, proč potom rovnou neoznačit **lidstvo v jeho celku** jako neurózu? V tomto případě – řekněme – jako „neurózu biosféry“. – Z ní přece člověk jako její budoucí „neurotická komplikace“ vyrostl. Nespadl „odněkud“, není jí „cizí“, je to její „choroba“.

Jenže tato „neurotická linie“ nás nutně povede dál. V jejím směru pak i biosféra čili **život vůbec** musí být taky jenom pouhou chorobou toho, z čeho „evolučně vyvstala“, a tím nemůže být nic jiného, než sama **předživá** hmota. Koneckonců – ta ze sebe „vydala“ život, byl to její „nápad“!

A když už jsme tak hezky „ve věci“, nesmí uniknout ani **pramaterie** Kosmu ve svých počátcích, kde dřímaly zárodky všech příštích neuróz. Čeho ale ona může být neurózou? Co může takto „být před počátkem“, když musíme – ateistickým imperativem – vyloučit Stvořitele? Zbývá už jen **nebytí**. Nicota.

Jenže to se nevyklučuje, jde o ne-bytí, nelze říct, že „nic je“, to se přece vzájemně popírá. Což už hezky dávno a pěkně didakticky vyjádřil otec řecké filosofie Parmenidés větou, že „nejsoucí bys ani nepoznal (neboť není **co** poznávat), ani nevyslovil (neboť není **o čem** mluvit)“.

Nicméně fatalita předchozí posloupnosti nás to nutí říct: Naše velkolepé Univerzum je v tomto „řádu“ neurózou „ničeho“. Jsoucní je chorobou nejsoucní. To, co **nebylo**, onemocnělo, a rozhodlo se, že **bude**. Všeobecná před-existenční neurotická mánie způsobila, že Vesmír, který ještě nebyl, se „sám stvořil“.

Zní to jako idiotismus? Že takto může mluvit jenom pomatenec? Že to nikdo nemohl vyslovit? – Omyl, tato šílená teze začala obrážet svět a usedá na katedry vzdělanosti jako vrcholné moudro; namátkou – jakýsi Stephen Hawking, citovaný jako kosmolog, dospěl ve vsí slávě a s potleskem k podobným výdobytkům – dokonalá to ilustrace třinácté kapitoly starozákonní knihy Moudrosti (jistě ve shodě s třináctou komnatou svého života). Takže jsme po této bláznovské

křesťanství
A SVĚT

historie
A SOUČASNOST

literatura
A VÝTVARNÉ UMĚNÍ

komentáře
A ANALÝZY

recenze
A ROZHOVORY

PERSPEKTIVY PŘÍLOHA KATOLICKÉHO TÝDENÍKU

www.katydz.cz

vertikále sjeli až k **bodu nula**, kterýžto zmíněný kosmolog „zabudoval“ do své ontologické formule o vzniku Vesmíru.[3]

Čili – konec úvah. A konec cest.

Tuto situaci dobře vystihl už starý Hérakleitos větou „cesta nahoru-dolů jedna a tatáž“ („Hodos anó-kató mia kai auté“ [4]), protože když se pohybujeme v nesmyslu, je lhostejno, kterým směrem. A uvažovat komponované bytí jako neodvislé (komponované **nikým**) je nesmysl základní, jehož lživost vyvracejí prostinké otázky od „proč vůbec“ až po „proč právě takto“. Ty se totiž vždycky vynoří po všech ateistických „definitivách“ prostě proto, že vyrůstají ze struktur Univerza – jako odkaz pro soudný rozum. A jedna obecně přijatá velká lež pak umožní všechny následné, a když se na ni „zapomene“ (filosof by řekl – když se začne brát jako axiom), dodá jim zdání opodstatněnosti.

S čímž operují všichni podobní odpůrci poznatelného smyslu bytí, který nás odkazuje ke Stvořiteli. Jenže to je jejich **volba**, nikoli důsledek myšlenkových procesů a poznání, což dokládá množství opačných postojů takových osobností lidské historie, jako byli třeba Niels Bohr, Max Planck, Carl Gustav Jung, Albert Einstein a mnoho jiných (vzpomeňme jenom na vtipné vyjádření Louise Pasteura)!

Tato **rozličnost** ve vyhodnocování **téhož** je důsledkem vnitřní svobody člověka, díky níž můžeme buď jít **po smyslu** bytí ve směru jeho pozitivních náповědí, takřkajíc „po jeho značkách“, ke skutečnému Absolutnu, ke Stvořiteli, k Bohu – jako k cíli a dovršení. A v tomto rozhodnutí ukotvit svou naději.

Nebo **proti jeho smyslu** – ke zhroucení existenciální naděje, kdy máme uvěřit, že celý Vesmír a všechny velkolepé vzestupy života jsou zde jenom proto, aby nám poskytl několik jepičích a nejistých vteřin pomíjivých potěšení.

Kladným rozhodnutím přiznává člověk Univerzu smysl.

Záporným definuje existenci jako hlavolam absurdity.

Proto se může říct, že k postřehu Stvořitele nevede jen **ontologika** myšlení a vcitování, ale i **požadavek vůle**, která chce **jít s sebou** – ve ztotožnění s osmyslňujícím vyústěním času. V tom je také její jediné hlubinné opodstatnění; jinak by šlo o pouhé tčkáni mezi zrozením a smrtí.

Kdyby Vesmír byl sám sobě odpovědí, nikdy by tato skutečnost nedovolila ani náznak sebezpochybnění. Jenže fakt, že se lidstvo v této věci neustále „zneklidňuje“, znamená pravý opak. Což chtě nechtě dokazují i všichni ti, kteří nás v téže věci tak přičinlivě „uklidňují“. Včetně citovaného psychiatra, jehož cílem nebylo nic jiného než přetížením závislosti na podružném vytěsnit to hlavní. Jednou velkou lží znesmyslnit celek. Zázrak vesmírného příběhu a lidské historie zredukovat na špatný vtip s nepovedenou pointou. „Odstraněním nadpřirozena učinit svět nepřirozeným.“ [5]

„Holubice Ducha je plachá“, [6] to znamená: Boží dílo se neustále čněje na hnojišti. To nepřátelé dobře vědí, proto tolik usilují o převrácení hodnot, zmatení pojmů a záměnu významů. [7] Což je dobré si občas uvědomit, nejen pro jasnější orientaci. Ale hlavně pro intenzivnější účast na vnitřní spolupráci při Božím plánu záchrany světa.

Autor je výtvarník

LITERATURA A POZNÁMKY:

- [1] Tyto a mnohé jiné blasfémie dotčeného vědce jsou lehce ověřitelné v příslušné literatuře. Zde jde jenom o připomenutí notoricky známých výroků; opravdu odporný je např. jeho „hodnotící“ štek na adresu Leonardova arcidíla Svátá Anna Samotřetí.
- [2] Tuto „vratkost“ může vysvětlit jediné nauka o dědičném hříchu („praktická jak brambory“, jak se vyjádřil G. K. Chesterton) – čili o selhání člověka na úsvitu jeho historie.
- [3] Podobné konfuze vznikají vždy z neodlišení hledisek speciálních věd od hledisek ontologie (metafyziky). Často mají temné inspirace a jsou utvářeny osobními traumaty („pomstít se“ Bohu a lidstvu). Nejtrapnější jsou

v situacích, kdy génius zesměšní metafyziku a poté pronese metafyzickou konkluzi.

[4] Citace je ze studie Z. Kalandry *Parmenidés*.

[5] G. K. Chesterton, *Heretikové*; věta je mírně upravena.

[6] C. Carretto, *Dopisy z pouště*.

[7] To jasnozřivě vyjádřil ve své rozhlasové přednášce už v roce 1947 biskup Fulton John Sheen, jehož proces blahověření v současné době probíhá.

Ekonomie lákavá na pohled

Lubomír Mlčoch

Na prvních stránkách Bible se objevují slovní spojení jakoby vypadlá ze slovníku dnešní marketingové komunikace: plody zahrady Eden lákavé pro oči, žádoucí na pohled.

Svatopisec je neopomine uvést ani u plodu ze stromu poznání lživě nabízeného. Návěští knihy Genesis na prvních stránkách hovoří o vzpouře prvních lidí vůči Bohu, o pokušení „být jako Bůh“. Vzpouřa tvora svedeného a toužícího po bohorovnosti. Nebo jen oběti pouhé žádostivosti? – pokušení okusit něco nového a navíc zakázaného – tak lákavého i přes přepěstrou nabídku a blahobyt rajské zahrady? Inspirace pro název tohoto zamyšlení byla na světě, posílená bratrskou debatou, zda františkánské učení o žádostivosti jako kořenu všeho zla – tato alternativa vůči hlavnímu proudu scholastiky – skutečně bylo a je oprávněné či nikoliv. Úvaha se rodila ještě před „kovidem“, kdy kralování ekonomie se zdálo být „vševládné“, nejen lákavé na pohled. Pandemie touto lákavostí sice otřásla, ale u těch, kdo v ekonomii lákavou na pohled uvěřili, trvá víra v pouhou dočasnost této ztráty lesku moci s žádostivostí kalkulující. Bližší ohledání toho, jak je to s lákavostí ekonomie, může pomoci nejen k pochopení role žádostivosti v této relativně nové „královně věd“, ale nakonec i ke smíru ve sporu o hloubku motivací člověka.

Ekonomie lákavá jako obor studia. Ta zajímá i profesora ekonomie, který bilancuje svou celoživotní profesi. V době, kdy naše generace byla na počátku své profesionální dráhy, došlo ve Spojených státech k objevnému zjištění: máme víc ekonomů, než jich bylo za všechny předchozí generace dohromady. Se zpožděním půl století můžeme konstatovat totéž v našich podmínkách. „Společnost vědění“ se v devadesátých letech stala jedním z hesel nové doby, počet vysokoškolských rychle rostl, posilován modelem financování školství „na hlavu“. A v době, kdy celá Univerzita Karlova měla 45 tisíc studentů, studovalo jen na Vysoké škole ekonomické v Praze 17,5 tisíce budoucích ekonomů.

A záhy jsme měli čtyřicet soukromých vysokých škol, z nichž většina byla zaměřena na ekonomii, management, logistiku a podnikání. „VŠEM“ jako název jedné z nich je signifikantní. Ekonomické či podnikatelské fakulty měla i většina dalších univerzit, i těch technických, zemědělských a odvětvově profilovaných. Ekonomie se stala studijním oborem č. 1 a nebude asi žádným velkým přeháněním, když se odvážíme odhadu, že se jí věnovala možná až polovina všech vysokoškoláků. Ekonomické akreditace šlo najít i na UK samotné, nejen pod erbem Fakulty sociálních věd, ale překvapivě i třeba na matematicko-fyzikální fakultě jako „finanční matematiku“, „národní hospodářství“ na přírodovědecké fakultě, v „personalistice“ či dvojkombinaci na filozofické fakultě atd.

Ekonomie lákala i uplatněním v praxi. Lákavost ekonomie měla i svou ekonomickou motivaci: nástupní platy absolventů ekonomů převyšovaly platy nových technických inženýrů (o platech ve školství a sociální sféře nemluvě). Tyto platové rozdíly samy nebyly natolik významné, aby stačily na vysvětlení tak zjevné lákavosti ekonomie. Větší vypovídací hodnotu by měla už relativní náročnost studia v poměru k nástupním platům. Pokud by Spojené státy měly být předobrazem vývoje i v rozevírání platových nůžek, tak nejlákavější specializací ekonomů by byly finance. P. A. Samuelson, nositel Nobelovy ceny a autor osmnácti vydání jedné z nejdéle používaných učebnic ekonomie u nás i po celém světě, si na závěr své dlouhé a plodné profesní dráhy neodpustil kritický postřeh. Za pět desetiletí se nůžky v odměňování řídicích pracovníků ve finančním sektoru Spojených států rozevřely o jeden řád: z poměru čtyřiceti- až padesátinásobku vůči průměrnému platu, na 400–500násobek v závěru milénia. Toto lákadlo – až arbitrárního a morálně problematického odměňování, jak je guru ekonomie označil – muselo ovšem mít svoje zdroje financování.

Profesor P. H. Dembinski dospěl ve své „Finanční observatoři“ v Ženevě už několik let předtím k dalšímu objevu, který pojmenoval „financionalizací světa“ (le monde financialisé). V zemích s rozvinutými kapitálovými trhy, jako jsou Spojené státy, Spojené království a jeho Švýcarsko, se dlouhodobě zvyšoval podíl finančního sektoru na tvorbě hrubého domácího produktu. Peníze expandovaly do dalších a dalších oblastí: penzijní fondy se staraly o úspory na stáří, institucionální investoři proměňovali úspory na investice do akcií stavebních i jiných společností pro řadové občany, rozvinuly se trhy hypoték, půjček na studium atd. Obsluha ekonomiky penězi však byla stále nákladnější, „náklady na provoz systému“, jak bývají transakční náklady charakterizovány, si ukrajovaly – ovšem ze stále rostoucího „koláče“ – větší podíl. Peníze se zdály plodit peníze a vize občanské společnosti, v níž budou nakonec všichni akcionáři, byla dlouho silným lákadlem. Finanční krize před dvanácti lety vznikla právě ve Spojených státech a tam, jakož i ve Spojeném království, silně otřásla důvěrou v lákavost této vize, přestože už polovina populace byli akcionáři.

Tam ovšem nerovnoměrnost v distribuci bohatství vzrostla nad všechny meze, ještě mnohem více než ve zmíněném odměňování. Vize lákavá na pohled ztroskotala na aktivech neviditelných, jimiž je v každé zemi důvěra. V našich českých podmínkách se kapitálové trhy ani nepodařilo rozvinout, důvěra v ně byla zmařena už

Nová ekonomie musí stavět na skutečnostech očím neviditelných: Neviditelná aktiva důvěry – člověka v člověka, mladých v budoucnost – stojí a končí na důvěře v Boha.

v průběhu transformace. Penzijní reforma? Marné je po ní volání, pokud láká především profesionály na správu cizích peněz. K tomu, aby se stala lákavou i pro stáří, je obnovena důvěra podmínkou. Že skutečně důležité věci jsou očím neviditelné, věděl už Malý princ. Nyní, se zkušeností kovidu, je však obnovení neviditelné důvěry komplikováno ještě virem, rovněž neviditelným – alespoň očím bez mikroskopu.

Ekonomie lákající hodnotovou neutralitou. Hlavní postavou paradigmatu je „suverénní spotřebitel“ s dobře uspořádanou preferenční funkcí. „Teorie užitku“ (utility theory) je tak odvětvím formální logiky, dokonce axiomaticky vybudované. Volby suverénního spotřebitele na pohled splňují všechny podmínky logické konzistence, a tak člověk ekonomický může být stavěn na piedestal jako „strážce racionality“. „Value free“ ekonomie, tedy ekonomie od hodnot osvobozená, je lákadlem pro všechny exaktně nadané, kteří v ní mohou vidět dokonce jakousi „fyziku ve společenských vědách“.

Formální logika paradigmatu je však fíkovým listem pro žádostivost, která je tažnou silou celého systému. Bádání ve věži ze slovniny umožňuje specializace a dělbu práce ve vědě: „value free“ ekonomie má jako jakousi „dceřinou společnost“ marketingovou komunikaci a vědu o reklamě. „Věda o lákavosti na pohled“ činí ze suverénního spotřebitele poddaného ve světě vyvolávané a stimulované žádostivosti. Ta sexem nekončí – jako v biblickém příběhu –, ale začíná. „Reklama je prosycena sexem, je institucí sexu nejoddanější“, psal Ferdinand Peroutka v době, která byla ještě sexuálně nedovynutá; dnes se bez ní neobejdou ani nemodernější komunikační technologie.

Žádostivostí sexuální reklama začíná, žádostivostí po „novém produktu“ končí. „Uváděj nás do pokušení!“ lákal blasfemickým titulem své knihy James Twitchell už před dvaceti lety a pokušení věnovat se vědě o žádostivosti skutečně funguje: na „marketingovou komunikaci“ je možno vzít jen jednoho z deseti až dvanácti uchazečů... Věda o lákavosti na pohled láká... Je to ale specifická věda, neboť: „skutečnost neodkrývá, ale zakrývá“, „je korupční svou podstatou“ (F. Peroutka ještě jednou).

Ekonomie láká i teoretiky – k imperiální expanzi na nová území poznání lidského chování. Mikroekonomie vybudovala exaktní formálně logický aparát a matematické modely chování spotřebitele či firmy byly aplikovány na sociální chování člověka i mimo rámec dříve chápaných trhů. Nová politická ekonomie expandovala na „politické trhy“: a protože už nezná koncept společného dobra, hrozí se stát vědou o korupčním chování politiků jako racionální ekonomické kalkulaci. Gary Becker se zase proslavil přinejmenším dobytím tří nových území: ekonomik rodiny, ekonomik zločinu, a světe div se – i ekonomik náboženství. Psychologie pokračující individualizace se zdá být sebenaplnující se hypotézou a potvrzením rostoucí váhy utilitarismu v hodnotovém systému společnosti.

Dítě jako „normální produkt“ si tak má konkurovat se stále pestřejší nabídkou a stále agresivněji se nabízejícím lákáním na nové produkty, služby, zážitky. A ačkoli je tato kalkulace „přinejmenším neúplná, či dokonce od základu mylná, nic to neubírá na její účinnosti“ (J. A. Schumpeter): dítě prohrává. Racionální zločinec kalkuluje náklady a výnosy zločinu včetně rizik, že bude dopaden, a pak se i vražda může vyplatit. („Umělé vyhnání plodu“ bylo ještě v polovině →

→ minulého století v našem civilizačním okruhu kriminalizováno: potrat by tak patřil svou povahou do obou těchto „škol“ současně.)

Někdejší hypotéza Maxe Webera o protestantské etice jako základu pro zrod „occidentální racionality“ a „racionálního ekonomického kalkulu“ dostává v „ekonomii náboženství“ převrácenou kauzalitu: náboženské chování je vysvětlováno ekonomickou motivací. Překračování etických limitů trhů směřuje k vizi společnosti, v níž už není nic, co by nešlo koupit a prodat. Prioritu ve formulování takové děsivé vize má „mladý Marx“ ve svých Ekonomicko-filosofických rukopisech, což s uznáním konstatuje i Raniero Cantalamessa. A naplnění této vize už jsme hodně blízko, když na prodej už je i sperma a vajíčko a dělohu je možno si pronajmout. Ekonomie zabavující se etických limitů směřuje racionalitu chování člověka nevyhnutelně do sféry iracionality: peníze nebo život! Některé myšlenky Douglassa Northa o vojevůdci jako podnikateli „sui generis“ pak už mohou mít jako své cynické vyústění ve válce jako „podnikatelském záměru“. Vydělat jde i na statisících mrtvých... Ale nakonec možná nejkurióznější novou „školou“ je „ekonomie ekonomie“.

Podle této teorie si i ekonom teoretik akademicky orientovaný vybírá pro svůj výzkum a publikování ty školy a ta témata, na kterých on sám má šanci nejvíce „vydělat“; ne snad třeba rovnou přímo v penězích, ale v „reputačním kapitálu“, a ten už se pak ve společnosti, kde „vše je na prodej“, snadno a zákonitě promění na své likvidnější formy. Cynismus? Pokud by taková teorie „fungovala“, čirý oportunismus by ovládl i univerzity a akademické výzkumné ústavy. A systém by úplně ztratil zpětnou vazbu nezbytnou pro své zdokonalování. Zkorumpované vědě už nejde o pravdu, ale o peníze – a moc. Na výrok starého profesora ekonomie, že morálně zavazující povinností vědce je snaha „prodávat svou neprodejnost“, se mu dostalo okamžitě vtipné odpovědi studenta: jen aby se našel někdo ochotný ji koupit!?

Člověk lákaný a svedený už jen očima je ohrožen ve svém člověčenství. Hluboká antropologie prvních stránek Bible je klíčem k porozumění tomu, co se děje s dnešním „ekonomickým člověkem“. Těch několik účastníků z bývalého socialistického tábora na Římské konferenci Institutu Jacques Maritain „Jaká ekonomie pro 21. století?“ (1995) ještě plně nechápalo, co řečníci ze Západu míní pojmem „antropologie agresivního trhu“. List k sociálním otázkám v České republice „Pokoj a dobro“ (2000) už hovoří o následcích ztráty integrující role křesťanství v kultuře, o potřebě obnovy tohoto křesťanského ducha kultury, který musí čelit snaze podřídit vše utilitarismu i ve školství (op. cit., články 53–55), i o rizicích zneužití masové komunikace, v níž se chamtivost může stát „veřejnou posedlostí“ (čl. 58). Dvacet let poté ta nejhlubší diagnóza toho, co se děje s člověkem, hovoří o vysoušení toho nejpodstatnějšího, co je v člověku (M. Sobotka), k čemuž jistě patří i vyhasínání mateřského pudu (J. Graubner).

Papež Benedikt XVI. ve své poslední přednášce ještě jako Joseph Ratzinger hovořil o „Krizi kultury Evropy Benedikta z Nursie“, jež se stala nepřátelskou nejen vůči křesťanství, ale vůči náboženskému pohledu na svět vůbec. Území kultury a části duše člověka, jež ztratilo křesťanství, obsadilo nové náboženství, království bůžka mamonu, toho „vzdoroboha“ vůči Hospodinu (R. Cantalamessa).

Ekonomie disidentská vůči hlavnímu proudu se snaží lákat na to, co je očím neviditelné. Škola „ekonomie ekonomie“ však nastěží ještě plně nevládne. Mezi ekonomy se v každé generaci vyskytovali „proroci“ ochotní jít proti proudu. Kenneth Boulding byl jedním z nich, proslul výrokem o mantře stálého exponenciálního ekonomického růstu, kterou může zastávat jen „blázen nebo ekonom“. Nespokojil se však s ironickým bonmotem směřujícím do vlastní profese. V pozoruhodné knize *Human Betterment* nastínil

základní rysy nové ekonomie, která by nestavěla na zneužití žádostivosti člověka, ale která by naopak usilovala o jeho pozvednutí, zlepšení – k vyšším věcem jsme byli stvořeni. Jako křesťan se držel principu „uměřenosti“, který církev po věky zastávala a který je v přímém protikladu k maximalizačnímu chování ekonomie jako vědy: užitku spotřebitele, zisku podnikatele, rychlosti růstu makroekonomických čísel.

Jeho model společného dobra staví na osvědčené pravdě, že každá, i ta nejušlechtilější ctnost se snadno změní v neřest, když se přezene: pracovitost ve workoholismus, skromnost v lakotu, šetrnost v hrabivost. A ekonomický blahobyt v drogu, závislost na konzumu. V modelu řady „proměnných“ – ctností přecházejících v neřesti – pak Boulding hledá to jediné ospravedlnitelné optimum společného dobra, ve kterém by i Hospodin našel zalíbení. Na Cornell University působil už v Bouldingově době ekonom českého původu Jaroslav Vanek. Jako katolík se nemohl smířit s oním všudypřítomným tlakem hodnotového systému na vzbuzování a růst žádostivosti: reklamou, množstevními slevami, „akcemi“. Princip „push, push“, neustálého „tlačení na pilu“ spotřeby, platů, zisku... Vanek nakonec hledal spásu v „samosprávné ekonomice“ (labour managed), která nevyvolává tak nezdraznou rivalitu, na jejímž konci jsou nebetýčné rozdíly v odměňování; třebaže i „družstevnictví“ může upadnout – jak dobře víme – do pokušení žitého materialismu.

Nadějnějším směrem jsou proto psychologické směry v ekonomii, které jdou hlouběji do výzkumu existenciální situace člověka. Bruno Frey píše o „vnitřní motivaci“ (intrinsic motivation), jíž jde o vlastní smysl, „nejen o peníze“. Daniel Kahneman však varuje i zde: přílišné „upnutí“ i k té nejčistší motivaci může mít tragické následky: když se změní v závislost. Stefano Zamagni se po léta věnuje ekonomii altruismu, i tady však usiluje o analýzu psychologie dárcovství, které má řadu forem a ne všechny plně odpovídají pohledu křesťanské lásky k bližnímu, ne vždy jde o skutečné bratrství. I v církví víme o raritách „páchání dobrých skutků“ – jak jinak – lákových pro oči.

„Starý Marx“ hledal odpověď na otázky svého mládí a řešení se domníval vidět ve zrušení soukromého vlastnictví, ve vyvlastnění. (Tak daleko ovšem obdiv R. Cantalamessy k němu nešel.) Národohospodáři starého stříhu viděli v „posesivním pudu“, touze vlastnit, něco člověku vlastního a nevykořenitelného. Františkán Jan Evangelista Urban jde hlouběji, k žádostivosti člověka „po pádu“, která je vlastní podstatou hříchu: touha vlastnit sebe, věci i bližní. A nakonec i Boha. „Vyvlastnit“ se musí člověk sám – bez pomoci Boha to ovšem nedokáže. Náboženství bylo pro Marxe „opiem lidstva“, člověk měl vzít sám svůj osud do vlastních rukou. Materialismus nového liberalismu s náboženstvím do jisté míry počítá: jako s „užitečnou pověrou“ (F. von Hayek).

V pokročilé „ekonomii náboženství“ je víra v náboženském slova smyslu jakousi dětskou a pubertální etapou vývoje lidstva, než dospěje k moudrosti „ekonomické racionality“. Jakmile se dostane na oběžnou dráhu trvale rostoucího blahobytu, může už náboženství odhodit jako ty dva stupně nosné rakety, které ho na onu dráhu „ráje na zemi“ vynesly. Vize tohoto druhu papež František v *Laudato si'* nazývá bez obalu lži. Co zůstává jako šance na přežití, je zduchovnění lidstva (B. V. Holota). Tam ovšem není místo pro ekonomii lákavou jen na pohled. Nová ekonomie – bude-li jaká – začíná u „půstu očí“ (Jan Evangelista Urban) a musí stavět na skutečnostech očím neviditelných. Neviditelná aktiva důvěry – člověka v člověka, mladých v budoucnost – stojí a končí na důvěře v Boha. Rozmnožovat hřívný je člověk zavázán Hospodinu; tehdy a jen tehdy – jak říkají matematici – se mohou stát Kalvínovou směnkou na budoucí spásu.

Článek vychází z autorovy přednášky pro pobočku ČKA v Kostelci nad Černými lesy (11. 9. 2020).

Ignác z Loyoly

Petr Kolář SJ

Zakladatel řádu jezuitů souzený inkvizicí na rozhraní středověku a novověku inspiruje (a provokuje) i dnes.

Ignác po vážném zranění v nesmyslné bitvě u Pamplony konvertoval a uvědomil si své poslání: pomoci tehdy vnitřně rozvaděnému křesťanství. Jeho snahy sloužit církvi ale hned zpočátku narazily na to, že na aktivity „osob bez církevního pověření“ se tehdy pohlíželo s nedůvěrou. Ignác se podířil církevní kázni a po studiu v Paříži dosáhl v poměrně pozdním věku potřebného kněžského svěcení. Následně začal usilovat o církevní schválení svých iniciativ formou řeholního společenství *Societas Jesu (SJ)*, jehož skutečně v roce 1540 jako skoro padesátiletý dosáhl.

Do Prahy přišli první jezuité na pozvání krále Ferdinanda I. dne 21. dubna 1556. Vyslal je ještě osobně zakladatel řádu Ignác z Loyoly. Nikdo je tu ale neočekával. Náboženské i politické napětí v zemi a jejím hlavním městě už delší dobu narůstalo a vyústilo v květnu 1618 v pražskou defenestraci. Po takto otevřené vzpouře proti panovníkovi věci nabraly prudký spád, ke kterému přispělo i založení (*Böhmische*) *Provinz der Gesellschaft Jesu*. Německý název (vedle latinského) naznačuje, že to nebyla „česká“ provincie v dnešním významu tohoto slova; dnes bychom řekli, že pražští jezuité patřili k provincii s hlavním sídlem v Praze. Ferdinand původně usiloval o založení této provincie ve Vídni, tam ale neuspěl, a tak se jezuité s jeho pomocí usadili v Praze.

Když v roce 1773 papež Klement XIV. dekretem *Dominus ac Redemptor noster* Tovaryšstvo zrušil, měli jezuité v Čechách už 1068 členů, starali se o dvacet kolegií, řadu dalších rezidencí a stanic. V některých zemích, zvláště v dnešní Itálii, ale mohli nadále pokračovat ve své činnosti, a dokonce mohli i dále přijímat novice. Nicméně celkově se stali nepohodlnými nejen nekatolickým křesťanům, ale také radě vládců, ještě pár let předtím vítajících jezuitu jako nepřímou oporu své moci. V okamžiku vydání zmíněného dekretu Klementa XIV. se na obranu jezuitů neozval ani jediný hlas – ale brzy nato francouzská revoluce evropské vládce přímo vyděsila; pak už byla každá pomoc vítaná včetně obnovené činnosti jezuitů, kterým to ale vlastně nesloužilo příliš ke cti – v roce obnovy Tovaryšstva (1814) už i na dveře církve mohutně bušila evropská moderna.

Ignácova spiritualita

„K setkání s Bohem člověk nezbytně nepotřebuje zprostředkovatele, může se s ním setkat bezprostředně sám.“ Touto základní myšlenkou své spirituality se Ignác dostal do sporu s církevním kázeňským dohledem a před církevní soud. Svou při přece jen z poloviny obhájil, nebyl odsouzen jako heretik, ale ani neměl ještě vyhráno: musel podstoupit obvyklý proces církevního „prověřování“ své žádosti vedoucí ke kněžskému svěcení. Toho dosáhl v poměrně pozdním věku a o to

více byl hrdý na svůj výkon. Klobouk mistrů pařížské univerzity, v němž se nechal vypoďobnit, mnozí dodnes pokládají za součást jezuitského řeholního oblečení. Zlé jazyky za jeho života dokonce tvrdily, že si jej bral i na spaní.

Ignác se narodil v roce 1491, tedy na počátku novověku. V mnohém, konkrétně ve své zbožnosti, patří sice spíše do středověku, ale jeho individualismus ve vztahu člověka k Bohu předznamenává už evropský novověk. Výše uvedený výrok je základem náročné jezuitské spirituality. Nebyl míněn jako „slovo do pranice s inkvizicí“, je v něm jen prostě shrnuto Ignácovo charisma, základ jezuitské spirituality. Její náročnosti začali brzy po Ignácově smrti uhýbat i sami jezuité: začali dávat původně individuálně vedené exercicie hromadně velkému počtu zájemců, čímž se ale vytratilo *individuální* vedení, na kterém Ignácova spiritualita trvala a dodnes trvá.

Dnes stojí původním individuálním cvičením v cestě navíc jejich časová a finanční náročnost: který dospělý člověk dnes může zmizet na celý měsíc ze své běžné práce a života a uchýlit se kamsi do kláštera a za velké peníze už jen za pobyt a stravu tam meditovat v úplném tichu, bez obvyklého styku se svým světem (zaměstnáním, rodinou apod.)? Přesto nevidím žádnou lepší metodu k osobnímu hledání vztahu člověka k jeho Stvořiteli.

Zdá se, že před papežským zrušením Tovaryšstva už individuálně vedené exercicie z těchto a podobných důvodů takřka vymizely z jezuitské praxe a není divu, že po obnovení Tovaryšstva vlastně nikdo už nic než „kázané“ exercicie neznal (!). Cestu k Ignácově spiritualitě ukázal zápisník jezuitského novice (Acquaviva, pozdější jezuitský generál), nalezený teprve po druhé světové válce ve Španělsku. Acquaviva se totiž s Ignácem každodenně setkával k upřesnění své nepřilíš jisté (novicovské!) dovednosti a svá setkání s Ignácem si zaznamenával. Dnes je to cenný úvod do toho, jak vůbec vést individuální jezuitské exercicie.

Sám jsem měl v sedmdesátých letech minulého století štěstí. Mohl jsem první část exercicií projít pod vedením spirituála domu Centre Sèvres (Pierre G.), který byl členem týmu lušticího ve druhé polovině 20. století zmíněný zápisník.

Návrat k Ignácovu charismatu

Snahy o navázání na původní ignaciánské charisma se neomezovaly na vyhraněný styl exercicií, zahrnovaly angažovanost jezuitů v celé jejich činnosti. Češi se po obnovení Tovaryšstva v 19. století do rakouské provincie nehrnuli, a když česká provincie nemohla vzniknout, žili roztroušeně v jiných provinciích. V katolické církvi proběhl v letech 1869/1870 první vatikánský koncil, a když připočteme naši →

→ vynucenou neúčast na druhém vatikánském koncilu (1964), vracíme se jako čeští jezuité do plnohodnotného normálního života katolické církve po skoro dvousetleté pauze; není proto divu, že tu vykvetly někdy prapodivné květy křesťanského života. Co se jezuitů týče, stojí za zmínku pár zážitků z prvních dnů mého života v domě vedle kostela sv. Ignáce v Praze, kam jsem se po návratu z exilu nastěhoval a kde od srpna 1990 žiji.

Tak například při návratu z práce krátce před Vánoce 1990 jsem při obvyklé zastávce v kostele sv. Ignáce zahlédl jezuitského superiora J. P., jak s gustem strhává zvací pozvánky na blížící se novoroční návštěvu komunity z francouzského Taizé s hlasitým komentářem: „U mě se žádní protestanti scházet nebudou!“ Náš kostel měl být hlavním místem modliteb a setkání, dohodnutým P. Skoblíkem před naším návratem do domu v Ječné... Zhruba ve stejnou dobu mi nějaká dobrá duše přinesla leták, rozdávaný u vchodu do kostela sv. Ignáce, kde mimo jiného stálo: „Nejsme církev Halíků, Štampachů, Kolářů, Příhodů! (...) Jde o heretiky!“

Na jedné schůzce české jezuitské provincie jsem pak jako socius (sekretář provinciála) nadnesl otázku hospodaření s penězi a majetkem našich komunit, jak k němu vybízejí jezuitská pravidla. K mému úžasu se okamžitě ohradil P. S. a záštitně na mne spustil: „Tak to nám tu zavedli církevní tajemníci, a ty nám to tu znova (!) zaváňet nebudeš!“ Když jsem se rozhlédl kolem sebe po ostatních, viděl jsem, že jim mluví ze srdce a mne (exulanta z doby nadvlády tajemníků) že pokládají snad za kolaboranta.

Jeden z těchto „jezuitských“ nešťastníků, se kterým jsem se setkal krátce před odchodem do exilu, o mně začal z nejasných důvodů šířit názor, že jsem „zkažený Západem“ (a není tedy radno mi svěřovat cokoli, co se týká budoucnosti **naší české** provincie). Tak se i stalo, aniž bych to oplakával. Překvapivá byla podobnost této kritiky s kritikou prozápadnictví, kterou jsem zažil už před svým odchodem do exilu ze strany „Stáni a Vládi“, jak se vyjadřoval P. Jiří Reinsberg, farář Týnského chrámu, k totalitním praktikám tehdejší „strany a vlády“...

První setkání se západoevropskými jezuiti po pádu komunismu vyvolávala rozčarování: čeští křesťané měli pocit, že v době, kdy oni hájili křesťanské hodnoty proti komunistické totalitě, je bratři ve svobodném světě rozmělnili nebo dokonce opustili! Tuto reakci lze pochopit; je důsledkem neznalosti mnohaletého vývoje církevních vztahů ke společnosti svobodného světa, zatímco my jsme se u nás bránili neúprosnému útlaku. Církev ale není zkamenělina a ve vztahu ke světu dnes už nemusí hájit to, co hájila ve středověku; jsou tu nové výzvy a nová bezpráví, kterým musí křesťané čelit, a o to se pokorní církev na Západě snaží.

Třicet let po listopadu 1989 má český katolicismus mezi svými duchovními stále ještě řadu osob, které prošly studiem v ilegalitě nebo v komunisty kontrolovaném litoměřickém semináři. Tito lidé představují v řeholích specifický problém; dostatečně jej naznačí už snad délka formace v jednotlivých situacích. U jezuitů trvá běžně patnáct let, trojnásobek délky přípravy v diecézním semináři. Já, považovaný za „rychlakvašku“, jsem vstoupil do rakouského jezuitského noviciátu v říjnu 1968 a ke slavným slibům (kterými končí základní formace) jsem byl vyzván v květnu 1981, tedy po třinácti letech a to mi bylo už čtyřicet let! Kněžím vysvěceným před vstupem do Tovaryšstva se ve Francii říká „švagři“ a už při vstupu jsou upozorňováni na to, že musí počítat s tím, že sotva budou pověřeni v Tovaryšstvu významnějšími posty. Je tomu tak proto, že prošli jiným procesem přípravy na službu církvi, který je obtížnější, ne-li prakticky nemožné dodatečně korigovat. Řada našich jezuitů, kteří vyšli z ilegality, jsou ve skutečnosti takoví „švagři“ bez řádné jezuitské formace. Jsou to absolventi litoměřického semináře, „Pitoměřic“, jak sami toto místo nazývají.

Na prahu normalizace v roce 1971 se stal provinciálem české jezuitské provincie P. Jan Pavlík, formovaný diecézním seminářem, bez jezuitské formace, která prostě nebyla tehdy a až do pádu komunismu možná. Žádný jezuita z doby tajného fungování jezuitského společenství nemohl mít obvyklou jezuitskou formaci, ať už studoval v Litoměřicích nebo tajně. Není divu, že setkání s jezuiti ze západní Evropy prožívali nejdříve s velkou radostí, brzy ale pak už s rozčarováním. Nezvyklý styl života a činnosti, který Západoevropané představovali, je nelákavý, a tak si hledali – možná nevědomky – raději „českou cestu“. My sami! O rady ze zahraničí nebyl zájem. Finanční pomoc byla vítána (ta už dnes vysychá), ale jinak si to namířili vpřed *českou cestou po svém*. Působí to přinejmenším směšně a namyšleně; žádná „česká“ jezuitská cesta neexistuje. Pro jezuiti existuje jen cesta ignaciánská s výhledem na odkřesťanštěnou společnost. To je naše společnost, ze které se nemůžeme stáhnout do pevnosti své víry, říká papež František ve své *Exhortaci*.

Ze dvou století od obnovení řádové činnosti v roce 1814 mohli čeští jezuité pro své snahy o obnovu plně využít jen o něco více než závěrečnou desetinu této doby: na překonání kulturně-náboženské vzdálenosti, která mezi námi a spolubratry ze svobodné části Evropy za tu dobu vznikla, to nestačí. Rozdíly jsou příliš veliké a není divu, že první setkání s jezuiti ze západní Evropy prožívají čeští „jezuité“ po pádu Berlínské zdi tak rozpačitě. Snad přitom aspoň nebudou šilhat po alternativě ve východní Evropě. Jako křesťanům je nám přeče přes všechny nesnáze s dorozuměním daleko bližší Rakousko a Německo než ruské pravoslaví. A snad nakonec dojde s těmi „zkaženými Západáky“ i ke spolupráci?

Kde v současné situaci začít?

Řeholní život v celé evropské katolické církvi provázejí v současnosti nejistota a úbytek – schází dorost a výjimkou není ani Tovaryšstvo Ježíšovo. Jestliže v roce 1950 bylo českých jezuitů 215 (z toho 38 mladých adeptů ve formaci), pak jich na konci roku 2013, dvě stě let po obnovení jezuitského řádu, bylo jen 56. Počty jezuitů klesají delší dobu i jinde v Evropě, ale v poslední době se přeče jen už rýsuje nová, pravidelnější obnova generací, třebaže na nižší úrovni než před padesáti lety. V Rakousku s jeho nižším počtem obyvatel, než má Česko, bylo v minulém roce 102 jezuitů.

Máme-li všichni na srdci *novou evangelizaci*, pak tato evangelizace vyžaduje v první řadě bratrské vztahy mezi samotnými hlasateli evangelia, tedy širokou ekumenickou spoluprací všech. Společně pak budeme muset nalézt způsob, jakým evangelium nabízet. Jak známo, více včelek se nachytá na kapku medu než na sud octa.

Jezuité nabídli světové církvi v období po koncilu službu těm nejchudším a intelektuální apoštolát. Malá česká jezuitská provincie tady stojí před úkolem, který by jejím členům mohl nahánět strach. Může ale spoléhat na pomoc jiných provincií, někdy podobně malých, a přesto obdivuhodně činných. Na jejich dobrou vůli se můžeme spolehnout podobně jako na svou vlastní. Západní křesťané nejsou zkaženější než my, jen jsou už někde jinde, kde nejspíš brzy budeme i my ve vztahu ke svým spoluobčanům. A mnohé z toho, co čeští katolíci dnes vytýkají katolíkům západoevropským, bude přitom rozpoznáno jako pouhý předsudek, plynoucí především z neznalosti.

Myslím, že si my, čeští jezuité, musíme nejdříve přiznat svou nouzi místo stále ještě se ozývající odmítavé kritiky jiných, především západoevropských snah o užitečnou činnost. Nedávný útlak nás natolik dezorientoval, až jsme si mimovolně zvolili paralelu k „české cestě“ Václava Klause i pro další cestu české jezuitské provincie. Tak se pro naše novice a studenty neúnavně hledá formace v Chorvatsku,

foto Rěmi Diligent, Creative commons

Jezuitský tovaryš se bez Mistra, bez Ježíše, neobejde. On je „více“, „lepší“, bez kterého nemůžeme dobře dál, a proto se na něj obracíme přímočaře, nezprostředkovaně.

Polsku, Irsku a (když už nezbyvá nic jiného) v mezinárodních římských institucích s jejich pestrostí! Na této „cestě“ jsme kdesi ztratili orientaci na Ignácovo *magis* (více, lépe, užitečněji). V pražské hlavní rezidenci české jezuitské provincie, mém bydlišti po návratu z exilu v roce 1990, jsem žádnou honbu za oním „jezuitským lepším“ nepostřehl; mám dojem, že se tu po náročných letech totality žije už spíš ve stylu „Pane Bože, daj lachko“.

Pro objasnění toho, co dělat, bychom mohli vyjít z překladu „jezuitství“ do češtiny výrazem tovaryš (Ježíšův). Tovaryš, to byl člověk vyučený svému řemeslu, který ale ještě úplně neprošel zatěžkávací zkouškou řemesla na veřejnosti a nebyl dosud začleněn do místního cechu, takže se ve své odbornosti stále ještě opíral o svého mistra. Tuto situaci krásně vyjadřuje francouzské sousloví „dèjà mais pas encore“ – už, ale ještě ne docela. Tovaryš byl tehdy člověk hledající příležitost zahájit svou činnost, dobře vybavený, ale ještě ne zcela

samostatný. Ani jezuitský tovaryš se bez Mistra, bez Ježíše, neobejde. On je „více“, „lepší“, bez kterého nemůžeme dobře dál, a proto se na něj obracíme přímočaře, nezprostředkovaně. Nemůžeme klepat na jiné dveře, nechat se vést někým menším, i když je to náročné. – Nebo právě proto?

Na posledním koncilu katolická církev uznala, že na větší, lepší chápání evangelia nemá monopol, a proto se snaží dorozumět s ostatními křesťany a snaží se o ekumenickou spolupráci s nimi.

Koncil nás ale vybízí jít ještě dále: Ani své nevěřící spoluobčany nemůžeme považovat (jako bylo donedávna zvykem!) za pomýlené bloudy. Hlavní je to, co nás sblíží, společenství, ve kterém se už nebudeme pokládat za jediné moudré (a silné), ale za spolubáje při hledání „lepšího“, při hledání *pravdy, krásy a dobra* spolu s ostatními hledajícími.

O zemětřeseních a zemských hlubinách

Josef Havíř

Poznávání nitra naší planety a procesů, které zde probíhají, procházelo v průběhu věků zajímavým vývojem. I zde můžeme pozorovat explozi nových poznatků během poslední stovky let, a to poznatků přinášejících inspiraci i pro úvahy dalece překračující hranice věd o Zemi.

Díky popularitě Aristotelových spisů je jeho představa o původu zemětřesení přijímána i v rámci středověké scholastiky, jak je ve 13. století patrné třeba z díla *Meteteororum* Alberta Velikého. Významný posun ovšem nastal v pohledu na teplo vznikající v zemském nitru. Zatímco Aristotelés vnímal Zemi samu jako chladnou a suchou (teplo uvnitř Země mělo původ ve tření částíček vzduchu, tedy nikoli v Zemi samé), prosazuje se během scholastiky myšlenka tvorby tepla uvnitř Země v důsledku zapálení hořlavých látek, zejména síry, živice a uhlí. Myšlenka sama se objevuje sice již u některých starověkých filozofů, zásadní podíl na prosazení této myšlenky ovšem měly arabské raně středověké spisy vydávající se za spisy Aristotelovy (především spis *De proprietatibus elementorum* pocházející z 9. či 10. století), které ji falešně kladly „do úst“ Aristotelovi. Přestože později, v průběhu renesance, byl rozpoznán skutečný původ těchto spisů a pseudoaristotelé spisy následně přestaly být používány, myšlenka o vnitřním teple, podpořená novými poznatky, jako třeba pozorováním rostoucí teploty s hloubkou v důlních dílech popsáním v 16. století Agricoulou (v práci *De ortu et causis subterraneorum* z roku 1544), byla i nadále široce přijímána. Jak ukazuje tento případ, i přestože se určitá teze falešně zaštiťuje cizí autoritou, což dnes rozhodně nepovažujeme za správné, může své příjemce navést správným směrem. A tak byla pozornost badatelů postupně zaměřena k nové myšlence „centrálního ohně“ a k novému vnímání souvislostí mezi zemětřeseními a vulkanickými erupcemi.

Hypotézu o společném původu zemětřesení a vulkanismu, kdy se za příčinu otřesů považují podzemní vulkanické exploze, můžeme zaznamenat u řady raně novověkých badatelů 17. až 18. století, mezi něž patří třeba René Descartes, Gottfried Leibniz či Georg Leclerc de Buffon. Mohli se opírat o mnoho příkladů, protože vulkanické procesy jsou skutečně doprovázeny seismickou aktivitou. Spojování obou procesů, vulkanismu a zemětřesení, a hledání společných příčin těchto jevů tak bylo logickým rozvedením přímých pozorovaných skutečností. Hlavní problém myšlenky o vulkanickém původu

zemětřesení spočíval ale v tom, že byla značně neúplná. Nedokázala nijak postihnout tu skutečnost, že zemětřesení zcela zjevně vznikají i v takových místech, kde k žádným vulkanickým procesům nedochází. Příkladem byly třeba otřesy, které v únoru a v březnu 1750 vyděsily obyvatelstvo Londýna. Sopku byste v Londýně hledali marně, a přesto se tu čas od času země pod nohama zatřese. Jak tuto skutečnost vysvětlit?

Toho, že je tedy nutné hledat i jiné příčiny zemětřesení, si byli tehdejší badatelé vědomi. Na objev správné teorie popisující vznik převážně většiny přirozených otřesů na naší planetě si však museli ještě více než století počkat. Teprve v roce 1884 přichází Grove Karl Gilbert s teorií, že zemětřesení vznikají v důsledku náhlého pohybu na zlomech. Ale Gilbertova myšlenka zprvu zapadla a až práce Harryho Reida, uveřejněná v roce 1911, tedy po velkém kalifornském zemětřesení, které 18. dubna 1906 zdevastovalo San Francisco, získala ohlas v odborné veřejnosti a zcela změnila všeobecné povědomí o hlavních příčinách přírodního jevu zvaného zemětřesení. Ani ve vědě totiž nestačí jen přijít s dobrým nápadem, ale je zapotřebí s ním přijít v tu správnou chvíli. Třeba tehdy, když se s námi pořádně zatřese země a více tak upoutá naši pozornost k otázce, proč k tomu došlo.

Rané úvahy o zemském nitru

Zůstaňme však ještě chvíli u raného novověku a u myšlenky „centrálního ohně“. V této souvislosti je dobré upozornit zejména na dvě zajímavá schémata zemského nitra, jejichž autory jsou René Descartes a Athanasius Kircher.

Descartovo schéma je k vidění ve čtvrté knize jeho díla *Principia philosophiae* (1644). Nalezneme zde zobrazený řez Zemí, kterému nelze upřít až překvapivou podobnost se současným radiálním modelem naší planety s výrazným jádrem, s pláštěm a kůrou. Jistě, jsou tu významné rozdíly oproti dnes již známým skutečnostem,

Stopy zemětřesení, Portoriko, leden 2020

kupříkladu pokud jde o poměry mocností jednotlivých vrstev. Důležitá je ale mimořádná myšlenka existence žhavého tekutého jádra v samotném centru Země. Descartes přitom neměl k dispozici žádné geofyzikální metody, které by mu umožnily ověřit byť i jen základní rysy vnitřní struktury Země. Mohl zohlednit pouze pozorování na zemském povrchu. Celá jeho koncepce byla vlastně jen výsledkem logických úvah vycházejících z předpokladu, že Země vznikla smrštěním stejného materiálu, z jakého bylo vytvořeno také Slunce. Descartes se domníval, že Země byla při svém vzniku podobným hvězdným tělesem, pouze menším. V důsledku chladnutí pak podle Descartovy koncepce docházelo k tuhnutí materiálu a byly postupně vytvořeny střední a vnější pevná vrstva, v samotném jádře však dosud zůstává velká zásoba tepla, která může živit dosud probíhající vulkanické procesy na zemském povrchu. Na to, jak nedostatečnými daty mohl Descartes své úvahy podepřít, byly mnohé jeho postřehy mimořádně trefné.

Podobně zajímavé a ve své podstatě až vizionářské prvky obsahují modely publikované Kircherem v jeho díle *Mundus subterraneus* (1664). Kromě „centrálního ohně“ nacházíme v jeho modelech jednak podzemní oceány naplněné vodou, která se tak může dostat blíže k ohni, kde je přeměňována na páru, jednak celou řadu vedlejších zdrojů „podzemního ohně“, spojených navzájem kanály, přičemž některé kanály směřují k zemskému povrchu a jsou zakončeny sopkami. V Kircherových schématech, opět vytvořených bez geofyzikálních dat, a tedy jen čistě na základě logických úvah, tak můžeme vidět rané modely zahrnující takové detaily, jako je existence magmatických krbů či cirkulace horkých roztoků v zemské kůře.

Na scénu přicházejí seismické vlny

K tomu, aby se lidské poznání stavby zemského nitra mohlo výrazně posunout, bylo zapotřebí objevit prostředek, který by dokázal nějakým způsobem pomoci nahlédnout do zemských hlubin. Objev

takového prostředku, totiž seismických vln, úzce souvisí s katastrofálním zemětřesením z podzimu 1755. Zdroj tohoto zemětřesení se nacházel v prostoru Atlantského oceánu, a otřesy tak byly spojeny s vlnami cunami o výšce až 15 metrů. Působením otřesů a vln bylo zničeno mimo jiné hlavní město Portugalského království Lisabon. Katastrofa, při níž zahynulo asi 50 000 lidí, otřásla tehdejší společností a zasáhla do řady oblastí, od filosofie přes stavitelství až po vědu o Zemi. Zásadní význam pro poznání zemětřesení měla práce Johna Michella, kterou v návaznosti na lisabonské zemětřesení (Michell ale uvádí také příklady založené na svědectví z jiných silných zemětřesení) publikoval v roce 1761 v časopise *Philosophical Transactions* a v níž dokládá, že projevy otřesů půdy se šíří v podobě vln na velkou vzdálenost od zdroje, kde tyto vlny vznikly. V roce 1831 dokázal Siméon Poisson tyto vlny matematicky popsat, přičemž ukázal, že v homogenním prostředí se šíří dva typy vln: rychlejší podélné vlny a pomalejší vlny příčné. O sto let později, v roce 1887, upozornil lord Rayleigh ještě na existenci povrchových vln v blízkosti rozhraní, na kterých je homogenita prostředí narušena.

Současně se dařilo konstruovat první seismometry schopné seismické vlny zaznamenat, i když kvalitní záznamy umožňující rozlišit jednotlivé seismické fáze dokázaly poskytnout seismometry teprve až od osmdesátých let 19. století. Na přelomu 19. a 20. století tak již existovaly seismické sítě schopné registrovat vlnění šířící se od zdroje zemětřesení skrz masu planety Země až k přístroji a odečíst poměrně přesně časy příchodů jednotlivých seismických fází.

Z dat získaných monitorováním seismickými stanicemi byly sestrovány tzv. hodochrony, což jsou křivky popisující závislost mezi časem příchodu seismické vlny odečteným na stanici a vzdáleností této stanice od epicentra. Obecně mají tyto hodochrony tvar přímek nebo hyperbol. Pokud se však v prostředí, kterým se seismická vlna šíří, nacházejí rozhraní, na nichž dochází k náhlé změně rychlosti seismické vlny, dochází k lomu seismického paprsku, což se projeví na průběhu hodochrony některými zvláštními prvky. Nehledě na →

→ to, že na takových rozhraních se část seismické energie odrazí zpět a vznikají odražené vlny, které lze opět rozpoznat podle tvaru jejich hodochron.

Nahlédnutí do hlubin Země

Hodochrony tak představují onen tolik žádaný výstup jakéhosi „rentgenu“ schopného odhalit uvnitř planety Země zóny, na nichž dochází k významným změnám rychlostí seismických vln, a které jsou tedy místy, kde se mění charakteristika horninového prostředí naší planety. V roce 1909 odvodil Andrija Mohorovičić z křivek platných pro regionální seismické vlny na Balkáně existenci výrazného rychlostního rozhraní, které je nyní přijímáno jako rozhraní mezi zemskou kůrou a pláštěm. Současně v roce 1906 prokázal na základě hodochron Richard Oldham existenci zemského jádra, v roce 1912 pak Beno Gutenberg upřesnil hloubku rozhraní mezi pláštěm a jádrem na 2900 km. Hodochrony rovněž prokazovaly, že vnějším jádrem neprocházejí příčné vlny, což dokazuje, že se materiál této části Země chová jako tekutina. Brzy se však ukázalo, že roztavené, a tedy tekuté není celé zemské jádro. V roce 1935 totiž Inge Lehmannová publikovala svou práci, ve které dokládala, že při registraci seismických vln vzniklých při dvou silných zemětřeseních na Novém Zélandu byly zaznamenány také vlny odražené od nějakého výrazného rozhraní uvnitř zemského jádra. Jak se následně ukázalo, tímto rozhraním je hranice mezi vnějším tekutým jádrem a vnitřním jádrem, které je pevné. Existence vnitřního pevného jádra přitom zásadně ovlivňuje řadu vlastností naší planety, kupříkladu její

poměrně silné magnetické pole. Byla to tedy právě seismologie a studium seismických vln šířících se z hypocenter zemětřesení horninovým prostředím Země, co na počátku 20. století vedlo k vytvoření a upřesnění dnes obecně přijímaného základního modelu vnitřního uspořádání Země, tedy modelu rozlišujícího zemskou kůru, plášť a vnější a vnitřní jádro.

Od putujících kontinentů k zemským deskám

Studium zemětřesení ovšem následně umožnilo nahlédnout do zemského nitra i ve větších detailech a rozpoznat i některé důležité procesy, které v zemském nitru probíhají. Velkým přínosem byly seismologické studie například při rozpoznání procesů souvisejících s pohybem zemských litosférických desek.

Většina lidí si myšlenku o pohybu kontinentů na zemském povrchu spojuje s Alfredem Wegenerem. Wegener ovšem nebyl zdaleka první, kdo s touto myšlenkou přišel. Již před ním ji probírá řada jiných badatelů, přičemž poprvé ji pravděpodobně propagoval v 16. století vlámský kartograf Abraham Ortelius ve svém spisu *Thesaurus geographicus*. Zásadním Wegenerovým přínosem bylo ovšem to, že pečlivě sesbíral a publikoval vědecké důkazy dokládající tento pohyb. Výsledky své práce uveřejnil poprvé v roce 1912, v roce 1915 pak vyšla jeho podrobnější práce *Die Entstehung der Kontinente und Ozeane*. Bohužel, Wegener přišel nejen s četnými doklady pohybu kontinentů jako takového, ale také s hypotézou popisující mechanismus tohoto pohybu, podle které se masy kontinentů měly posouvat vlivem

STAROVĚKÉ HYPOTÉZY

Projevy pohybů uvnitř zemského tělesa, zejména vulkanické erupce a zemětřesení, poutaly pozornost lidí od nepaměti. Eratosthenés (~276 – 194 př. Kr.) zmiňuje tyto fenomény mezi procesy, které se zásadním způsobem podílejí na proměnách zemského povrchu. Není tedy překvapivé, že se jak zemětřesení, tak i vulkanické erupce staly předmětem zájmu řady filosofů starověkého Řecka, a to již od samotných počátků řecké filosofie.

První známý pokus o racionální vysvětlení příčin zemětřesení je připisován již Thalétovi z Milétu (~624 – ~548 př. Kr.). Thalés se domníval, že vznik zemětřesení souvisí jednak s balancováním pevného disku tvořícího Zemi na vodní hladině jakéhosi obrovského oceánu, jednak s průnikem oceánské vody skrze pevnou zemi. K tématu zemětřesení se vyjádřili také další z Milétánů. Anaximandros (~610 – ~546 př. Kr.) dával zemětřesení do souvislosti s větrem pronikajícím štěrbinami uvnitř vysychající země, Anaximenés (~586 – ~526 př. Kr.) si pak všímal možného vztahu otřesů půdy k projevům skalního řícení, opět zejména při změnách vlhkosti půdy.

Zásadní význam pro chápání zemětřesení a vulkanismu v následujících staletích měla práce Aristotelova (384–322 př. Kr.), který se fenoménu zemětřesení poměrně podrobně věnoval ve druhé knize svého díla *Meteorologicorum*. Zde se Aristotelés nejprve kriticky vyjadřuje k některým starším názorům, mezi nimiž zmiňuje také představu Anaxagora z Klazomen (~500 – 428 př. Kr.) o otřesech způsobených éterem proudícím skrze póry v zemi. Přestože Anaxagorovu představu označuje Aristotelés za příliš primitivní, jeho vlastní hypotéza, kterou pak následně předkládá, opět obsahuje myšlenku

otřesů vznikajících vlivem proudění skrze dutiny v zemském nitru, tedy podobnou myšlenku, jakou vidíme již u Anaximandra a Anaxagora. Aristotelés ovšem tuto myšlenku propojuje s dalším důležitým prvkem, a to s představou o vnitřním zemském teple, byť toto teplo nemá původ v zemi jakožto elementu. Podle Aristotela proudí dutinami v zemi vítr formující se při vypařování vlhkosti ze země, přičemž k vypařování má docházet nejen díky slunečnímu záření, ale také v důsledku vlastního tepla vznikajícího třením proudících částíček vzduchu.

Tuto Aristotelovu koncepci přebírají a rozvíjejí později i někteří filosofové římské doby, například Titus Lucretius Carus (~97 – 55 př. Kr.) ve svém poeticky pojatém díle *De rerum natura*, nebo o něco později Lucius Annaeus Seneca (4 př. Kr. – 65) v díle *De terrae motu* (tj. šesté knize souboru „*Quaestiones Naturales*“). Hypotézy, které takto viděly úzký vztah mezi otřesy zemského povrchu a vulkanickými erupcemi, byly ještě ve starověku podepřeny zkušenostmi, jakými bylo nejprve rozsáhlé poškození Pompejí zemětřesením v roce 62 a následně zničení tohoto města v důsledku erupce Vesuvu sedmáct let poté. I když předpokládaná souvislost zemětřesení s prouděním větru umožňovala hledat společné příčiny zemětřesení také s procesy probíhajícími v atmosféře (a koneckonců sám Aristotelés ideu těchto souvislostí zastával, takže není divu, že rovněž hypotéza o souvislosti zemětřesení s bouřkami přetrvávala jako možnost až do novověku), myšlenka o úzkém vztahu mezi zemětřeseními, vulkanismem a teplem v zemském nitru se ukazovala být nosnější.

odstředivých a slapových sil. Pro jeho odpůrce nebylo obtížné tuto chybnou hypotézu týkající se mechanismu pohybu záhy zcela rozcupovat. A jak to bývá, že někdy se s vaničkou vyleje i dítě, výsledkem bylo dočasné odmítnutí i samotné myšlenky kontinentálního driftu.

Mlýnská kola vědy ovšem někdy sice melou pomalu, ale melou jistě. Důležitý posun znamenala teorie plášťové konvekce, publikovaná v roce 1931 Arthurem Holmesem, který patřil k tehdy méně četným příznivcům Wegenerovy hypotézy kontinentálního driftu. Holmes tak nabídl možné řešení největší slabiny Wegenerovy teorie, totiž mechanismu pohybu zemských desek. Dnes sice víme, že ani Holmesův model vlečných sil spjatých s konvenčními proudy pod zemskými deskami nevysvětluje pozorovaný pohyb těchto desek, větší význam pro pohyb desek mají spíše síly související s gravitací a hustotními rozdíly na středooceánských riftech a v subdukčních zónách (do modelu rodící se deskové tektoniky zahrnuli tyto síly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století především Egon Orowan a Walter Elsasser), nicméně Holmesovo nové řešení, ač nebylo zcela správné, nebylo alespoň zjevně chybné. Navíc obsahovalo některé prvky, které správné byly a díky nimž naše chápání mechanismu kontinentálního driftu získalo mnohem realističtější kontury.

Na rozdíl od Wegenerova konceptu Holmesův model již počítal s pohybem nejen kontinentů, ale celé litosféry včetně oceánského dna. Je to tedy již koncept, ve kterém figurují navzájem se dotýkající litosférické desky. Na kontaktech těchto desek tedy musí docházet buď k jejich oddalování, nebo naopak k nasouvání jedné desky na druhou, což by se mělo projevit vytvářením nějakých výrazných struktur. Jisté doklady existence takových struktur byly známy již v prvních desetiletích 20. století, zásadní význam pro rozpoznání jejich původu ale měly výzkumy probíhající zejména ve čtyřicátých a padesátých letech minulého století. Šlo jednak o studium hlubokých zemětřesení na okrajích Tichého oceánu, prováděné americkým seismologem Hugem Benioffem, jednak o detailní mapování mořského dna, které nejen ověřilo existenci středooceánských hřbetů, ale přineslo nové poznatky o složení, magnetických vlastnostech a stavbě oceánské kůry. Nové objevy vedly na přelomu padesátých a šedesátých let minulého století k pochopení, že středooceánské hřbety jsou místem, kde dochází k oddalování zemských desek a tvorbě nové oceánské kůry. Tento objev nahrával do karet i v té době konkurenční hypotéze expandující Země. Velmi důležitým poznatkem byl proto objev, že oceánská kůra na určitých místech zemského povrchu nejen neustále nově vzniká, ale na jiných místech také zaniká. Tato místa, takzvané subdukční zóny, byla rozpoznána v Benioffem nalezených seismicky aktivních zónách nořících se až do hloubek přes 600 km. Právě v těchto místech klesá chladnější (a proto dosud křehká) oceánská kůra hluboko do zemského pláště. Během první poloviny šedesátých let se tak za pomoci příspěvků geologů a geofyziků, jako byli například Harry Hess, Robert Dietz či Tuzo Wilson, zformovala teorie deskové tektoniky, která komplexně vysvětluje základní rámec tektonických procesů probíhajících v zemské kůře.

Procesy v zemském nitru přinášejí smrt i život

Hlavní prvky teorie deskové tektoniky byly v osmdesátých letech minulého století potvrzeny také satelitním měřením, umožňujícím přímo měřit vzájemné pohyby zemských desek, a rovněž četnými studiemi tzv. seismické tomografie schopné za pomoci detailní analýzy seismických vln rozlišit hustotně či teplotně odlišná tělesa uvnitř zemského pláště. Metody seismické tomografie kupříkladu velmi jasně ukazují detailní prvky spojené se zanořováním chladné oceánské kůry v subdukčních zónách. Kromě toho seismická tomografie

ukázala existenci dalších zajímavých struktur souvisejících s plášťovou konvekcí, jakými jsou například již Wilsonem předpokládané plášťové chocholy, tedy objekty, v nichž horký materiál stoupá zemským pláštěm vzhůru, kde se na zemském povrchu projevuje oblastmi s vysokou vulkanickou aktivitou (tzv. horké skvrny). Zemětřesení a zemětřesením vytvářené seismické vlny se tak postupně staly z neznámého fenoménu nástrojem umožňujícím poznávat ve stále větších detailech stavbu hlubokých částí zemského nitra a stále lépe chápat procesy, které v těchto místech probíhají. A i dnes je stále ještě co objevovat! V poznávání nitra naší vlastní planety jsme ještě dnes víceméně v situaci, v jaké se nacházeli dávní mořeplavci, když se jim již podařilo solidně zmapovat pobřeží nově nalezených kontinentů, ale zatím se teprve připravovali proniknout hlouběji do jejich vnitrozemí. Výzkum hlubinné stavby Země má před sebou ještě mnoho oblastí, kde zatím stále ještě „jsou lví“.

Objevy z oblasti věd o Zemi dosažené během posledního století každopádně zásadně změnily pohled člověka na planetu, která je jeho domovem. Ukázalo se, že Země je mnohem živější planeta, než jsme se zprvu vůbec odvážili domnívat. A co víc, ukazuje se také, že právě tato živost nitra Země patří k zásadním fenoménům umožňujícím to, že se na naší planetě mohl rozvíjet život a nabytí té podoby, jejíž součástí jsme nyní i my, lidé.

Lidé si vždy uvědomovali ničivou sílu vycházející ze zemského nitra a projevující se vulkanickými explozemi a zemětřeseními. Zkušenost s těmito přírodními procesy byla často až extrémně bolestná. Při zemětřesení, které postihlo v roce 1556 čínskou provincii Šen-si, zahynulo více než 800 tisíc lidí. Na obrovském počtu obětí se podílelo také velké rozšíření tradičního typu obydlí hloubeného ve sprašových hlínách (tzv. „yaodong“). Mnoho tisíc lidí zemřelo zasypano v těchto svých domech. Hlavní příčinou ovšem byly otřesy půdy spjaté se zemětřesením, jehož magnitudo odhadem dosáhlo hodnoty 8.

Na druhé straně poznatky získané během posledního století ukázaly, že jak vulkanické exploze, tak i zemětřesení jsou na naší planetě z větší části úzce spjata s pohyby litosférických desek. Přitom právě díky procesům deskové tektoniky, při nichž dochází k tvorbě kontinentálního typu kůry, má naše planeta bimodální topografii, tedy dvě převládající výškové úrovně svého povrchu. Proto tu máme jak rozsáhlé prostory hlubokých oceánů, tak i rozlehlé oblasti s nadmořskou výškou blízkou hladině světového oceánu, a tedy rozsáhlé regiony jednak suché země s nízkými nadmořskými výškami, jednak mělkých moří. Bez tohoto rozložení nabízejícího velké plochy dobře obyvatelných oblastí, umožňujících rozvoj podmořského i suchozemského života, by život na Zemi vypadal zcela jinak, než jak ho dnes známe, pokud by tu vůbec nějaký život byl. A vezmeme-li v potaz vztah deskové tektoniky k termální konvekci v zemském nitru, můžeme si uvědomit další souvislosti. Pohyby desek, pravda, jsou spjata s konvekcí v zemském plášti. Ta ovšem není bez souvislosti s termálními pohyby ve vnějším jádře, které spolu se zemskou rotací stojí za existencí významného magnetického pole, chránícího Zemi a život na ní před dopady kosmického záření.

Vidíme tedy, že s procesy uvnitř Země a s jejich vztahem k pozemskému životu (a tím i k nám, lidem) to vůbec není černobílé, tak jako nebývá černobílý život sám. Tytéž procesy v zemském nitru, které ve svém důsledku způsobují silná zemětřesení a vulkanické erupce nesoucí smrt, byly a jsou současně zdrojem takových vlastností naší planety, bez nichž by se tu život jen těžko mohl udržet. Což přináší na scénu nové pohledy na Zemi a nové myšlenky týkající se vztahu člověka a jeho domovské planety, myšlenky, které daleko překračují nejen hranice věd o Zemi, ale přírodních věd vůbec.

Mgr. Josef Havíř, Ph.D., je geolog, působí na Masarykově univerzitě v Brně.

Příběh kamene a lidských srdcí

Zdeněk A. Eminger

Nad knihou Petra Blažka a Vojtěcha Pokorného *Duchovní střed Evropy s podtitulem Dějiny mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze 1650–2020*

Nechci, aby to působilo jako fráze, ale okolnosti vzniku, života a nakonec i zboření a znovuoobnovení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze nelze pochopit jen rozumem. Kniha historika Petra Blažka a filosofa Vojtěcha Pokorného není prací založenou na argumentech srdce a víry. Jde o dílo ryze historiografické s ponory do oblasti architektury a umění. Kniha *Duchovní střed Evropy s podtitulem Dějiny mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze 1650–2020* má vedle svého primárního, historicko-popisného a analytického cíle a s ním spojených metod badatelské práce další rozměr. Ať ji čtete jako profesionální historik nebo poučený laik, cítíte, že celý fenomén mariánského sloupu není jen obyčejnou historií o jednom uměleckém díle z mnoha.

Věda odkazující k transcenci

Souhrnná práce o této duchovní i architektonické dominantě města Prahy, doplněná bohatou obrazovou přílohou a archivními dokumenty, ve mně vyvolává dojem zvláštní nesouvislosti mezi současností a dobou před čtyřmi sty léty. V podstatně změněném rámci a prostoru kulturního a politického světa, v němž křesťanství a s ním spojené instituce již nehrají vůdčí a dostředivou roli, je můj pohled na minulost omezený a zkreslený. Není totiž snadné si představit, jak vypadal každodenní život lidí 17. století, a není tedy snadné, ne však nemožné, navázat s hlavními představiteli příběhu mariánského sloupu to nejdůležitější – *vztah*. Ve druhém dějství – návratu sloupu na původní místo – to však možné je a v případě sochaře Petra Váni to není složité. I když autoři ve svém díle popsali inkriminované události civilně (a vyvarovali se přitom toho, že by vyztužovali své argumenty osobními komentáři), vzniklo jim pod rukama něco, co od první do poslední stránky nasvědčuje transcendentální charakter této pro někoho zřetelné, pro někoho rozporuplné duchovní osy.

Dokonce se zdá, že čím pečlivější kritéria vědecké práce si zvolili, tím plněji z jejich „vyprávění“ vysvítá přesah tohoto sochařského opus magnum. Na mnoha desítkách postav, které byly tak či onak vpleteny do událostí kolem mariánského sloupu, sochařů Jana Jiřího Bendla (1620–1680) a posléze Petra Váni (nar. 1965) a jeho spolupracovníků, vidíte, že si něco (Někdo), co je lidskými slovy a kategoriemi nepopsatelné, učinilo z příznivců i odpůrců této statue své služebníky. Ti svými protipólnými postoji a činy nakonec odkazují k tomu, co je věčné. Tím věčným je lidské tázání po Bohu a po smyslu života.

Ze čtyř směrů

Autoři rozdělili svoji knihu do čtyř oddílů: Postavení sloupu, barokní procesí a pobožnosti (1648–1782), Mýtus o bělohorském pomníku (1782–1918), Století obnovy mariánského sloupu (1918–2020) a Ikonografie mariánského sloupu. Přílohy recenzované monografie tvoří nám dosud známá vyobrazení mariánského sloupu, předmluva kardinála Dominika Duky, doslov historika umění Jana Royta, seznam použitých pramenů a literatury, jmenný rejstřík a řada dalších menších textů, jako například medailon a seznam děl Jana Jiřího Bendla a Petra Váni. Celá kniha je dobře zpracována. Má výběrnou grafickou úpravu, svědčící o tom, že úmyslem autorů bylo vydat publikaci, která chce oslovit širší spektrum čtenářů humanitní orientace a nadto přetrvat v čase. Téměř pětisetstránkovému titulu byla věnována péče, jakou známe z dobrých knih o umění a z výstavních katalogů.

Historik a publicista Petr Blažek tu navazuje na svoji diplomovou práci z roku 1998, v níž se věnoval právě dějinám mariánského sloupu v Praze. Vojtěch Pokorný pak zúročuje svůj dlouholetý zájem o mariánský sloup, na jehož propagaci a obnově po roce 1989 spolupracoval. Oproti řadě emotivně zabarvených textů, které o problematice zboření a vystavení mariánského sloupu v posledních třiceti letech pojednávají, zůstávají Blažek s Novotným na věcném a pro odborníky i laiky srozumitelném jazykovém a pojmovém půdorysu. Jejich práce je podle mého mínění sdělná i pro ty, kteří si vůči danému tématu udržují odstup, anebo se proti němu vymezují. Pro mne zásadní otázka je, zda je čtenář vůbec schopen učíst tak velké penzum textu. Pakliže ano, čeká ho dobrodružná pouť po stopách tohoto význačného barokního kultického a kulturního díla, o němž dodnes panuje množství tradovaných omylů a polopravd. Autoři navazují na dosavadní historická studia a ve světle nových zjištění reflektují někdy poněkud silné postoje lidí z obou stran, pro- i protikatolické orientace. Jejich široký kontextuální záběr není podle mého mínění tendenční, třebaže oba byli podporovateli znovupostavení sloupu a sochy Panny Marie.

Symbolicita prostoru a díla

Příběh mariánského sloupu na Staroměstském náměstí je těžko vyprávět a dešifrovat v prostředí odkouzlené doby, která si na náboženský život příliš nepotrpí. Diskontinuita vývoje společnosti 20. století, otřesy obou válek a obou totalit, vědecko-technologický pokrok a pochopitelná ztráta důvěryhodnosti institucionální církve nepomáhají

příliš v pochopení toho, co pro člověka počátku 17. století znamenala víra v pestré tradici církevního vývoje. Autorům se na jednotlivých osudech zainteresovaných postav podařilo ukázat, jak důležitá byla v onom čase přináležitost k církvi a křesťanská spiritualita, v katolickém okruhu pochopitelně vázaná na tehdy srozumitelné symbolické prvky a řeč barokního umění. Symbolicita veřejného prostoru, čteme na mnoha stranách knihy, měla zcela jiný charakter než dnes.

Je patrné, že tatáž symbolicky-ikonická místa jsou dnes chápána bez svých dávných religiózních konotací: Staroměstské náměstí, Bílá hora, Pražský hrad. Kniha vysvětluje nejen okolnosti a příčiny vzniku mariánského sloupu a jiných mariánských a votivních sloupů v Evropě, nýbrž mapuje i všední dějiny tohoto významného barokního díla, jež stárlo, jako stárli lidé k němu putující, a erodovalo, jako erodovaly jistoty a pravdy, jimž mnoho lidí obětovalo v dějinách svůj život. Jako by špatný stav celého díla na počátku 20. století stejně jako řada dalších artefaktů, které se doslova rozpadly v čase a musely být sneseny, nějak souzněly se změnami, jež učinily minulé století dobou bez přívlasků. Stavba Šalounova Husova pomníku, vzbuzujícího tehdy jako dnes smíšené reakce, smíření vertikály (sloupu) s horizontálou (pomníku), jak připomínají autoři, nepřinesla. Soužití obou monumentů však bylo i v tak krátkém časovém úseku pokojné. Sloup, vrostlý do života města, ztratil do listopadových dní roku 1918 většinu vrstev a nánosů své dřívější problematičnosti.

Interpretace a reflexe národní historie a křesťanského, resp. církevního vývoje, nebyly v mém čtení recenzované práce s to najít průsečík v úvahách, nakolik jsou naše dějiny poznamenány *katolictvím* (jeho dogmaty, uměním, politikou vnitřní i zahraniční, teologií, uměním, etikou), *reformací* (teologickou aktualizací, tĕhnutím k liberálnějším formám vládnutí a správy věcí veřejných, důrazem na svobodu a uskutečnění každého jednoho lidského života) a *židovstvím*. První světová válka, rozpad monarchií, dosud nevídaný pohyb světového dění a vznik republiky s sebou přinesly i potřebné promyšlení přítomnosti a vlivu náboženských institucí, náboženského vzdělávání a role náboženství (národ Václavův, Husův, zaslíbený Panně Marii, konkordát) a víry na fungování státu a osobního života. Než k tomu však v čase Masarykovy republiky, jež akcentovala v osobě otce zakladatele reformační tradici českých zemí, došlo a než se s křesťanstvím, církvemi a sakrálním uměním vypořádaly oba totalitní režimy, přišel zvrát. Stržení sloupu.

Svědění a touha

Obecně známé okolnosti tohoto činu dávají Petr Blažek a Vojtěch Pokorný do širších, historicko-politických souřadnic. Nepišou však politologickou studii, a tak se na tomto poli zdržují jen tak dlouho, nakolik je nutné ho představit čtenáři, který má o stržení sloupu jen mlhavé ponětí. Je dobře, že kniha uvádí na pravou míru tradované mýty o tom, „kdo, jak, proč a kdy“, a je dobře, že ti, kteří se na této destrukci podíleli, včetně hlavní postavy Františka Sauera, si i při vši surreálnosti těch několika okamžiků i doby po stržení zachovali lidskou tvář, nikoliv tvář kreatury známé z dobových karikatur.

Smutnou, ale důležitou připomínkou jsou podobné akce v různých částech nově vyhlášené republiky, kde docházelo k podobným případům obrazoborectví. Městečka, vsi i krajina přišly o řadu svých posvátných znamení, která byla i pro lidi nábožensky nezaložené tradičním znakem jejich domova. Souhlasím s autory, že v mariánském sloupu na Staroměstském náměstí šlo „o promyšlený vandalický čin, který organizátoři maskovali jako spontánní projev národní revoluce“. Méně však s jejich tvrzením, že „v jejich primitivním výkladu rezonovaly bělohorské a husitské stereotypy, které tak oživaly v různých variacích v následujícím století při konfliktech se zastánci obnovy mariánské statué“.

Je-li nová instalace Mariánského sloupu v Praze jen dílem politické a lobbistické angažovanosti, nebo jde o dílo, jež není pouze lidské, na to si musí odpovědět sám čtenář.

Neutrální či záporný postoj ke znovuzkříšení sloupu a sochy Panny Marie nebyl u některých lidí, kteří se k celé věci vyjadřovali, tak primitivní a bez relevantních argumentů. Věc byla a je složitější. Dobové i pozdější reakce na stržení sloupu, a to nejen od lidí křesťanské orientace, dokládají, že došlo k fatálnímu omylu, kdy se nejspodnější tóny lidské povahy mstily na mariánském díle, které – ač postaveno z politického rozhodnutí – si v průběhu staletí žilo svým vlastním životem a stalo se bytostnou součástí genia loci města Prahy. Za vůbec nejsymboličtější považují exkurs o „mariánských básních z období ateistického režimu“, které se vyrovnávaly jak se stržením sloupu, tak s faktickou nemožností jej znovu obnovit, a také vztah československých exulantů ve Spojených státech i Evropě k činu, který jim byl – ve svobodných poměrech – nesrozumitelný a chápali ho jako barbarský. Příkladem civilní mariánské zbožnosti, odkazující rovněž k Panně Marii na Staroměstském náměstí, je česko-římský teolog Karel Skalický, jenž se v exilu i po návratu obracel také k různým zpodoběním Boží Matky, ať už v díle Jaroslava Seiferta, Václava Renče nebo Ladislava Stehlíka.

Kniha Petra Blažka a Vojtěcha Pokorného je sympatický příspěvek do historické i společenské debaty o tradicích a duchovních pilířích našeho národa. Zatímco leckteré postoje a vyjádření obou stran, podporujících či negujících znovupostavení sloupu, rozhodně nepřispěly k tomu podstatnému, a tedy k očekávanému ekumenickému a společenskému smíření, zdá se mi, že recenzovaná práce k takovému kroku vybízí.

Zdeněk Jančařík
Ty jsi kněz navěky

Portál 2020

Tento rozhovor je hned od prvních stránek půvabný jakousi kněžskou sounáležitostí. Téměř ve svých devadesáti letech Ludmila Javorová, která přijala kněžské svěcení ve Skryté církvi, prolomila mlčení a souhlasila s rozhovorem se salesiánem Zdeňkem Jančaříkem. Fakticky nejde o úplně první veřejné vyjádření Javorové, tím je knížka *Z hlubin bezedných*, vydaná v Americe na přelomu tisíciletí.

Ludmila Javorová byla dlouhé roky blízkou spolupracovnicí klíčové postavy Skryté církve Felixe Davidka. Od jeho návratu z kriminálu až do jeho smrti v roce 1988 byla jeho asistentkou, spojkou i vnímavou kritičkou.

Aktuální rozhovor je vzácný svou upřímností a nakonec také časovým odstupem. Díky tomu vyzní zřetelně klíčové momenty spoluautorčina duchovního zrání, ale i kontext některých důležitých událostí a rozhodnutí. Zmíňme alespoň Davidkovu snahu podchytit mladé muže toužící po kněžství, kteří ale nechtěli vstoupit do zapovězeného, komunisty zřízeného semináře v Litoměřicích. Nebo jeho dlouhodobou snahu zajistit kontinuitu živé církve, reagující aktivně na všemožná omezení ze strany státní moci. Na pozadí těchto zkušeností a rozhovorů s představenými uvězněných řeholnic dozrál Davidek k rozhodnutí vysvětit Ludmilu Javorovou veden snahou vysvětit služebnici vězeňkyň, které byly odtrženy od svátostného života. Ke svěcení žen se Davidek rozhodl, přestože jeho záměr vyvolal mezi biskupy Skryté církve tvrdý nesouhlas. „Já to musím udělat. Nezapomeň, že jsou znamení času a je to zodpovědné. Já nejednám nezodpovědně...“ vzpomíná na Davidkovo rozhodování Javorová. O pár dní později byla Ludmila vysvěcena pro službu ve skrytosti v totalitní době, pro „ženy bez kněze“.

Nikdo asi dnes už nedokáže pochopit, co znamenalo být připraven nechat se zavřít, aby byl člověk s těmi, jimž má sloužit. I tak ale odpovídi Ludmily Javorové nutí k zamyšlení, co je podstatou kněžství. Díky citlivým otázkám Zdeňka Jančaříka vyvěrá z jejích výpovědí obrovská energie, touha pomoci lidem porozumět přicházejícímu Božímu království. „Naše služba spočívala

v tom,“ vzpomíná, „že jsme se snažili působit v církvi tam, kde v nesvobodě působit nemohla.“ Její cestou bylo otevírat se lidem a přinášet jejich nouzi na obětní stůl. „Pastorace za totality byla úplně jiná. Víc ‚natěsno‘, lidštější, mnohem víc se hledělo na lidskou stránku společenství a jednotlivců. Právě v této ‚lidské‘ pastoraci ‚natěsno‘ jsme v církvi velice zaspali.“

Tím zásadním, o čem je čtenář nucen přemýšlet, však nejsou ani pastorační metody, které jsme po pádu komunismu příliš snadno opustili, ani přínos kombinace kněžského a profánního povolání, a nakonec ani pastorační přístup k lidem v neregulárních životních situacích, který byl již tehdy blízký náhledu současného papeže. Pro většinu členů nebudou zásadní asi ani drobné střípky z každodenního fungování někdejší větve podzemní církve.

Jádrum knihy je svědectví o hledání ducha, o citlivosti a tvořivém přístupu k tomu, co se děje kolem nás. „Taková citlivost nepřichází hned, je třeba cviku soustředění. To tady mohutně chybí. Lidé pak nejsou schopni se vnitřně uvolnit a dát duchu křídla.“ A kousek dál Javorová říká: „Obecně nám v církvi chybí tvořivost, a to i ve spiritualitě. Jsme zvyklí na tvořivost všude jinde, jen ne v duchovním životě.“ Porozumět znamená doby, zahlédnout, kudy vane Duch, je možná jednodušší, než se zdá, alespoň tedy pokud je člověk veden ryzími úmysly a neprosazuje sám sebe.

V tomto ohledu je rozhovor i cennou připomínkou, jak moc se liší přístup žen a mužů k duchovnímu životu a nakolik se katolická církev ochuzuje, když nedokáže vytvořit prostředí, kde zní plnohodnotně ženský hlas. Jinak zní, když o soucitu hovoří žena a když o něm hovoří muži. Jinak zní, když o kněžství, bytostně založeném na vztazích k Bohu a těm, k nimž je kněz poslán, hovoří žena či muž. A koneckonců jinak vypadalo, když Davidkovi oponovali muži a když ho Ludmila Javorová nabádala, že Boží věc nejlépe zraje, když se člověk občas upozadí. Rozdílný pohled dává událostem třetí rozměr, vytváří prostor, který otevírá cestu budoucnosti.

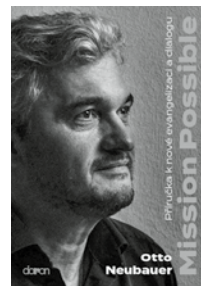
Josef Beránek

Otto Neubauer

Mission Possible

Příručka k nové evangelizaci a dialogu

Doron 2020

Jméno autora je u nás možná povědomé, nikoli však známé. Otto Neubauer (nar. 1965) žije se svou početnou rodinou ve Vídni, kde je ředitelem *Akademie pro dialog a evangelizaci*. Už léta blíže spolupracuje s kardinálem Schönbornem, který knihu opatřil vřelým úvodním slovem; právě s ním Neubauer před lety koncipoval tzv. „Dny víry“ ve Vídni, ale též úspěšnou iniciativu „Noc kostelů“, která má vzrůstající oblibu i v České republice. Zkrátka autorovi leží misijní rozměr církve na srdci už posledních třicet let a je to znát: *Mission Possible* (resp. její druhé, aktualizované vydání z r. 2019) je zralým dílem zralého člověka, který ví, o čem mluví.

Knihy je vynikající hned z několika aspektů. Za prvé, Neubauer zvolil šťastnou a čtivou formu příběhu – mnoha osobních svědectví, vyprávěných lidmi všech možných společenských vrstev a profesí. Příběhy však používá ukázněně, jen pro ilustraci toho kterého postoje či principu, který je pro dialog či misii zásadní. Za druhé, svěžest a čtivost textu nic neubírá na hloubce a solidnosti obsahu sdělení. Autor pracuje s rozsáhlou teologickou literaturou, nezdráhá se nahlédnout do místy kontroverzní historie křesťanských misí, ale nabízí i přehled všech možných živých misijních aktivit a výzkumných středisek, s nimiž je v cílém kontaktu. Do třetice je třeba ocenit aspekt mnohdy v křesťanském prostředí přehlížený, a tím je kvalitní grafické provedení knihy (obálka, vnitřní sazba, kvalita fotografické přílohy); po této stránce bych vytkla jen příliš drobné písmo hlavního textu: bylo by žádoucí, aby praktické hledisko převážilo nad uměleckým. Rovněž český překlad by mohl být místy dotaženější, ale kniha je rozhodně obdivuhodným vydavatelským počinem.

Vlastně je až k zamyšlení, že jde o první solidní zpracování tématu v češtině, ačkoli důležitost misijního rozměru církve vyzdvihují snad všichni papežové od Pavla VI. dál, papež František téměř neustále, od své první exhortace *Evangelii gaudium* (2013). Ale Bohu díky za to, že se rodí i mnohé iniciativy zdola, a k apelu „co by se mělo“ zaznívá konečně i praktické „jak na to“.

Kateřina Lachmanová

François Mauriac
Život Ježíšův
Triáda 2019

Francouzský katolický romanopisec, esejist, dramatik, básník a novinář, nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1952 François Charles Mauriac (1885–1970) napsal tuto knihu ve tři-

cátých letech minulého století, kdy na poli biblické kritiky probíhaly ostré polemiky a byla zpochybňována i Ježíšova historická existence. Rozhodl se proto předložit svědectví o své víře a vyličit s využitím všech čtyř kanonických evangelií Ježíšův životopis. V něm konfrontuje pohled Ježíšových učedníků, kteří Ježíše „milovali s chvěním jako přítele všemohoucího a zároveň hluboce pokorného“, s postojem židovských náboženských představitelů, v jejichž očích je Ježíš „podvodník, jemuž slouží zlí duchové, který předstírá, že odpouští hříchy, a rouhá se nade všechny rouhače“. Jako romanopisec autor podává i Ježíšův psychologický portrét: „Ježíš je nechápan, a tedy popuzen, netrpělivý, někdy i vášnivě rozněvaný, jako se hněvá každá láska. Ale pod touto prudkostí na povrchu jeho bytosti vládne v hloubi pokoj... vyplývající z jednoty s Otcem, tichý klid něžné lásky, jež zná už předem svou hodinu a ví, že její cesta skončí oním smrtelným zápasem, oním tupením a onou šibenicí.“ Událost Vzkříšení pak autor chápe a líčí jako řadu setkávání s Ježíšem, která prožili nejen jeho učedníci, ale která později prožívali mnozí světci a v zásadě pak každý věřící křesťan.

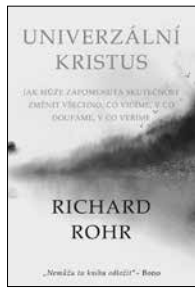
K líčeným událostem autor občas připojuje komentář, zpravidla ve snaze odstranit z Ježíšových slov „sedliny zmiřujících komentářů, které se na ně vrší již devatenáct set let“.

Uvedené citáty jsou z krátké nedatované předmluvy k 1. vydání a z rozsáhlejší k 2. vydání z roku 1936. To pohotově přeložili do češtiny Miloš Krejza a Otto Albert Tichý a vydali v nakladatelství Vyšehrad již v únoru 1937. Vychází z něj i současný překlad. Zkušený překladatel Vladimír Petkovič převádí Mauriacův text do soudobé češtiny se zaujetím, ale bez násilných aktualizací a s hlubokou znalostí historických realit. Klíčové biblické citáty jsou v tomto vydání znovu uvedeny po straně textu.

Lze doufat, že i tentokrát se splní autorovo přání, aby se kniha dotkla srdce čtenářů.

Vladimír Roskovec

Richard Rohr
Univerzální Kristus
Barrister&Principal 2020

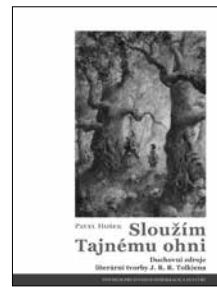
V Čechách již léta překládaný autor v nové knize předkládá jakousi fundamentální teologii, snaží se předat pojetí evangelního Ježíše a vzkříšeného Krista ve spojení či propojení s veškerým

stvořením. Odtud také název – *Univerzální Kristus*. Richard Rohr nás vede od úzkého pojetí Kristova poselství vykládaného jen z hlediska individuální spásy, individuální odměny a trestu k otevřenému vnímání evangelního zvěsti, která se vztahuje na stvoření jako na celek; snaží se ukázat, jak se tohoto celku týká nejen stvoření, ale především Vzkříšení. Ukazuje důsledek tohoto pohledu pro praktické chápání křesťanství, pro zodpovědnost, pro vztah k Bohu, k lidem, k okolí.

Přítomnost Vzkříšeného je schopena vidět nejen abstraktně ve „veškerenstvu“, ale konkrétně ve vztazích, v lidech, v přírodě, ve své čubičce, staré černé labradorce, jak uvádí v dedikaci. V knize si mistrně všimá některých našich bezmyšlenkovitých, zvykových náboženských projevů a logicky poukazuje na jejich nelogičnosti. Najdeme zde podněty, jak se dívat jinak na zaužívané tradiční formulace, gesta, fráze – často s provokativní otázkou, zda v důsledku neovlivňují naše křesťanské pojetí nekřesťanským směrem. Vede k úvahám, jak svým deformovaným křesťanstvím můžeme někdy nevědomky odpuzovat. Knihu je možno zařadit do homiletického žánru, ovšem bibliotekologicky, patristicky fundovaného, s teologickými a historickými zkratkami, které vedou k otázkám – neuniká mi něco v mém křesťanském postoji?

Autor vidí ostře a důležitě i naši lidskost, a proto i význam psychologických a terapeutických nástrojů, které mu pomohly uchopit lépe sebe sama a nakonec například i lidskost Ježíše, sv. Pavla, Marie Magdalény. Důraz na vnímavost k celému stvořenému světu může korespondovat s důrazy papeže Františka. Autor nás důsledně vede k současné realitě, pojmenovává její rozporuplnost, překonává ji meditací kříže. Pro povzbuzení našeho periodika vytrhuji z kontextu citát: „Je-li univerzum ‚pokřtěno‘ – prostoupeno Kristem – od samého počátku, pak samozřejmě nikdy nemůže zaniknout.“ Alois Křišťan

Pavel Hošek
Sloužím Tajnému ohni
Duchovní zdroje literární tvorby J. R. R. Tolkiena
CDK 2020

V Předmluvě se dozvíme, jak se autor přes knihy C. S. Lewise seznámil se spisy jeho nejbližšího přítele Johna Roberta Reuela Tolkiena (1892–1973). Jeho mytologické dobrodružné příbě-

hy (*Hobit*, *Pán prstenů*, *Silmarillion*) získaly celosvětovou popularitu a byl v nich záhy rozpoznán i hlubší, duchovní smysl, který začal být vykládán a interpretován v mnoha studiích (v seznamu literatury jich je přes dvě stě). Řadu z nich však Pavel Hošek hodnotí jako „povážlivě zjednodušující“, některé „dospívají až na samou hranici prostoduchového kýče“. A jelikož pokládá skutečnost za mnohem složitější a zajímavější, rozhodl se napsat tuto knížku.

V prvních dvou částech („Životní pouť“ a „Vlivy a zdroje“) jsou uvedeny životní situace, které výrazně ovlivnily Tolkienův pohled na svět. Když mu byly čtyři roky, zemřel jeho otec, matka pak konvertovala ke katolické církvi. Mladý Tolkien byl v katolickém duchu vychován a po celý život zůstal hluboce věřícím zbožným katolíkem. Těžké otrasy vyvolala jeho vojenská služba během první světové války. Šťastné manželství, život na venkově a úspěšná akademická kariéra v oboru anglického jazyka a literatury rovněž ovlivnily jeho dílo, jak autor dokládá na mnoha příkladech.

V III. části „Teologie Středozeem“ jsou probírány a analyzovány mnohé příběhy a motivy *legendária*, které více či méně silně připomínají biblické látky. Autor především z Tolkienových dopisů dokládá, že jeho záměrem rozhodně nebyla prvoplánová propagace křesťanství, a tyto motivy vysvětluje spíše hlubokým vlivem Tolkienova profesního zaměření a hluboké křesťanské víry.

Podobně postupuje i ve IV. části „Tolkienova teologie umění“, kde zaujme zejména Tolkienův vhléd do souvislostí mezi slovem a hudbou. Autor zde hojně čerpá z Tolkienova eseje O pohádkách.

V. část „Paradoxy a tajemství Tolkienova života a díla“ rekapituluje předchozí poznatky, odkrývá mnohé souvislosti a ukazuje, v čem spočívá skutečně hluboké duchovní poselství Tolkienova díla. Těm, kdo jeho knihy znají, poskytne tato knížka pozoruhodné nové pohledy a ostatní přiměje, aby si Tolkienovo *legendarium* přečetli.

Vladimír Roskovec

Stanislav Příbyl

Mariánský sloup – v souvislostech víry a ducha

KNA 2020

Název úhledné a výpravné knížky P. Stanislava Příbyla, mimochodem autora nesmírně obsažné a rovněž obrazově bohatě vypravené knihy o Karlově mostě, je přílehlavý: publikace totiž zasazuje

mariánský sloup a jeho nanejvýš zajímavý příběh do širokých duchovních, (církve) historických a uměnovědných souvislostí. Představuje ideální vstupní publikaci pro toho, kdo se chce seznámit s příběhem nedávno obnoveného sloupu: čtenář inspirovaný knížkou možná zatouží po zevrubnějším popisu (nabízí se kniha P. Blažka a V. Pokorného *Duchovní střed Evropy*) a určitě už neprojde kolem sloupu nevsímavě, ale uvědomí si zvláště hlubokou symboliku sloupu jakožto duchovního středu Prahy, a dokonce Evropy. Četba jej poučí např. o souvislosti sloupu s Palladiem země české či s kostely postavenými v Praze a na jejím okraji, jejichž stavba byla motivována právě hanebným zbořením sloupu – čítankový doklad toho, jak z vandalského primitivova činu mohou jakožto z impulsu vzniknout bohulibé věci.

Velmi obsažný autorův text o historii sloupu, významných stavbách na Staroměstském náměstí, duchovním poslání sloupu a o mnoha zajímavostech doprovázejí texty modliteb, písní, úryvků básní (např. *Hlava Panny Marie ze sbírky Deštník z Picadilly* od J. Seiferta) a řada fotografií popisovaného sloupu i mariánského sloupu vídeňského a římského, fotografie dnešní i dřívější podoby Staroměstského náměstí i jeho starší vyobrazení, snímky interiéru a detailů Týnského chrámu, obrázky dřevorytů a starých obrazů (Madona Rynecká), reliéfu Palladia země České...

Celá publikace je prochnuta konfesijně smířlivým tónem vedeným – jak se domnívám – touhou po tom, aby se sloup stal symbolem nejen mezikonfesijního smíření, ale smíření v nejširším slova smyslu, vždyť Panna Maria je i Královnou míru.

Nábožensky založeného čtenáře Příbylovy knihy může staronová dominantna náměstí vést k hlubší modlitbě, poučeného čtenáře agnostika či ateistu by elegantní sloup na jednom z nejkrásnějších náměstí na světě mohl přivést nejen k estetické radosti z krásného artefaktu, ale snad i k hlubšímu existenciálnímu, ba vertikálnímu zamýšlení. *Vladimír Petkevič*

Ben Shapiro

Jak zachránit západní civilizaci?

Leda 2020

Americký politický komentátor Benjamin Shapiro se narodil symbolicky v Orwellově roce 1984 v Los Angeles do rodiny ortodoxních židovských přistěhovalců z Ruska a Litvy. Oba jeho rodiče

pracovali v Hollywoodu, matka v představenstvu TV společnosti a otec jako hudební skladatel. Již v útlém věku projevil hudební talent, ve svých dvanácti letech poprvé vystoupil veřejně jako houslista. Přeskočil třetí a devátou školní třídu, takže maturoval v šestnácti letech. O rok později se stal celostátním glosátorem veřejného dění. Ve dvaceti letech získal s vyznamenáním bakalářský titul v politických vědách na UCLA a ve třidvaceti letech absolvoval s vyznamenáním právnickou fakultu Harvardovy univerzity. Jako dvacetiletý publikoval knihu *Vymývání mozků: Jak univerzity indoktrinují americké studenty* a následně knihu s provokativním názvem *Porno generace: Jak sociální liberalismus poškozují naši budoucnost*. Do roku 2020 vydal třináct knih. Jedenáctou z nich nyní přeložil Alexandr Tomský (v originále: *Pravdivá historie: Jak rozum a morální účel učinil Západ velkým?*).

Autor pojednává historii pod dojmem rozvoje řecké filosofie od díla Pýthagorova, Aristotelova a dalších řeckých učenců, kteří pochopili, že lidé jsou vybaveni rozumem, jenž se může stát vodítkem, jak svět lidí rozvíjet. Druhým impulsem pro morální aspekt problému byl judaismus Starého zákona, jenž zavrhl myšlenku mnoha bohů, kteří se mezi sebou hašteřili a lidské osudy je nezajímaly. Třetím impulsem se stalo křesťanství, jež bylo zprvu celosvětově pronásledováno, ale jeho morální kvality nakonec převážily a ze syntézy těchto tří zdrojů došlo k pokroku západní civilizace, jehož plody sklízíme.

Nezadržitelný vzestup je však průběžně napadán toxickými procesy, jak nám ukázalo minulé století, kdy došlo z malicherných příčin ke dvěma ničivým světovým válkám, které vedly k nesmírnému utrpení značné části obyvatelstva všech kontinentů. Po konci druhé světové války upadla nemalá část Evropy, ale i Asie a Afriky do područí zločinných vlád v Číně, Sovětském svazu, Severní Koreji, Kambodži, Vietnamu,

Íránu i v mnoha afrických státech, jež směřují k naplnění Orwellova proroctví a jeho sofistikované verzi založené na umělé inteligenci.

Koncem minulého století se zdálo, že myšlenka liberálně-konzervativního státu je tak přitažlivá, že se postupně rozšíří po celém světě, což povede k plynulému pokroku lidstva, jež bude spolupracovat ve vědě, hospodářství, ochraně životního prostředí a dodržování morálních pravidel pro každého. Současné postavení samotného autora při jeho vystupování na amerických univerzitách, kde se snaží o dialog se současnými studenty, je děsivé. Autor bývá umlčován zdvořelými levičáky, musí předsázet s policejní ochranou a jeho teze budí vášně, které jsou aspoň v Evropě dosud nepředstavitelné. Když chtěl promluvit ke studentům Kalifornské univerzity v Berkeley, skandovali univerzitní studenti na uvítanou: SVOBODA PROJEVU JE NÁSILÍ!

Shapiro soudí, že právě Evropa podřezala větve tradice řecké filosofie, Bible a Nového zákona vzplanutím francouzské revoluce, kdy si encyklopedista Denis Diderot přál uskrtit posledního krále oprátkou ze střeva posledního faráře. O pět let později nechal Robespierre popravít všechny vůdce kultu Rozumu. Sám skončil pod gilotinou o čtyři měsíce později.

Píši svou recenzi v době, kdy se ve Spojených státech odehrává čím dál tím vyostřenější souboj mezi Zlem a Dobrem v podobě drsného zpochybnování výsledku volby prezidenta. Hned v úvodu knihy popisuje autor atmosféru ve volebním roce 2016, kdy republikáni poslali do boje o Bílý dům neřízenou střelu. Američtí voliči nyní sklízí plody svého předešlého omylu, kdy zvolili klauna s výrazně menším počtem hlasů vinou absurdního systému volitelů. Ačkoliv letos v témž systému prohrál jak v počtu hlasů, tak i volitelů, narcis nyní naviguje stát k vážným nepokojům.

Shapirova kniha je bezesporu velmi zasvěcenou charakteristikou věčného souboje zla a dobra. Vodítkem pro četbu mohou být názvy devíti kapitol: Cesta za štěstím, Z vrcholu hory, Z prachu země, Stáváme se pospolitostí, Obdarování svými stvořiteli. Účel zabíjení – vražedná kapacita, Jak předělat svět, Po velkém požáru, Návrat pohanství.

Jiří Grygar

Martin Bedřich, Tomáš Petráček

Naděje v dějinách

Vyšehrad 2020

Rozhovor Martina Bedřicha s Tomášem Petráčkem patří bezesporu do knihovny každého křesťanského intelektuála. Rozhovor je sevřený, zaměřený na čtyři oblasti: porozumění dějinnosti, Petráčkovu odborné

zaměření a jeho rodinná historie, jeho kněžská cesta a nakonec rozhovor uzavírají jeho komentáře k situaci současné církve.

Martin Bedřich velmi dobře drží linii rozhovoru tak, aby nezabíhala příliš do podrobností či témat samostatných Petráčkových knih. A naopak vytváří prostor vyslovit to, co jinak členář Petráčkových monografií hledá mezi řádky či z kontextu jeho publikací a článků. Asi nejsilněji to lze říci o první kapitole věnované obecně dějinnosti a též Petráčkovu náhledu, jak porozumění dějinnosti člověka osvobozuje. Ne snad v tom smyslu, že *vše už tu jednou bylo*, ale spíš že navzdory vši lidské omezenosti se stále *rodí něco nového*. Ač se v devadesátých letech hovořilo o konci dějin, ač tu a tam v intelektuálních diskusích probleskuje starořecká představa, že dějiny jsou jen rozkladem původní ideje, reálné dějiny se znovu a znovu hlásí o slovo a úkolem „křesťanů a celého Západu je přemýšlet, jak žít ve světě, kde má tolik lidí natolik odlišné předporozumění, kde to tolik lidí „nemyslí dobře““. Podobně v církevním prostředí Petráček hovoří o „permanentním napětí“ mezi hlavním a alternativním proudem, přičemž dost často (třeba v případě bibliistiky a Lagrangeho) se časem ukáže, že alternativní proud se stane důležitou oporou proudu hlavního.

Petráček provokativně konstatuje, že „naše západní společnost je v mnoha ohledech křesťanštější než ve středověku či v novověku, kdy katolicismus nebo protestantismus byly státní náboženství“. A toto jeho přesvědčení je možná klíčem k jeho přístupu, k pochopení ohlasu na jeho veřejná vystoupení i k porozumění kritice ze strany některých církevních představených. Rozhovor nenabízí jakousi moderní křesťanskou apologetiku. Petráček zaujme spíš díky osobní opravdovosti, zkušenostem ze studia v zahraničí a působení na profánní vysoké škole. Díky tomu dokáže erudovaně a s nadhledem reagovat na neuralgické body diskuse o evropské historii a roli křesťanů či křesťanství.

Josef Beránek

Marek Vácha

Selfička

Cesta 2020

Autor útlého spisku rozčleněného do krátkých kapitol – často zřívavě impresionistických črt z vlastního života – má v české společnosti výjimečné postavení. Pravidelně píše sloupky do týdeníku Respekt, v médiích jde z rozhovoru, v televizi

Noe běží již několikátý jeho diskusní pořad, tentokrát na téma modlitby. Vše se setkává s vysokým zájmem čtenářů, diváků, posluchačů. A jeho kázání si věřící – alespoň někdy – dokonce i pamatují. A přesto... Přesto jsou Vácha Selfička mnohdy výkřiky, jindy stesky či melancholickými ponory do strasti a někdy i propastí života – a čtenář může jen doufat, že ne vždy jde o propastí života Marka Váchy. Jindy nás ale autor naopak zahrne úžasem nad vším stvořením, čtenáře nasýtí smířením a inspiruje k milující kontemplaci Božího díla. Stejně jako většina z autorových předchozích sedmácti knih, i tato vede čtenáře k sobě a k Bohu, tedy tam, kam má vést každé skutečné umělecké dílo. A i když se Vácha v některých kapitolkách Selfiček opakuje obsahově i svým charakteristickým, emočně exaltovaným stylem (což je možno vztáhnout na veškeré jeho knihy), místy čtenáře – tedy alespoň v mém případě – zasahuje tak niterně, až to bolí – posmutněle, melancholicky a krásně. Vácha žije na hraně – a vyzývá k tomu i ostatní. A jako kněz projevuje velkou odvahu, když popisuje své nejintimnější myšlenky i zážitky, které dalece přesahují to, co obvykle o svých pastýřích víme, případně co vědět chceme a co vědět vůbec máme! Vácha nás svojí otevřeností vrhá do situace, kdy se chce až přestat číst, protože se to nesluší – vždyť je to přece kněz a já nemám právo vědět... Ale právě tím my jako čtenáři zjišťujeme něco podstatného nejen o autorovi, ale také – možná především – o nás samotných. O našich škatulkách, předsudcích, očekáváních. Zápisky a postřehy ze života Marka Váchy tak jdou na dřev života nás všech. Vácha opět burcuje, miluje i varuje – tentokrát ještě víc než kdy jindy na základě své vlastní zkušenosti neobvykle emočně komplexního i komplikovaného života.

Ocenění si zaslouží i grafická úprava knihy, v níž jsou texty doprovázeny nejen jemnými, tématicky zaměřenými miniaturami Markéty Žižkovské, ale i fotografiemi ilustrujícími Váchovy podstatné životní momenty.

Lukáš Jirsa

www.krestanskaakademie.cz

revue ČESKÉ
KŘEŠŤANSKÉ
AKADEMIE

- ▶ rozhovory
- ▶ analýzy
- ▶ komentáře

▶▶▶ Zakoupíte
v knihkupectví
OLIVA
www.oliva.op.cz

- ▶ vychází 4x ročně
- ▶ cena 50 Kč
- ▶ roční předplatné 200 Kč
- ▶ ukázkové číslo zdarma

Ukázkové číslo či předplatné zajistí:
SEND Předplatné s. r. o.

www.send.cz

Jedno nenápadné výročí

Je jedno téma, jímž papež provokuje Evropany. Všechny, beze zbytku. A sice když mluví o Evropě a opakuje slova Jana Pavla II.: „Evropo, najdi se, buď sama sebou.“ Naposledy je připomněl na přelomu října a listopadu u příležitosti výročí padesáti let od navázání diplomatických vztahů mezi Svatým stolcem a Evropskou unií a čtyřiceti let fungování Rady evropských biskupských konferencí (COMECE).

Vzhledem k aktuální pandemii byly všechny oslavy zrušeny. Na webových stránkách COMECE si však každý může přečíst dopis nebo spíš promluvu, kterou při té příležitosti papež adresoval státnímu sekretáři Parolinovi a jeho prostřednictvím všem, kdo si toto výročí připomínají. „Věk rychlých změn může s sebou přinést ztrátu identity, zvláště když chybí společné hodnoty, na nichž je společnost založena,“ říká papež František na adresu Evropanů a pokračuje:

„Evropě bych tedy chtěl říci: ty, která jsi po staletí byla kolébkou smělých ideálů, nyní, zdá se, ztrácíš elán, ale nemůžeš se spokojit s ohlížením za minulostí jako albem vzpomínek. Časem i ty nejkrásnější vzpomínky blednou a jsou postupně zapomenuty. Dříve nebo později si uvědomíme, že jsme se sami změnili; přichází únava a apatie a do budoucna hledíme jen s malou nadějí. Bez ideálů jsme slabí a rozdělení, náchylnější si stěžovat a naslouchat těm, kdo si ze stížností a rozdělování budují styl osobního, společenského a politického života.“

„Evropo, najdi se! Objev znovu své hluboce zakoreněné ideály. Buď sama sebou! Neboj se své tisícileté historie, která

je oknem otevřeným do budoucnosti, spíš než do minulosti. Neboj se své touhy po pravdě, která se od dob starověkého Řecka rozšířila po celém světě a vynesla na světlo nejhlubší otázky každého člověka. Neboj se touhy po spravedlnosti, která se vyvinula z římského práva a časem zformovala respekt ke všem lidem a jejich právům. Neboj se své touhy po věčnosti, obohacené o setkání s židovsko-křesťanskou tradicí, která se odráží v dědictví víry, umění a kultury.“

„Dnes, když mnozí v Evropě hledí do budoucna s nejistotou, jiní hledí na Evropu s nadějí přesvědčení, že stále má světu a lidstvu co nabídnout. Stejně přesvědčení inspirovalo i Roberta Schumana, který si uvědomil, že příspěvek, který může organizovaná a živá Evropa přinést civilizaci, je nezbytný pro udržení mírových vztahů. Je to přesvědčení, žež my sami můžeme dále sdílet, vycházejíce ze společných hodnot, zakořenění v historii a kultuře této země.“

A dále papež ve svém pozdravu směřuje k tomu, v čem vidí jedinečnou roli Evropy: „Jak si představujeme Evropu budoucnosti? Jaký bude její specifický přínos? V dnešním světě nejde o obnovení politické hegemonie nebo geografického středobodu, ani o vývoj inovativních řešení ekonomických a sociálních problémů. Jedinečnost Evropy spočívá především v jejím pojetí lidského bytí a reality, v její schopnosti iniciativy v duchu praktické solidarity.“

„Sním o Evropě, která je přítelem každého a všech. Země respektující důstojnost každého, ve které je každý člověk oceňován pro svou vlastní hodnotu a není vnímán

čistě z ekonomického hlediska nebo jako pouhý spotřebitel. Země, která chrání život v každé fázi, od okamžiku, kdy vzniká v mateřském lůně a ani není vidět, až do jeho přirozeného konce, protože žádná lidská bytost není pánem života, ani vlastního, ani životů druhých lidí...“

Nástrojem takové Evropy je podle papeže Františka Evropská unie: „Evropský projekt vyrostl z odhodlání ukončit rozdělení. Zrodilo se z poznání, že jednota a spolupráce společenství posilují, že jednota je silnější než konflikt a že solidarita může být způsob vytváření živé historie v prostředí, kde konflikty, napětí a rozpory mohou dosáhnout životodárné jednoty v mnohosti. V dnešní době, která vykazuje známky jisté regrese a kdy vzrůstají tendence, abychom šli dál každý svou vlastní cestou, se pandemie stala jakýmsi předělem, který nás nutí zaujmout stanovisko. Můžeme buď pokračovat v cestě, kterou jsme se vydali v posledním desetiletí, poddat se pokušení směřovat k autonomii, a tím ke stále většímu nedorozumění, neshodám a konfliktům, anebo můžeme znovu objevit cestu bratrství, která inspirovala a vedla zakladatele moderní Evropy, počínaje Robertem Schumanem.“

Papež František tak znovu připomíná to, co je pozorovatelům z jiných břehů tak zřejmé, že totiž evropské země toho mají mnohem víc společného než rozdílného. A těžko se v globalizovaném světě prosadí, pokud nedokážou čerpat z vnitřních zdrojů tolik, aby měli i na rozdávání druhým.

Josef Beránek

Mediář Josefa Beránka

Kdo podle obyvatel Čech, Moravy a Slezska může za pandemii? Odpovědi hledala agentura Median a jsou bezesporu poučné: „Za současnou koronavirovou situací

v Česku, která byla v uplynulých týdnech velmi kritická a počet nemocných prudce narůstal, mohou nejvíc nezodpovědní lidé,“ cituje závěry výzkumníků server Seznam Zprávy. Nemohou za ni ani cizí vlivy, ani média, ani nerozhodná vláda. Jen každý desátý dotazovaný soudí, že viníkem je premiér, který stále se horší se situací na přelomu srpna a září bohorovně bagatelizoval.

Na první pohled to vypadá, že pandemie Covid-19 sice zavřela na rok školy všech stupňů, ale pomohla nám, obyvatelům střeoevropské kotliny, dospět. Už za všechno nemůžou oni. Nestěžujeme si na Čínu ani naivně nespolehneme na stát. Aktivně pomáháme druhým lidem, jak to jde, a vedení předběžnou opatrností raději sami omezujeme sociální kontakty. Chápeme, že stát není všemocný, a ani takový paternalistický stát nechceme podporovat. Odpovědnost za své zdraví máme totiž především my sami, stejně jako z nás nikdo nesejme odpovědnost za ty, které jsme si zvolili do vedení země.

Tahle představa je ovšem vedle, jak ta

jedle. Podle ředitele Medianu Přemysla Čecha z výsledků plyne, že lidé stále slyší na Babišova slova: „Na výsledku mě zaujalo především to, že nám vyšlo téměř přes kopírák to, co vláda – resp. pan premiér – říká. Tedy, že za to mohou neukáznění lidé.“ – „Myslím, že čím dříve dojdeme k poznání, že za naší kovidovou tragédií posledních týdnů mohlo v největší míře selhání státních institucí a chyby na straně vlády, tím lépe se připravíme na to, abychom příští hrozby zvládli lépe,“ komentuje výzkum europoslanec Luděk Niedermayer. A co si myslíte vy? Pomohla nám pandemie dospět, nebo ne?

Josef Beránek

NAKLADATELSTVÍ A KNIHKUPECTVÍ CESTA

www.cestabrno.cz

Rašínova 5, 602 00 Brno
tel.: 542 211 621,
739 523 755

Premonstrátský diakon vystudoval postupně stomatologii, pedagogiku, etiku, všeobecné lékařství a katolickou teologii. Nyní je docent na Trnavské univerzitě, psychiatr a soudní znalec v Pelhřimově.

MAX KAŠPARŮ

Deset kroků k radosti

Byli jsme povoláni k životu a součástí jeho dobré kvality je také pocit radosti a štěstí. Deset kroků, které nabízí tato útlá publikace, je spíše nabídkou, jak být šťastnější, než kompasem, který by ukazoval směr k dokonalému štěstí.

O mozcích a bezmozcích

V knize, kterou drží čtenář v ruce, nechává autor nahlédnout do jednotlivých pater jeho mnohotvárného pohledu na svět.

O zemi beze studu

„Žijeme v zemi, kde nic není hanba. Zhasla nám světla v podobě moudrých, pokorných a statečných lidí. Na jejich místa nastoupily sebevědomé bludičky. Ony také svítí, ale místo světel, která ukazují cestu, vedou lidi do bažin. Žijeme v zemi, která onemocněla relativismem a povrchností. Byť máme na jedné straně přebujelé právo, máme na druhé straně podvyživenou spravedlnost.“ Autor reflektuje klíčové problémy doby.

Malý kompas víry

Osvědčený průvodce pravdami víry, modlitbou, svátostmi a Desaterem. Kniha vtipně usnadňuje pohotovou orientaci v každodenním prožívání víry.

Nahoru a našišato

Čas běží a autor, který před deseti roky vydal svoji úspěšnou publikaci Třicet případů aneb malé, bílé, kulaté, končí svoji lékařskou praxi, aby se mohl věnovat jinému poslání. Především kněžskému.

Nakladatelství Trinitas ve spolupráci s Křesťanskou akademií/Řím

Havlíčková 14, 568 02 Svitavy

Tel.: +420 605 804 333

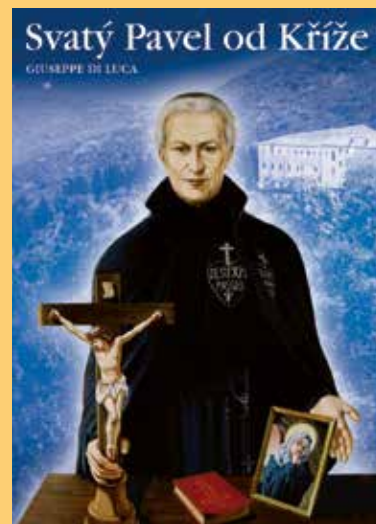
E-mail: trinitas@unet.cz, www.trinitas.joinmed.cz

Karel Skalický: Vyznání na hraně času a věčnosti: Všechny cesty vedou do Říma. Edice Studium
Vázaná kniha, 326 stran, 288,-Kč

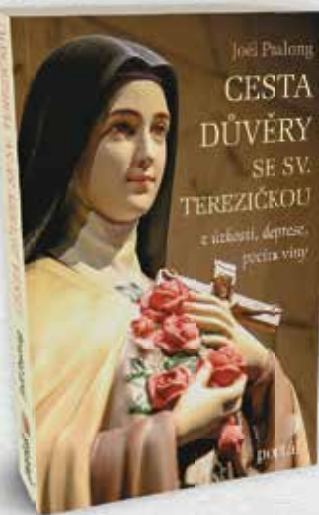
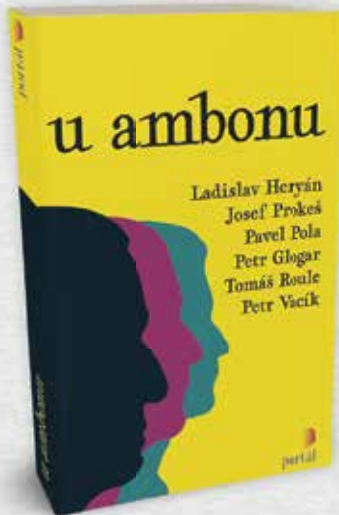

Ondřej Blažek: Exil pod římským nebem: Proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989. Edice Vigilie
Vázaná kniha, 224 stran, 279,-Kč

Giuseppe di Luca: Svatý Pavel od Kříže: Životopis Sv. Pavla od Kříže. Vydáno k výročí 300 let od vzniku Pasionistů – řeholníků Kongregace utrpení Páně. Brožovaná kniha, 68 stran, 129,-Kč

Novinky z Portálu

obchod.portal.cz

portál

376 stran
brožovaná, 320 Kč

Michal Altrichter HLUBINY BOŽÍHO SRDCE JSOU OTEVŘENY DOKOŘÁN

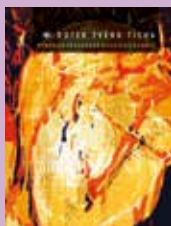
Čím se zaobíráme, jsme-li spoutáváni slovem koronavír? Jak tento čas a své bytí nahlížíme duchovně? Je naše kulturní povědomí vnitřnější, nebo spíše závislé jen na vnějších možnostech? Nečekají některé knihy už příliš dlouho na jejich přečtení? Text analyzuje aktuální podobu naší apatie, úzkosti i naděje.

144 stran
brožovaná, 180 Kč
e-kniha, 110 Kč

Brian O'Leary ČÍM DÁL VĚTŠÍ BŮH Zkoumání ignaciánské spirituality

Irský jezuita Brian O'Leary vychází z pestré zkušenosti dlouhodobě přednášejícího na různých institutech, ale rovněž ze zkušenosti exercitátora v několika světových centrech spirituality Ignáce z Loyoly. V textu nám ukazuje, jak pomáhá ignaciánská spiritualita odhalovat, že Pán je stále větší než naše představy o něm.

104 stran
vázaná, 150 Kč

DOTEK TVÉHO TICHÁ

Výběr ze španělské mystické poezie

Dotek tvého ticha přebásnil olomoucký biskup Josef Hrdlička. Zahrnuje třicet autorů šesti staletí (od patnáctého do dvacátého), například Terezii z Ávily, Jana od Kříže, Fray Luise de Leóna, Lope de Vega, Miguela de Unamuna aj. V setkávání s Pánovými tajemstvími a v účasti na tom, co on prožívá, zaslechneme v tichu krásné tvořící Slovo.

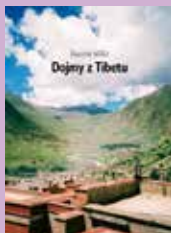
80 stran
brožovaná, 100 Kč
e-kniha, 70 Kč

Tomáš Špidlík MATKA BOŽÍ

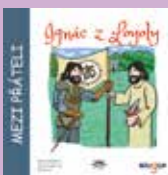
Podnětný text kardinála Špidlíka o třech mariánských modlitbách, Zdrávas Maria (*Ave Maria*), Velebí má duše (*Magnificat*) a Zdrávas Královno (*Salve Regina*), sleduje trojí: historii jejich vzniku, postoj toho, kdo proniká do osvědčených slov této tradice zbožnosti a vděčnost za plody, které slova modliteb přinášejí.

Daniela Willis DOJMY Z TIBETU

Autorku zavedl život jednou do vysokých hor Himalájí, kam se poté mnohokrát vracela, zvláště do Tibetu. Krása hor, jednoduchý život i utrpení místního lidu, kulturní atmosféra a místní religiozita spustily u autorky proud smíšených a nakonec převládajících pocitů, které touto knihou reflektuje.

232 stran
vázaná, 330 Kč
e-kniha, 215 Kč

36 stran
brožovaná, 90 Kč

IGNÁC Z LOYOLY Mezi přáteli

Život svatého Ignáce z Loyoly – statečného rytíře, který zažil mnohá dobrodružství a objevil, že to nejdůležitější je být přítelem Ježíše. Vyprávění přizpůsobené dětskému vnímání, podle španělské předlohy. Pro čtenáře od 6 let.

NAKLADATELSTVÍ
REFUGIUM
VELEHRAD ROMA

Křížkovského 4
772 01 Olomouc
tel.: 603 473 152
refugium@refugium.cz

Nákup přes internet:
www.refugium.cz
15% sleva